

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

**HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN
“TENKÎHU’T-TEVÂRİH” ADLI ESERİNİN
SELÇUKLULARIN ZUHURUNDAN
OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNA
KADAR GEÇEN BÖLÜMLERİNİN
TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Kerim ÖZDEMİR**

**DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET ÇELİK**

MANİSA – 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	4
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	7
I. MÜELLİF HEZARFEN HÜSEYİN EFENDİ'NİN HAYATI	10
II. ESERLERİ	16
a. Tarihe Ait Eserleri	19
b. Coğrafyaya Ait Eseri	19
c. Lisaniyata Ait Eseri	19
ç. Tıbbı Ait Eserleri	20
d. Din, Ahlâk ve Tasavvufa Ait Eserleri	21
III. ESER. TENKİHU'T-TEVÂRİH-İ MÛLÛK	23
a. Eserin Yazılmasının Sebebi	23
b. Eserin Adı	24
c. Eser Nasıl Yazıldı?	24
ç. Eserin Muhtevası	25
d. Müellifin Tarihçiliği	29
e. Dil ve Üslûp	30
f. Kaynakları	31
g. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar	31
ğ. Eserin Nüshalarının Tavsifleri	33
h. Çalışmamızda İzlediğimiz Yol	34
DEĞERLENDİRME	35

2. BÖLÜM (METİN-İNCELEME)	
TENKÎHU'T-TEVÂRİH-İ MÜLÛK'UN ANADOLU'DA	
SELÇUKLULAR'IN ORTAYA ÇIKIŞINDAN OSMANLI DEVLETİ'NİN	
KURULUŞUNA KADAR OLAN BÖLÜMLERİ	38
I. Rûm Diyârında Selçukîler' in İbtidâ-i Zuhûr-ı Devleti ve Mülk-i	
Dânişmendiyye'nin Zevâl-i Saltanatı Beyânındadır (27/a-28b).	39
II. İbtidâ-i Zuhûr-i Devlet-i Cengiz Han ve Moğol Sultanlarından Gün Han'ın ve	
Bazı Hanların Zevâl-i Memleketi Şerhindedir (28b-31b).	41
III. Musul ve Halep ve Şam Etrâfında Zuhûr Eyleyen Atabeglerin Devleti ve Bazı	
Hükkâmın Zevâl-i Devletleri Beyânındadır (31b-33b).	44
IV. Timur Han'ın İbtidâ-i Hurûc-ı Zuhûru (33b-36b).	46
V. Kırım Hanlarının Zuhûr-ı Devletleri ve Burman'a Dek Sâbit Mülk-i	
Hükümetleri Ne Vech ile İdüğü Beyân Olunur (36b-41a).	49
VI. Zuhûr-ı Devlet-i Evlâd-ı Tolon ve Az Zamanda İntikâl Hikmetleri Zikrindedir	
(41a-42b).	53
VII. İhşidîlerin Zuhûr-ı Devletleri ve Yine Az zamanda Âhirete Nakl Eylediği	
Zikridir (42b-43a).	55
VIII. İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Şâh İsmâil Erdebilî (43a-45b).	56
IX. İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Hulefâ-i Fâtımyî (45b-48b).	58
X. İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Eyyûbiyye (48b-50a).	61
XI. İbtidâ-i Devlet-i Eyyubiyyun der Vilâyet-i Mülk-i Yemen(50a-52a)	63
XII. İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Türkmân Der-Vilâyet-i Mısır (52a-55a).	64
XIII. İbtidâ-i Devlet-i Çerâkise Devlet-i Vilâyet-i Mısır (55a-57b).	68
XIV. Beyân-ı Ba'zı Düvel-i Mülûkî Der-Vilâyet-i Rum (57b-63a).	70
KAYNAKÇA	76
EK 1 SÖZLÜK	81
EK 2 TIPKIBASIM	92

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bkz.	: bakınız
ev.	: Çeviren
D	: Diyarbakır nüşhası
DİA	: İslâm Ansiklopedisi (Diyanet Vakfı Yayınları)
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
Ed.	: Editör
Eİ	: Encylopedia De'l Islam
H.	: Hamidiye
Haz.	: Hazırlayan
Hk.	: Hakkında
İA	: İslâm Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları)
M	: Manisa nüşhası
Nu.	: Numara
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlar

ÖNSÖZ

Türkler tarih boyunca siyasî ve askerî alanlarda olduğu gibi, kültürel ve bilimsel sahalarda da çok önemli isimler yetiştirmişlerdir. XVII. yüzyılda yaşayan İstanköylü Hezârfen Hüseyin Efendi de bunlardan birisidir. O birçok alanda eserler vermiş önemli bir ilim ve fikir adamı olmasına rağmen, ne yazık ki hakkında pek az bilgiye sahip olduğumuz bir şahsiyettir.

Kaleme aldığı eserlerinden kıymetli bir müellif olduğunu anladığımız Hezârfen Hüseyin Efendi'nin tarih sahasında yazmış olduğu *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* bunun en çarpıcı örneklerinden birisidir. Müellifin, Osmanlı Padişahı IV. Mehmet Han (1648-1687)'ın devrinde yazmış olduğu bu eseri, bahsettiği konular ve konuların ele alınış tarzı açısından Osmanlı tarih eserleri arasında özel bir yere sahiptir. Şöyle ki müellif ilk defa Bizans ve Latin kaynaklarını vasıtasız olarak kullanmış ve kronolojik tarihçilikten sıyrılıp sistematik bir şekilde âdetâ genel bir dünya tarihi olan bu eserini kaleme almıştır. Ancak müellifin ele aldığı devletlerin tarihini geniş bir şekilde değil, muhtasar olarak yazdığını ve bu sahada çok da yeni bilgiler vermediğini belirtmekte yarar görüyoruz. Bununla beraber müellifin bugün elimizde olmayan birtakım kaynaklardan yararlanmış olması ve bir Osmanlı aydınının Ortaçağ Türk İslâm tarihini yorumlamasını müşahede edebilmemiz yönüyle de eser ayrı bir öneme sahiptir. Biz bu çalışmamızda eserin “Selçukluların Ortaya Çıkışından Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Bölümler”ini ele aldık ve elimizden geldiği ölçüde Türk bilim âleminde yeterince tanınmadığını müşahede ettiğimiz bir esere dikkat çekmeye gayret ettik.

Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, kısaca XVII. yüzyıla kadarki Osmanlı tarih yazıcılığı ve müellifin yetiştiği dönem hakkında bilgi verilerek müellifin hayatı, eserleri ve *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* ele alınmıştır. Birinci bölümde, çalışmamızın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci bölümde eserin üzerinde çalışma yaptığımız bölümlerinin tenkitli metni sunulmuştur. Ayrıca çalışmamızın sonuna metnin içindeki anlamı bilinmeyen kelimeler için bir sözlük, tenkitli metnini sunduğumuz bölümlerinin orijinal metni (Manisa Nüshası) ve Hezârfen Hüseyin Efendi ve eseri üzerine Osmanlı'dan günümüze Türk basınında çıkan haberler

ek bölümler olarak konulmuştur. Çalışmamızda eserin Manisa (M) nüshası esas alınmıştır. Diyarbakır (D) ve Hamidiye (H) nüshaları da tali nüshalar olarak kullanılmıştır. Manisa (M) nüshasının transkripsiyonu yapıldıktan sonra (D) ve (H) nüshalarıyla karşılaştırmaları yapılmış, farklılıklar metnin altında dipnotlarla verilmiştir.

“Hezarfen Hüseyin Efendi’nin *‘Tenkîhu’t-Tevârih’* adlı eserinin Selçukluların Ortaya Çıkışından Osmanlı Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Bölümleri” üzerine yaptığımız bu çalışmada beni teşvik eden ve bana her türlü yardımda bulunan hocam Prof. Dr. Mehmet ÇELİK’e ve eserin nüshalarına ulaşmamda yardımcı olan Süleymaniye Kütüphanesi, Manisa ve Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunar; müellif ve eserleri üzerine bundan sonra da bilimsel çalışmaların yapılmasını dilerim.

Kerim ÖZDEMİR

Manisa 2007.

GİRİŞ

Osmanlılar'da tarih yazıcılığı önceleri (XIV. ve XV. yüzyıllar) efsanevî kahramanların hayatlarının anlatıldığı halk hikâyeciliği (*Battalnâme*, *Danişmendnâme* vb.) ile keramet sahibi dervişlerin menkıbelerine (*Saltuknâme* vb.) dayalı epik ve dinsel bir edebiyat görünümü arz etmekteydi. Bu tür eserler sözlü kültürün yazılı hâle getirilmesiyle oluşuyordu (*Yazıcıoğlu Tarihi* vb.). Osmanlı tarihinin ilk dönemlerine âit bilgilerimizin neredeyse tamamı bu şekilde efsane ve menkıbelerle doludur.

Bütün bu sebeplerden dolayı Osmanlı tarihçiliğini, İstanbul'un fethiyle başlatmak daha doğru olacaktır. II. Mehmet ve II. Bayezit ile başlayan bu dönem tarihçiliği gazâ ruhunu yüceltmeye ağırlık vermekteydi. Sultanların emriyle kaleme alınan eserler bu yönüyle öteki beyliklerin aleyhinde yazılmış olup kimi zaman doğru bilgiler de içeren, ancak birbirinin tekrarı niteliğindeki bilgilerden oluşan, yani özgün olmayan eserlerdi. Âşıkpaşazâde, Oruç Bey ve Mehmet Neşrî'nin eserlerinin yanı sıra, Enverî, *Düstûrname*'si ile, Şükrullah, geniş kapsamlı *Tarih*'iyle İdris-i Bitlisî *Hest Behişt*'iyle, Dursun Bey felsefî görüşle kaleme aldığı *Târîh-i Ebü'l- Feth*'iyle bu dönemin önemli tarihçileri arasındadır. Sultanların övgülerinin yer aldığı Şehnâme türü eserlerle Farsçaya o dönem ne kadar ehemmiyet verildiği görülmektedir. *Muratnâme*, *Fetihnâme*, *Selîmnâme*, *Süleymannâme* türü eserler bunun bazı örneklerindedir. III. Mehmet döneminden itibaren şehnâmeciler eserlerini Türkçe olarak yazacaklardır.

XVI. yüzyılda deniz seferlerini anlatan *Gazavâtname* gibi eserlerle de karşılaşmaktayız. Lütfi Paşa, *Âsafnâme* adlı önemli siyasetnâmesini bu dönem kaleme almıştır. XVI. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığının klâsik eserlerinin yüzyıldır. Kemalpaşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ı ve Hoca Sâdeddin Efendi'nin *Tâcü't-Tevârîh*'i bu dönemin mahsulleridir. Yüzyılın sonuna doğru Mustafa Selânikî Efendi'nin *Tarih*'i, devlet düzeninde başlayan bozulmaya karşı ilk defa birtakım eleştiriler getirmektedir.

XVII. yüzyıl Osmanlı tarihinin şatafatlı devirlerinin yerini bazı karışıklıklara bıraktığı, devlet düzeninde birtakım bozulma emarelerinin görülmeye başladığı bir dönem olacaktır. İşte bu devrede Osmanlı tarihçiliğinde birtakım değişiklikler ve yenilikler görülecektir. Osmanlı tarihçilerinin batı dillerini öğrenmeleri, batılılarla daha yakın temaslar kurulması ve eserlerini yazarlarken batı kaynaklarından yararlanmaya başlamaları bu dönemde başlamıştır. Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, İbrahim Peçevî, Koçi Bey, Na'îma bu devrede karşımıza çıkan bazı önemli ilim ve fikir adamlarındandır,

İşte çalışmamıza konu olan eserin müellifi Hezârfen Hüseyin Efendi, bu yüzyılda yetişmiş, engin bilgisinden dolayı “hezârfen” unvanını almış, münevver bir şahsiyettir. Onu anlamak için yetiştığı dönemi iyi bilmek gerekir:

İnebahtı Savaşı (1571) sonrası, Hıristiyan Avrupa’da Osmanlı’ya karşı bir özgüven duygusu oluşmuş; XVI. yüzyıl sonuna doğru Macaristan’da, XVII. yüzyılın başlarında Gürcistan ve Azerbaycan’da İranlıların karşısında Osmanlı Devleti’nin uğradığı başarısızlıklar ile Anadolu’da ve Suriye’de meydana gelen ayaklanmalar devletin iç ve dışta büyük bunalımlar yaşadığını göstermektedir. Bunun en önde gelen sebebi ise iktidar kavgalarında kadınların belirleyici rol oynamaya başlamalarıdır. Devlet içinde gruplaşmaların ortaya çıkması ve malî alanda sıkıntılar da bunlara eklendiğinde bir takım reformlara ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

Sultan II. Osman’ın yenilik çabaları çok acıklı bir şekilde noktalanmış (1622); IV. Murat’ın saltanatı (1623-1640) döneminde bir takım önemli gelişmeler ve düzelmeler meydana gelmişse de onun ölümüyle birlikte düzensizlik tekrar baş göstermiştir. Bir süre sonra Köprülüler’in sadrazamlık makamını elde etmesiyle birlikte yenilik hareketlerine kaldığı yerden, II. Viyana kuşatması bozgununa kadar devam edilecektir. Ancak burada bahsettiğimiz yenilikler, sonraki yüzyıllardaki gibi kökten olmayıp yüzeysel ve seyrek düzenlemelerden ibaret olmuştur. Arap eyaletindeki karışıklıklara karşı Alman güçleri, Venedik ve Ruslarla ilişkiler bazen olumsuz yönde gelişmişse de genellikle iyi olmuş ancak, batılı devletlerin (İngiltere, Fransa vb.) müdahale istekleri daha bu dönemden itibaren başlamış bulunmaktadır. Zira, her ne kadar Avrupalı devletler reform hareketleri sonrası kendi içlerinde mezhep savaşlarıyla kaynamakta

iseler de coğrafi keşifler sonrası bunların uluslaşma süreçleri ile birlikte birbirleriyle olan sömürgecilik mücadeleleri, Osmanlı Devleti'ni siyasî ve ekonomik alanlarda oldukça olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu sırada bir kısım Avrupalı âlim ve gezginin Osmanlı coğrafyasını tanımak ve gözlemlemek için yapmış olduğu bir takım ziyaretlere şahit oluyoruz. İşte bu dönemde onlara çalışmalarında yardımcı olan, kütüphanesinin kapısını açan birisi vardır: Hezârfen Hüseyin Efendi.

I. MÜELLİF HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN HAYATI

Osmanlı coğrafyasındaki ilk ansiklopedist bilginlerden Hüseyin Efendi¹, Sultan IV. Mehmet Han devrinin mâhir ve fâzıl şahsiyetlerinden biri olup elinden çok iş gelen, bütün fenlere âşina mânâsındaki “Hezârfen” lâkabı ile şöhret bulmuştur². Onun bu lâkapla anılması çeşitli ilim alanlarında bilgi sahibi olmasından kaynaklanmaktadır³. O, iştigal ettiği ilim dallarında her biri ayrı öneme sahip eserler bırakmış ve zamanında batılı sefirler ve seyyahlarla münâsebet tesis edip onların takdirlerini kazanmış bir âlimdir⁴. Ancak bütün bunlara rağmen, onun hakkında ne yazık ki elimizde pek az bilgi bulunmaktadır. Onun hakkında bildiklerimiz kendi eserlerinden ve Bursalı Mehmet Tahir Bey ve Hilmizâde Rîfat Beylerin yazdıklarından ibârettir⁵.

Doğum tarihi bilinmeyen Hezarfen Hüseyin Efendi, İstanköy (=Cos) adasında doğmuştur⁶. *Târîh-i Umûmî* adlı eserinin mukaddimesinde bulunan “bu fakîr-i fûrû-mâye ve bu hakîr-i zaîfü’ d-dirâye Hüseyin İbn Ca’fer el-İstanköyî eş-şehîr bi-Hezârfen” ibâresi ile, yine “Târîh-i Devlet-i Rûmiyye (vr. 58a)” isimli eserinde geçen “Hüseyin bin Ca’fer el-İstanköyî eş-Şehîr bi-Hezârfen“ kaydından baba isminin Ca’fer olduğu anlaşılır⁷. Hezârfen Hüseyin Efendi, tahsilini devrinin mu’tâd usûllerine göre memleketi olan İstanköy’de ikmâl etmiş ve genç yaşta İstanbul’a gelerek tahsilini burada devam ederek tamamlamıştır. Fakat, onun hangi sebepten dolayı İstanbul’a geldiği aydınlatılamamıştır. Hüseyin Efendi’nin tahsilini bitirdikten sonra devlet hizmetine girdiği bilinmektedir⁸. İlme karşı duyduğu büyük alâka ve mütecessis

¹ V. L. Menage, “*Husayn Hezârfenn*”, *EI*²(Fr.), III, s. 644; Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, *DİA*, XVIII, s. 544.

² Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarih Yazarları*, Milenyum Yay., İstanbul 2002², s. 174.

³ Hüseyin Gazi Yurdaydın, “*Düşünce ve Bilim Tarihi*”, *Türkiye Tarihi*, III, Ed. Sina Akşin, İstanbul 1992, s. 261.

⁴ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü’l-Beyân Fî Kavânin-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998, ss. 4-5.

⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1343, s. 243; ayn. mlf., “*Hezârfen Hüseyin Efendi*”, *Dergâh Mecmuası*, I, Nu. 12, s. 185; ayn. mlf., “*Hezârfen Hüseyin Efendi*”, *Türk Yurdu*, V/1, İstanbul 1329, s. 644; Hilmizâde İbrahim Rif’at, “*Hüseyin Şehîr be-Hezârfen*”, *Ma’lûmat*, IV/82, İstanbul 1313, s. 705.

⁶ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 2003, s. 251.

⁷ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü’l-Beyân Fî Kavanîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998, s. 5.

⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1343, s. 243.

karakteri ile devrin ileri gelenlerinin dikkatini kısa bir zaman zarfında çekmeyi başaran Hüseyin Efendi devlet hizmetinde iken de Fazıl Ahmet Paşa'nın himâyesini görmüştür⁹. Özellikle yeniçeri ağası ve “velini'metim” dediği Vezir İbrahim Paşa'nın lûtfuna mazhar olan Hezârfen Hüseyin Efendi kısa bir müddet, ileride “Avcı” lakabıyla tanınacak olan Sultan IV. Mehmet'in tarih hocalığı vazifesini ifâ etmiştir¹⁰. Yani devrin pâdişâhı, Hezârfen'in rahle-i tedrisinden geçmiş bir sultandır.

Hezârfen Hüseyin Efendi, Harem'de ilk önce sipahîlik yapmış ve buradan ayrıldıktan sonra da Divân-ı Hümâyûn ikinci tercümanı Ali Ufkî Bey'in yanında görev almıştır. Bütün kayıtlar onun kısa bir müddet devlet hizmetinde bulunduğu bahsetmektedirler. Hüseyin Efendi'nin H. 1080 (M. 1669) tarihinde meydana gelen Kandiye Gazâsı (Girit'in Fethi)'nda bulunması¹¹ bu memuriyeti sebebi ile olsa gerektir. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın H. 29 Zilkade 1077 (M. 23 Mayıs 1667) tarihinde memur olduğu bu sefere divân hizmeti, defter eminliği ve tersane eminliği gibi vazifelerde bulunmuş olan Yeniçeri Ağası Vezir İbrahim Paşa da katılmıştı. Muhasara müddetince gece gündüz sohbet-i şerifleri ile müşerref ve çeşitli lûtf ve keremleri ile müşerref olduğu İbrahim Paşa'nın yardımı ile Hezârfen Hüseyin Efendi'nin de divân hizmetlerinde bulunmuş olabileceğini kaydedebiliriz. Bu hizmet, Defter Eminliği olabilir. Zira önceleri Defter-i Hâkânî Nazırı, Defter-i Hâkânî Emîni, son zamanlarda Tapu Umûm Müdürü adını taşıyan vazife sahibinin ismi olan Defter Emîni¹², Memâlik-i Osmaniyye'de bulunan timârlar, zeâmetler, haslar ve araziye müteâllik bilcümle muâmelat, eskiden beri Defter-i Hâkânî idaresine âit olduğu cihetle, timâr ve zeâmet tevcihâtı ve bu husûsda vuku' bulan münâzaaların hall ü faslı bu dâireye âit idi. Tahrîr zamanında has, timâr ve zeâmet kaydolunan köylerin icmâli, her köyün ahâlisi mikdarı, a'sâr vesâir rüsûmâtı ile vuku' bulan berâtları, rûznâmçe denilen defterlere kaydolunur. Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Telhîsü'l-Beyân* adlı kanunnâmesi ihtiva ettiği konular ve devrin teşkilât yapısına dâir verdiği kapsamlı ve sarîh bilgiler göz önünde

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara 1954, s. 547.

¹⁰ *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloqları*, 1961, s. 31.

¹¹ Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, DİA, XVIII, s. 544.

¹² Emîn hk. bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.s. 525-5526.

bulundurduğunda onun Defter Emîni olarak çalıştığı kanaatini kuvvetlendirmektedir¹³.

Hezârfen Hüseyin Efendi ilme ve tetkikata olan merakı sebebiyle devlet hizmetinden ayrılmış, kendisini okumaya, araştırmaya, öğrenmeye ve kitap te'lîfine vermiştir. Devlet işlerinden ayrıldıktan sonra ilmî mesaisine daha da hız vererek devam eden Hezarfen Hüseyin Efendi, çalışmalarında bildiği Grekçe, İbranîce ve Latince sayesinde batı kaynaklarından da oldukça istifade etmiştir. Böylelikle Yunan, Roma, Bizans tarihlerine dâir çalışmalar yapmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Hezârfen Hüseyin Efendi, içinde bulunduğu dönemde batılılarla ilişki kuran ve onlarla düşünce alışverişinde bulunan Osmanlı bilginidir¹⁴. Şüphesiz ki, bu şekilde o, Garp tarihine âit kaynakların muhteviyâtından istifâde etmeyi ve onları, kendi kitapları ile birleştirebilmeyi başarmıştır.

İstanbul'a gelen Comte de Marsigli, Demetrius Cantemir, Fr. Pétis de La Croix, Antoine Galland ve Fransa elçisi Marquis de Nointel, Hezârfen Hüseyin Efendi' nin tanıştığı ve görüştüğü kimselerdir¹⁵. Bunlar arasında Antoine Galland (1646- 1715) ile dostluğu oldukça önemlidir. XIV. Lui tarafından Fransa sefiri Marquis de Nointel'in beraberinde, ilmî tetkikat için İstanbul'a gönderilen Antoine Galland ile sıkı temasları olmuş ve bu müellif eserinde Hezârfen Hüseyin Efendi'den oldukça geniş biçimde bahsetmiştir. *Bin Bir Gece Masalları*'nı Fransızca'ya tercüme ederek ilk defa batıya tanıtan ve bir de *Kur'an* tercümesi bulunan Galland'a göre Hezârfen Hüseyin Efendi, "zekâ ve bilgi sahibi bir adamdır" ve Fransa'ya gitmek ve Fransızca öğrenmek arzusundadır¹⁶. Nitekim Antoine Galland'ın Journal'inde anlattığına göre münâsebetleri şu şekilde cereyan etmiştir:

¹³ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998, s. 5.

¹⁴ Ramazan Şeşen , *Müslümanlarda Tarih Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 2005, s.315; Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1971, s.135; Babinger, *a.g.e.*, s. 252.

¹⁵ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, Çev. Server Tanilli , İstanbul 1992, s.400; Babinger, *a.g.e.*, s.252; Bernard Lewis, "The Use By Muslim Historians Of Non-Muslim Sources", *Historians Of The Middle East*, London 1962, s. 186-187.

¹⁶ Antoine Galland, *İstanbul'a Âit Günlük Hatıralar (1672-1673)*, I, Çev. Nahit Sırrı Örik, Ankara 1949, s.239.

15 Eylül Cuma (1673)

“Büyükelçi hazretleri (Marquis de Nointel) nâmına Hüseyin Efendi isimli bir Türk tarihçisini ziyaret ettim. Bir Rum kilisesinden çevrilme olduğundan “Kilise Câmii” denilen bir câmi’ yakınında oturmaktadır. Bu câmi’in kapısı, dokunulmamış eski sütunlarla hâlâ süslüdür. Son Excellence nâmına kendisinden dostluğunu istedim ve kendisini buna hazır bulmaklığıma rağmen de, gönlünü daha fazla kazanmak üzere B. Büyükelçinin yollamakta olduğu bir çuha ve bir saten ceket verdim. Onu, beklemediği böyle bir şey verilmesinden mütehayyir gördüğüm gibi, son Excellence’ı bu tarz bir lûtufta bulunmaya mecbur edecek hiçbir şey yapmamış olduğunu da söylediğinden, B. Büyükelçinin istediği dostluğa kendisine vermeye mecbur etmeyi arzu eylediği, ayrıca da bu hediyenin vücûda getirmiş olduğu bir tarihe karşı bir takdîr nişânesi olduğu şeklinde cevap verdim. Bunun üzerine, bana bu kadar değersiz bir şeyin bu derecede takdîr edilmeye lâyık olmadığını ve ve bu eseri asla beğenmediğinden bir gün intişar etmeye daha lâyık olan bir yenisini yazmış bulunduğunu ve mezkûr eseri bitirir bitirmez son Excellence’a takdîm etmeyi ihmâl etmeyeceğini söyledi.

16 Eylül Cumartesi (1673)

Aynı Hüseyin Efendi, Excellence’ı görmeye geldi. Excellence, ona Sultanla Vezirin yaptırmış olduğu portrelerini gösterdi. Ve Hüseyin Efendi, kendisine sofrasında yemek yediren Büyükelçinin nezâket ve ikramlarından pek memnun bir hâlde döndü”¹⁷.

Böylece, Hezârfen Hüseyin Efendi, Paris Parlamentosu’na üyelik ve danışmanlık gibi görevlerde de bulunan, 1671-1679 senelerinde, İstanbul’da Fransa elçisi olan Marquis de Nointel (1635-1685)’ e *Tenkîh’ut-Tevârih-i Mülûk* adlı eserini hediye ederek kendisi ile tanışmış¹⁸ ve bir vesile oldukça Fransız elçiliğine davet edilir olmuştur. Bu davetler esnasında o, birçok Avrupalı ile tanışmak, onlarla türlü konular üzerinde konuşmak ve tartışmak imkânı bulmuştur. Bu tanışıp görüşmeler neticesinde bazı Avrupalı bilginler de Hezârfen Hüseyin Efendi’den ve kütüphanesinden istifâde etme fırsatı yakalamışlardır¹⁹. Meselâ İtalyan coğrafyacı, tabiat bilgini ve

¹⁷ Galland, *a.g.e.*, II, s.s. 105-106.

¹⁸ Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, DİA, XVIII, s. 544; V.L.Menage, “*Husayn Hezârfen*”, EI²(Fr), III, s. 644; Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 134; A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1943, s. 137.

¹⁹ Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, DİA, XVIII, s. 544.

okyanusbilimin gerçek kurucusu sayılan ve Osmanlı askerî tarihi konusunda uzman Luigi Fernando Comte de Marsigli (1658–1730) *L'Etat Militaire de L'Empire Otoman*'ı yazarken Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı devlet teşkilât tarihine ait olan *Telhîsü'l-Beyân*'ı Yahudi mütercim Abraham Gabai'nin yardımıyla tercüme ettirmiş ve mezkûr eserinin özünü bu tercüme teşkil etmiştir. Fransız seyyah ve XVII. yüzyıl Fransız sefaretî görevlilerinden Fr. Pétis de la Croix'un *Etat General de L'empire Ottoman par un Solitaire Turc* (Paris, 1695)'u ile Giovanni Battista Donado'nun *Della Letterature de Turchi* (Venezia, 1688)'si Hezarfen'in *Telhîsü'l-Beyân*'ından tercümeyle meydana getirilmiş eserlerdir. Tarihçiliğinin yanı sıra bestekârlığıyla da tanınan Kantemiroğulları'nın en şöhretlisi Demetrius Cantemir²⁰, ilk defa bir batılı tarafından birinci elden kaynaklara dayanılarak yazılmış bir Osmanlı tarihi olarak bilinen *History Of The Growth and Decay Of The Ottoman Empire* adındaki eserini Hezarfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* adlı meşhur tarihinden faydalanarak kaleme almıştır²¹.

XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi'den sonra ve daha geniş çapta batılılarla kültürel ilişkiler içinde bulunan ve değerli bir müellif olduğu anlaşılan Hezarfen Hüseyin Efendi'nin adı yerli ve yabancı kaynaklarda “çok iyi öğrenim görmüş bir kimse” olarak geçmektedir²². Avrupalı gezginler seyahatnâmelerinde onun için yüksek bilgili, herkesi istekle hazinelerinden faydalandıran bir kimse diye bahsetmektedirler²³. “Tevârih-i eslâfa ziyadesi ile merakı olan, geçen asırlarda meydana gelen ahvâl-i beşeri tahkik eden ve ekser-i hayatını bu yolda sarf eden” Hezarfen Hüseyin Efendi²⁴ devrinin en büyük kütüphanelerinden birine de sahiptir. Lisaniyat yönünden zengin bir kültüre sahip olan Hezarfen, tarih çalışmaları ile birlikte tıp ilimi ile de iştigal eden bir ilim adamıdır. O, bunların dışında devlet teşkilâtı, coğrafya, ahlâk ve tasavvuf konularında da eserler vermiştir. Yani eskilerin deyimiyle yed-i tûla sahibi bir münevverdir. Bıraktığı eserlerinden devrinin önemli bir bilgini olduğu anlaşılmaktadır. Hezarfen Hüseyin

²⁰ Hezarfen'le temasları hk. bkz., *Die Türkischen Quellen Dimitrie Kantemirs "60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan, Symbolae Honorem Z. V. Togan*, İstanbul 1950-1953; Ayrıca bkz. Rauf Yekta, *Demetrius Cantemir*, Paris 1907.

²¹ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânin-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998, s. 5; Mantran, *a.g.e.*, s. 400.

²² Adıvar, *a.g.e.*, s. 137 ; Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 134.

²³ Babinger, *a.g.e.*, s. 252.

²⁴ Hilmizâde İbrahim Ri'fat , “Hüseyin Şehir be – Hezarfen ”, Ma'lûmât , IV/82, İstanbul 1313 ,s. 705.

Efendi, Kâtip Çelebi ve Na'imâ gibi isimlerle birlikte XVII. yüzyıl Türk ilim ve fikir hayatında ayrı bir yere sahiptir.

Tasavvufa özel bir alâkası olan müellif, Nakşibendiyye tarikatına mensuptur²⁵. Hezârfen Hüseyin Efendi, zayıf bir rivayete göre H. 1089²⁶ (M.1678), fakat daha sağlam bir rivayete göre H. 1103'te²⁷ (M.1691'te) vefat etmiştir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'sinde* bahsi geçen ve kanat takarak Galata Kulesi'nden Üsküdar'daki Doğancılar'a uçtuğu söylenen kişi ile herhangi bir ilgisi yoktur²⁸. İçinde bulunduğu devrin bu farklı, enteresan fakat kelimenin tam anlamıyla münevver ve mütebahhir şahsiyetinin Babinger'in de söylediği gibi, bir mezarının ve hâl tercümesinin hemen hemen hiç bilinmemesi gerçekten çok garip ve düşündürücüdür.

²⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1343, III, s. 244; Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", DİA, XVIII, s. 544

²⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342, s. 243; ayn. mlf., "Hezârfen Hüseyin Efendi", Türk Yurdu, V/1, İstanbul 1329, s. 872; ayn. mlf., "Hezârfen Hüseyin Efendi", Dergâh Mecmuası, I/12, s. 185; *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloqları*, İstanbul 1943, s.31; Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu*, II, İstanbul 1961, s. 287.

²⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 547; Babinger, *a.g.e.*, s. 252; R. Anhegger, *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dâir Mülâhazaları*, Türkiyat Mecmuası, X, İstanbul 1953, s. 365; Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften*, II, Wien 1865, s. 104; E. Rossi, *Elenco Dei Manoscritti Turchi Della Biblioteca Vaticana*, Vaticana 1953, s.s. 76.

²⁸ Bahsi geçen kişi Hezârfen Ahmet Çelebi' dir . Bkz. R. Şeşen, *a.g.e.* , s. 314.

II. ESERLERİ

XVII. yüzyılda Osmanlıların ihtişamlı günlerini geride bırakmaya başladığı bir sırada, bu devrin yüzünü ağartan Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Koçi Bey, İbrahim Peçevî, Na'imâ ve Hezârfen Hüseyin Efendi gibi hepsi de birbirinden değerli ilim ve fikir adamları görmekteyiz. Özellikle bunlardan sonuncusu, çeşitli konularda ve ilim dallarında bilgi sahibi yani ansiklopedist -eski deyimimizle kırkambar- bir bilgin, ünlü bir tarihçi, gerçek bir devlet ve düşünce adamıdır. Tıp, tarih, tasavvuf, lisanîyat, coğrafya ve devlet teşkilâtı gibi alanlarda ciddi ve önemli eserler kaleme alan "velûd" diyebileceğimiz mütebahhir bir yazardır. Aslında bütün bunlar onun hakikî mânâda bir "Hezârfen" olduğunun delilleridir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Hezârfen'in eserleri daha zamanında batılların ilgisini çekmiş ve devrin vazgeçilmez kaynakları sayılmışlardır. Hezârfen'in eserleriyle ilgili belirtilmesi gereken bir nokta da o devirdeki bir Osmanlı münevverinin hangi meselelerle ilgilenmiş olduğunu göstermesidir.

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin kaleme almış olduğu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Tarihe Ait Eserleri:

1. *Tenkîhu't-Tevârih* veya *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*: Her iki isimle de bilinen eser, tezimizin de konusu olması itibarıyla hakkında bu kısımda bilgi vermeyeceğiz. "Eser" adlı kısımda kitabı tafsilâtıyla ele alacağız.

2. *Telhîsu'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*: Kanunname-i Sultan Mehmet olarak da bilinen²⁹ bu eser³⁰ Osmanlı devlet teşkilâtı tarihi ile bazı Osmanlı kanunları ve bunların kanun ve nizamları hakkında bilgi vermektedir³¹.

Yazımına 1670'te başladığı, bir dünya tarihi olma özelliği taşıyan *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* adlı eserini 1673'de tamamlayan Hezârfen Hüseyin Efendi, bunu

²⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 548.

³⁰ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsu'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998. Ayrıca bkz. Robert Anhegger, "Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Mülâhazaları", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, s. 365 vd. ; Ömer Lütfi Barkan, "Kanunnâme", *İA*, VI., s. 187; Joseph Von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, XI, trc. Ata Bey, İstanbul 1332, s.s. 3-4.

³¹ Yurdaydın, *a.ge.* s. 138; Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", *DİA*, XVIII, s.544.

devrin “derya-dil” kişilerinden Kazasker Vişnezâde İzzetî Mehmet Efendi³²,ye (ö.1092/1681) takdim etmiştir³³. Hezârfen’in bu eserinde eski devletlerin ve öteki milletlerin kanun ve nizamlarını, özellikle de Cengiz Han’ın kanunlarını okuyup bilgi sahibi olduğu için son derece memnun olan İzzetî Efendi, sözü Osmanlı kanunlarına getirerek Hezârfen Hüseyin Efendi’ye Osmanlı kanunları hakkında orta sınıf halkın anlayabileceği bir kitap yazmasını tavsiye etmiştir. Çünkü, İzzetî Efendi’ye göre, Osmanlı kanunları bir taraftan şeriate, diğer taraftan da “hikemî” ve “aklî” kurallarla “ferâset ve tecrübeye” dayandığından, sözü edilen eski devletlerin ve o zamanki öteki devlet ve milletlerin kanunlarından daha üstündür. Sonuç olarak bu kanunları uygulayan Osmanlı Devleti de, o zamanki diğer devletlerden üstün bir durumdadır³⁴. Hezârfen Hüseyin Efendi, işte bu konuşmadan sonra o ünlü *Kanunnâme*’sini kaleme almıştır³⁵.

On üç bâb yani bölümden müteşekkil eserde, Osmanlı Devleti’nin ortaya çıkışı, kısaca tarihi, İstanbul şehrinin kuruluşu, Bizans eserleri, İstanbul’da Osmanlılar’ın yaptırmış oldukları yeni binalar, kutsal emanetler, Hazine-i Âmire’nin gelirleri, taşra teşkilâtı ve başta beylerbeyi ve sancak beyi olmak üzere taşra görevlileri, sultan ve veziriazâm hasları, saray görevlileri, Divân-ı Hümâyûn toplantıları, devletin mukannen olmayan gelir ve giderleri, güneş ve ay yılı arasındaki farklar, kara ve deniz orduları, timâr ve zeâmet ve has sahipleri ile ilgili kanunlar, Kapıkulu, Yeniçeri, Sipahi, Topçu ve Cebecilerin kanunları, Tersâne ve Tersâne subayları, Kırım Hanları ve kanunları, bilim adamları ile ilgili kanunlar, narh, maden ve tuzla ilgili kanun ve nizamlar, saray düğünleri ve bu vesile ile verilen ziyafetler üzerinde durularak bunlar hakkında geniş bilgiler verilmiştir³⁶.

Eserin başlıca kaynakları XVI. yüzyılın ünlü devlet adamı Lütfî Paşa’nın klâsikleşmiş siyasetnâmesi *Âsafnâme* adlı eseri, Ayn Ali Efendi’nin *Kavânin-i Âl-i Osman der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân* adlı meşhur Osmanlı kanunnâmesi ile

³² Şeyhülislam Zekeriya Efendi’nin oğlu Vişne lakabı ile tanınan Lütfullah Efendi’nin oğlu olan İzzetî Efendi 1039 (Doğ. İstanbul 1629/1630-Öl. ay.y. 1092/ 1681) birçok makamlarda vazife görerek, kadıaskerliğe kadar yükselmiştir.

³³ Meşkure Eren, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesinin Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1960 ,s. 48; Ekmeleddin İhsanoğlu, “*Osmanlı Bilim Literatürü*”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, II, Ankara 1999,s. 423.

³⁴ Ahmet Akgündüz, “*Osmanlı Kanunnâmeleri*”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 35.

³⁵ Hammer , Uzunçarşılı ve Anhegger ‘in eserin yazılış tarihinin 1080/1669 olarak vermeleri Yurdaydın’ın da belirttiği gibi (a.g.e. s. 138) hatalı olduğu yukarıdaki bilgidende anlaşılmaktadır.

³⁶ Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, *DİA*, XVIII, s. 544; Yurdaydın, *a.g.e.*, ss. 138-139; Anhegger, *a.g.m.*, s. 365 vd.

Osmanlı tarihinin en önemli ilim ve fikir adamlarından ve batıda “Hacı Halife” olarak anılan Kâtip Çelebi’nin en değerli eserlerinden birisi olan *Düstûru’l-Amel fî Islâhi’l-Haleli*’dir³⁷. Eyyûbî Efendi *Kanunnâme*’si ile büyük benzerlikler gösteren eserin bazı kısımları ya bundan veya ortak bir kaynaktan faydalanılarak yazıldığı düşünülmektedir.

Hezârfen Hüseyin Efendi, bu eserinde devlette baş gösteren çöküntüden de bahsetmekte ve çözümler önermektedir. Devrine göre az da olsa batı dünyasından haberdar olan Hüseyin Efendi’nin çağdaş ıslahatçılardan pek farklı düşünmediği görülmektedir. Bu eseriyle XVII. yüzyıl Osmanlı siyasî düşüncesine en büyük katkılardan birisini yapan Hezârfen Hüseyin Efendi³⁸, devletin ideal devri olarak Yavuz Sultan Selim dönemini göstermekte ve devletin eski gücüne erişmesi hususunda pek ümitli görünmemektedir.

Eserin Türkiye dışında dört yazma nüshası olduğu bilinmektedir (Venedik, San Marco, Nu. 91; Bibliotheque Nationale, Ancien Fonds, Nu. 40; Orient Institut, Nu. 357). Eserin 1700’lü yılların başlarında Antoine Galland tarafından yazılmış, okunması güç bir nüshası Bibliotheque Nationale’dedir (Suppl.Turc.Nu.694). Eser G. B. Donado tarafından 1688’de İtalyanca’ya, Petis de La Croix 1615’te Fransızca’ya, yine XVII. yüzyılda kısmen Almanca’ya tercüme edilmiştir³⁹.

3. Muhtasar Târih-i Umûmî: Bu eser, Hüseyin Efendi’nin meşhur tarihi *Tenkîhu’t-Tevârih-i Mülûk*’un bir hülâsasından ibarettir. İsminden de anlaşılacağı üzere özet olarak yazılmış genel bir tarihtir⁴⁰.

4. Târih-i Devlet-i Rûmiyye: Umûmiyetle Latin ve Yunan tarihlerinden, bazı kısımları da İslâm tarihlerinden iktibas suretiyle meydana getirilmiş tercüme bir eserdir. Bu eser, dünya tarihinin geniş bir parçasını teşkil etmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere umûmî bir tarihtir. Devlet-i Rûmiyye, İstanbul’un kurucusu Konstantin’in ne

³⁷ L.Menage, “*Husayn Hezârfen*”, El² (Fr), III, s. 644; Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 139.

³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “*Klasik Dönem Osmanlı Düşünce Hayatı*”, *Genel Türk Tarihi*, VI, Ankara 2002, s. 473.

³⁹ Mücteba İlgürel, “*Hüseyin Efendi, Hezârfen*”, *DİA*, XVIII, s. 545.

⁴⁰ Bursalı Mehmet Tahir, “*Hezârfen Hüseyin Efendi*”, *Dergâh Mecmuası*, İstanbul 1337, I/12, s. 185.

sebeple gelip bu şehri bina ettiğini, bütün Bizans kayserlerinin İstanbul'da ne kadar ne zaman hüküm sürdükleri ve Ayasofya'nın kimin tarafından inşa ettirildiğini anlatır.

Eski eserlerin doğru rivayetlerini kitabında toplayan Hezârfen Hüseyin Efendi, eserinin dibacesinde, *Târih-i Devlet-i Rûmiyye*'sinin, Girid seferi münâsebetiyle yazılmış olduğunu zikreder ki, bu da bize te'lif tarihinin H.1080 (M. 1669) senelerinde olduğunu gösterir. Hezârfen Hüseyin Efendi'ye kitabının tel'ifinde Osmanlı imparatorluğu'nun baş tercümanı Panayot Efendi'nin büyük yardımları olmuştur. Hezârfen Hüseyin Efendi seçip kısaltarak tercüme ettiği bu eserde, sair İslâm hükümdarlarının listesini de ilave olarak vermiştir⁴¹.

Bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nde bulunan eser (TY. Nu. 2641) aslında *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*'un bazı kısımlarının biraz değiştirilmiş şekli ibaret olduğundan bir kısım tarihçiler bunu ve *Muhtasar Târih-i Umûmi*'yi *Tenkîhu't-Tevârih*'ten ayrı eserler saymamaktadırlar⁴².

5. Kâtip Çelebi'nin Takvîmü't-Tevârihi'ne Zeyl: Eserin bir nüshası Köprülü Kütüphanesi 1064 numarada kayıtlıdır⁴³.

b. Coğrafyaya Ait Eseri:

6. Telhîsu'l-Beyân Fî Tahlisi'l-Büldan: Bir yönüyle tarihe de ait bir eser olan kitabı, müellifin hayatının sonlarına doğru yazdığı bilinmektedir. Otuz iki fasıldan oluşan eserde İslâm Devletleri'nden ve ünlü hükümdarlardan bahseden Hezârfen Hüseyin Efendi seciden, Arapça ve Farsça ibarelerden uzak, sade bir dil kullanmıştır. Bir nüshası İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır (Nu. K.185)⁴⁴.

c. Lisaniyata Ait Eseri:

7. Tercüme-i Lûgat-i Hindî: Hezârfen Hüseyin Efendi, bu eserini, Özbek elçisi Feyzullah Efendi'nin yardımıyla kaleme almıştır. Eser, Hintçe kelimelerin Farsça ve

⁴¹ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsu'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s.s. 10-11.

⁴² Bursalı Mehmet Tahir, "Hezârfen Hüseyin Efendi", *Türk Yurdu*, V/1, 1329, s. 873.

⁴³ Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", *DİA*, XVIII, s. 545.

⁴⁴ Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", *DİA*, XVIII, s. 545.

Türkçe karşılıklarından oluşmuş bir sözlüktür. Bir nüshası İ Ü. Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'ndedir⁴⁵.

ç. Tıbbi Ait Eserleri:

8. *Tuhfetü'l-Eribi'n-Nâfia Li'r-Rûhâni ve't-Tabîb*: Türkçe olarak kaleme alınmış tıbbî bir eserdir. Bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir⁴⁶ (Nu. 2958). Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 2083/3 numarada ve Reşid Efendi 710/2 numarada kayıtlı nüshaları da vardır.

9. *Lisânü'l-Etibbâ fî Lûgati'l-Edviye*: İsminden de anlaşılacağı üzere tıp ilmine dair bir lügat kitabıdır. Eser iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım Arapça'dan Türkçe'ye, ikinci kısım Türkçe'den Arapça'ya tıp terimlerini ihtiva etmektedir. Önemi, tıp ile uğraşan bilim adamlarının takdirinde olan eserde; hastalıkların, mizaçların, bünyelerin kısaca tarifleri yapılarak Arap, Acem ve Rum hekimlerinin tavsiye ettiği ilâçlardan da bahsedilmiştir. Kitapta alfabetik olarak bitki, mineral ve hayvan kökenli madde isimleri, özellikleri ve değişik hastalıklarda kullanılışları anlatılır. Eserde Arapça, Farsça ilâç adları dışında Yunanca, İbranîce ve Berberîce terimler bulunduğu söylenmesine⁴⁷ karşın Adıvar, İbranîce ve Berberîce tabirata rastlayamadığını ifade etmiştir⁴⁸. Eser üzerinde yapılacak incelemelerle Türk tababet tarihi içerisinde Hezârfen Hüseyin Efendi'nin değeri de ortaya çıkarılacaktır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, Nu. 2086/1).

10. *Fihrisü'l-Ervâm*: Eserde ilâçların Arapça, Farsça, İbranice, Berberce ve Yunanca'daki karşılıklarının bildirildiği ifade edilmiştir⁴⁹. Yalnız bu kitapla *Lisanü'l-Etibba*'nın aynı eser olduğunu belirten Adıvar'ın *Lisanü'l-Etibbâ* ile ilgili tespitleri dolayısıyla bu eser için de geçerlidir⁵⁰. Bazı kaynaklarda *Fihrisü'l-Ervâm'ın*, *Lisanü'l-Etibbâ* ile aynı eser olduğu yazılmaktadır. Bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. (Hamidiye, Nu.1041)

⁴⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342, s. 244.

⁴⁶ Bursalı Mehmet Tahir, "*Hezârfen Hüseyin Efendi*", *Türk Yurdu*, V/1, İstanbul 1329 ,s. 873

⁴⁷ Bursalı Mehmet Tahir, "*Hezârfen Hüseyin Efendi*", *Dergâh Mecmuası*, I/12, s. 185.

⁴⁸ Adıvar, *a.g.e.*, s.137.

⁴⁹ Bursalı Mehmet Tahir, "*Hezârfen Hüseyin Efendi*" ,*Dergâh Mecmuası*, I/12, s. 185.

⁵⁰ Adıvar, *a.g.e.*, s. 137.

d. Din, Ahlâk ve Tasavvufa Ait Eserleri:

11. *Enîsü'l-Ârifin ve Mürşidü's-Sâlikîn*: Siyâset ve ahlâka dair fikir ve tavsiyeleri kısa anekdotlarla veren siyasete ve ahlâka dair eser H.1090'da (M.1679) telif edilmiştir. Eserin bir nüshası Vatikan Kütüphanesi'nde, bir başka nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.(Düğümlü Baba, Nu. 227)⁵¹.

12. *Câmiu'l-Hikâyât*: Otuz sekiz hikâyeyi ihtiva eden eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir (Koğuşlar, Nu. 913). Aslında *Enîsü'l-Ârifin ve Mürşidü's-Sâlikîn* ile *Câmiu'l-hikâyât* adlı kitaplar, İslâm dünyasında *Kelile ve Dimne*, Türk edebiyatında ise *Hümâyunnâme* adı ile tanınmış olan Beydeba'ya ait ünlü Hint eserinden naklen ahlâkî ve siyâsî nasihatler ihtiva eden motiflerdir⁵².

13. *Mehâsinu'l-Kelâm ve'l-Hikem fî Şerhi İsmillâhi'l-A'zam*: Tasavvufa ait bir eser olup ismi müsemmasına delâlet etmektedir. Yani Allah'ın en büyük ismi hakkında bilgi verilmektedir. Müellif bu eserin mukaddimesinde tarikat bakımından Nakşibendiyye tarikatına mensup olduğunu belirtmiştir⁵³.

14. *Risâle-i Hikemiyye*: Bursalı Mehmet Tahir, hikmet-i ahlâk ve hilkatten bahseden bu Türkçe risalenin müellif hattıyla yazılmış bir nüshasının, kendi kütüphanesinde bulunduğunu belirtmiştir⁵⁴.

15. *Şerhu'l-Lemati'n-Nûrâniyye fî'l-Evrâdi'r-Rabbâniyye*: Hezârfen Hüseyin Efendi' nin bu eseri de tasavvufa dâir bir eserdir⁵⁵.

Bunların dışında Hezârfen Hüseyin Efendi'nin burada bahsi geçen eserlerinin dışında ona mal edilen bir takım kitaplar daha vardır. Ancak bunların birçoğunun Hezârfen'e ait olmadığını ve yanlışlıkla ona atfedildiğini belirtmekte yarar görüyoruz. Mesela E. Blochet, Seyyid Ali Ekber-i Hitai'nin *Hitay-namesi*'ni⁵⁶; Fr. Pétis de la

⁵¹ Mücteba İlgürel, "*Hüseyin Efendi, Hezârfen*", *DİA*, XVIII, s. 545.

⁵² Bursalı Mehmet Tahir, "*Hezârfen Hüseyin Efendi*", *Türk Yurdu*, V/1, İstanbul 1329, s. 873; Eser hk. daha fazla bilgi için bkz. Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, İstanbul 1998, s. 144.

⁵³ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342, s. 244.

⁵⁴ Bursalı Mehmet Tahir, "*Hezârfen Hüseyin Efendi*", *Türk Yurdu*, V/1, İstanbul 1329, s. 873.

⁵⁵ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsu'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s.10.

⁵⁶ Anhegger, *a.g.m.*, s.365.

Croix, Kanuni Sultan Süleyman'ın *Nasihât-nâmesi*'ni⁵⁷ Hezârfen'e atfetmişlerdir. Diyânet İslam Ansiklopedisi'ne "Hüseyin Efendi, Hezârfen" maddesini yazan Mücteba İlgürel, *Tercüme-i Müfredât-ı İbn Baytar* adlı eseri, Adnan Adıvar' ın *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserine dayanarak Hezârfen Hüseyin Efendi'ye ait göstermiştir⁵⁸. Ancak Adıvar, kitabında, bahsi geçen eserin müellifi olarak "Mehmed b. Ahmed b. İbrahim" adlı Hezârfen'in çağdaşı bir başka tabibe âit olduğunu açıkça belirtmiştir⁵⁹. Aynı hataya *Telhîsü'l-Beyân*' ı hazırlayan Sevim İlgürel de düşmüştür⁶⁰.

⁵⁷ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s. 34.

⁵⁸ Mücteba İlgürel, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", DİA, XVIII, s. 545.

⁵⁹ Adıvar, *a.g.e.*, s. 138.

⁶⁰ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s. 12.

III. ESER

TENKÎH'UT-TEVÂRİH-İ MÛLÛK

XVII. yüzyılın büyük bilgin ve düşünürü olan Hezârfen Hüseyin Efendi'nin tarih⁶¹ alanında yazmış olduğu *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* adlı eser, Osmanlı tarih eserleri arasında önemli ve özel bir yere sahiptir. Eserin Türkiye'de ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. British Museum'de kayıtlı nüshanın (nr. Or. 12965) müellif hattıyla yazılmış nüsha olması kuvvetle muhtemeldir. Eserin müellif hattı ile yazılmış esas nüshası Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arasındadır.

Eserin üzerinde çalıştığımız nüshalarından Manisa nüshası, İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserleri arasında Eski Eserler bölümü 5071 numarada kayıtlıdır. Diyarbakır nüshası, İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler arasında 891 numaraya kayıtlıdır. Üzerinde çalıştığımız üçüncü nüsha olan Hamidiye nüshası ise kütüphanede 930 numaraya kayıtlıdır.

Bunlardan başka eserin diğer nüshaları; Berlin, Nu. 199 ve Nu. 200 (Pertrsch katal . 225 vd.) J. H. Mordtmann Koleksiyonu (tam değil; bkz. Der İslam, 14 (1925), 366vd.daki tasvire); Münih, Nu. 67(Aumer, Cat.20); Cambridge ,or. 49110 (bkz. E. G. Browne, Supplementary Hand-list, 57,330); Paris, Nu.102 (Catal.315); Glaskow, Hunt Müz. bkz. JRAS,1906, s.602 vd.; St. Petersburg, Asya Müz.,Nu. 583a (bk. Dorn.As.Mus.72 ve 78), Beyazıt Devlet Ktp. nu. 520 Dorn,mss.et Xylographes, 466 vb. gene orda. İÜ Ktp. Nr. 997; Hekimoğlu Nu. 731\2; Esad Ef. Nu; 2239; Ayasofya; Nu.3166; Mehmediye, Nu. 4301/03; Kahire, TK. 194 vb. (6 yazma, bunun üçü müellif hattı)⁶².

a. Eserin Yazılmasının Sebebi:

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin eğitimini tamamladıktan sonra saraya alınmış ve sarayda bulunduğu vakit içerisinde o dönemde padişah olan IV. Mehmet'e tarih hocalığı yapmış olduğunu önceden kaydetmiştik. İşte, müellif bu eserini IV. Mehmet'e tarih

⁶¹ *Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, 1987, I, 306.

⁶² Babinger, *a.g.e.*, s. 253.

dersleri verdiği dönemde yazmış ve genç padişaha takdim etmiştir. Genç padişaha özet bir şekilde dünya tarihini öğretmek ve onda bir tarih şuuru meydana getirmek için kaleme almış olabilir. Zira, Hezârfen, eserin özellikle son kısımlarında devlet idarecilerine çeşitli tavsiyelerde bulunmakta ve geçmişten örnekler vermektedir. Ayrıca çeşitli konularda bilgisini ve düşüncesini kaleme aldığı eserlerle ifade eden müellif, tarihe ait bilgi ve düşüncelerini ortaya koymak ve tarihi ilmî bir şekilde ele almak zarureti gibi sebeplerle de bu eseri yazmış olabilir.

b. Eserin adı:

Eserin adı bazı nüshalarda *Tenkîhu't-Tevârih*, bazı nüshalarda ise *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* olarak geçmektedir. Ancak, bunun bir önemi yoktur. Zira anlamda pek bir farklılık olmamaktadır. *Tenkîh* kelimesinin birden fazla anlamı vardır; bir şeyin hakikatini araştırıp öğrenmek, bir şeyin gereksiz ve kötü kısımlarını çıkarmak, ayıklamak yani bir şeyi özetlemek bu anlamlardan en önemlileridir. Buradaki anlamının özet olduğu eserin içeriğinden anlaşılmaktadır. O halde *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*, “Melikler (Hükümdarlar) Tarihinin Özeti” demektir. Ancak müellifin araştırmacı kişiliğini de göz önünde bulundurduğumuzda *tenkîh* kelimesinin diğer anlamlarının da da kastedebilmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

c. Eser Nasıl Yazıldı?:

IV. Murat'a ithaf edilen⁶³ ve IV. Mehmet'e takdim⁶⁴ edilen özet halindeki bu genel tarihin yazımına Hezârfen Hüseyin Efendi, 1670 yılı Mayıs ayı ortalarında başlamış, 12 Şubat 1673'te tamamlamıştır. İleride kaynaklar kısmında da bahsedeceğimiz üzere eserin yazımında birçok Yunanca ve Latince kaynaktan faydalanan Hezârfen Hüseyin Efendi'ye bunları Divan-ı Hümâyûn ilk baş tercümanı ve devrin önde gelen Fenerli Rumlarından Panayot Nikosiaos Efendi adlı bir Hıristiyan sağlamıştır.

⁶³ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul 1961, s.267.

⁶⁴ Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 135.

Bu kaynakların Türkçe'ye tercümesi esnasında kendisine harem-i has'tan sipahilikle çıkıp daha sonra sarayın ikinci tercümanı olan ve bugün tarafından notaya alınmış dört yüze yakın halk ve klâsik Türk müziği örneğine sahip bulunduğumuz değerli bir müzisyen olan Ali Ufkî Bey⁶⁵ yardımlarda bulunmuştur. Şöyle ki müellif, Panayot Efendi'den temin ettiği kitapları Ali Bey'e okutup anlattırırımı, kendisi de onun anlattıkları üzerinde dikkatle düşünerek, onları tarihçinin "muradını" ifade edecek şekilde kaleme almıştır. Hezârfen'in söylediğine göre, bu Ali Bey'in aynı zamanda tarih bilgisi de vardı ve sözü edilen yunanca, latince eserleri, "türkî tabire dahi kudreti" bulunmaktaydı⁶⁶. Eskilerin tarihine fazlasıyla ilgisi olan ve sosyal olayları inceleyerek hayatının büyük bir kısmını bu yolda geçiren Hezarfen, nihayet fikrî mahsüllerini birleştirerek *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* adlı bu meşhur genel tarihini kaleme almıştır⁶⁷.

Engin bilgisini yararlandığı doğu ve batı kaynaklarının ışığında tarih alanında da gösteren Hezârfen Hüseyin Efendi bu şekilde eserini meydana getirmiş oluyordu.

ç. Eserin Muhtevası:

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin bu eseri, girişi takip eden "dokuz bâb" ile bir "hâtime" yani "sonuç" bir de "hâtimetü'l-hâtime" yani "sonucun sonucu" bölümlerini içine almaktadır. Birer büyük bölüm halindeki her "bâb" da bir takım fasıllara yani daha alt bölümlere ayrılmıştır. Bu tertip içerisinde sırasıyla eski çağ İran tarihi, Sasanîler, Batlamyos'lar, Hz.Muhammed, ilk halifeler, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular, Moğollar, Atabeyler, Tolunîler, İhşidîler, Safevîler, Fatımîler, Eyyübîler, Memlûkler, Anadolu beylikleri, Osmanlılar, Roma İmparatorluğu'nun kuruluşu, bazı ünlü Yunan filozofları, İstanbul ve Bizans imparatorları, Çemberli ve Dikili Taşlar, Cenevizlilerin Galata'yı ele geçirmeleri, Çin, Maçin, Hata ve Hotan, Çin ve Hind denizindeki bazı adalar, buralarda yaşayan insanlar, bunların hükümdarları, dinleri, kanunları, örf, âdet ve ahlâkları ve nihayet Amerika'nın keşfi ile ilgili bilgi verilmiş; birinci hâtimedede enlem

⁶⁵ Aslen Leh bir muhtedi olan Ali Ufki Bey, *Tevrat'ı ve İncil'i Türkçeye ilk tercüme edenlerdendir. Mecmua-i Saz ü Söz* adlı eserin müellifidir. Hk. bkz., Stephanos Yerasimos; Annie Bethier, *Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları- Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, İstanbul 2002.

⁶⁶ Yurdaydın, a.g.e., s.135.

⁶⁷ Hilmizâde İbrahim Ri'fat, "*Hüseyin Şehir bi Hezârfen*", Ma'lûmât, IV/82, İstanbul 1313, s. 705.

ve boylamlarla fersah ve mil üzerinde durulmuş, hâtimetü'l-hâtimedede ise müellif cemiyet ve devlet hayatıyla ilgili görüşlerini açıklamıştır.

Eserde yer alan bu konuların bablara göre dağılımı şu şekildedir:

Birinci bâb: Pişdâdîyan, Keyânîyan, Eşkânîyan, Sasanîyan, Batlamyoslardan.

İkinci bâb: Hz. Muhammed (A.S.)'in doğumundan, sûret ve sûretiyle gazâlarından.

Üçüncü bâb: İlk halifelerden, Ali ve Muaviye harblerinden, Hasan ve Hüseyin'in menkıbelerinden.

Dördüncü bâb: Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler ile elli kadar meşhur İslâm hükûmetlerinden.

Beşinci bâb: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan I.Mehmed'e kadar olan mühim vak'alardan.

Altıncı bâb: Roma Devleti'nin kuruluşundan ve bazı Yunan filozflarından.

Yedinci bâb: Konstantiniye'nin kuruluşundan, Bizans İmparatorlarından, İskenderiye zelzelesinden, İstanbul'daki Çemberli ve Dikilitaşlardan, eski su kemerlerinden, Bizans'taki büyük yangın ve yağmurdan, Ayasofya'nın yapılışından, Karadeniz'in donuşundan, İstanbul muhasarasıyla Ebu Eyyûb'un vefatından, Girit'in Araplar tarafından fethinden, Venedikliler'in Girit'i ve Haçlılar'ın da Bizans'ı ne sûretle aldıklarından, Cenevizliler'in Galata'yı nasıl ele geçirdiklerinden.

Sekizinci bâb: Çin ü Maçın ve Hoten memleketleriyle, Çin ve Hint denizlerindeki bazı adaların coğrafî ve tabiî hâllerinden, hükümdarlarından, kumandanlarından, kanunlarından, dinlerinden, ilim ve marifetlerinden ahlâk ve âdetlerinden.

Dokuzuncu bâb: Amerika'nın keşfinden ve sonraki ahvâlinden.

Hâtime: Tûl ve arz ta'yininden, irtifâ alınması usûlüyle bu yoldan kullanılan ölçü aletlerinden.

Hâtimetü'l-hâtime: Alış verişte narh konması ve bu hususta en büyük idarecinin dikkatli bulunması lâzım geldiğinden bahseder. Eser, H. 1083 (M. 1672/1673) vukuatı ile sona ermektedir⁶⁸.

Eserin içinde bu ve bunun gibi birçok ilginç konuların yer alması, Hezârfen Hüseyin Efendi'nin devrine göre gerçekten önemli bir bilgin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hezârfen'in kitabında özellikle Çemberlitaş ile ilgili verdiği bilgiler, gerçekten dikkat çekicidir. Çünkü, müellif günümüzde de tartışma konusu olan Hz.

⁶⁸ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsu'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s.s.8-10..

İsa'nın gerildiği çarmıh ve ellerine ve ayaklarına çakılan çivilerin Çemberlitaş'ın altında gömülü olduğunu söylemektedir. Konunun esası şu şekildedir: İstanbul'da Divanyolu'nda bulunan Çemberlitaş'ı Hezârfen'in söylediğine göre İmparator Konstantin dikmiştir. Bu sütun aslında bir alâmettir. Hıristiyanlığı ilk defa kabul etmiş olan Roma imparatoru Konstantin'in annesi Helena, Kudüs'ü ziyaret etmiş, orada Kamame kilisesini yaptırmış, sonra da Hz. İsa'nın gerildiği haç ile eline, ayaklarına çaktıkları çivileri Yahudilerden alarak oğlu Konstantin'e hediye etmiştir. Konstantin bu hediyeleri bir müddet hazinesinde saklamış, ancak kendisinden sonra gelenlerin aynı şekilde saklayamayacaklarını düşünerek bunları bugünkü Çemberlitaş'ın altında yaptırdığı taş bir hücrenin içine koydurmuştur. Üzerine alâmet olmak üzere de bugün Çemberlitaş dediğimiz Dikilitaş'ı dikmiştir. Sözü edilen Haç'ın tamamı değilse bile bir parçasının İmparator Konstantin'in annesi tarafından İstanbul'a getirildiği ve büyük bir ihtimalle Çemberlitaş'ın altında hususi olarak yaptırılmış bir hücrede saklanmış bulunduğu genel olarak doğru kabul edilmektedir⁶⁹. Bu konuyu Hezârfen Hüseyin Efendi'ye dayanarak Şevket Rado 1968'de *Hayat Tarih Mecmuası*'nda bir makaleyle gündeme getirmiş ve bu, o dönem bir hayli konuşulmuştur⁷⁰.

Müellifin eserinin bir özelliği de genel bir tarih olmasına rağmen, eski Yunan filozoflarına bir fasıl ayrılmış olması ve onların düşüncelerinden nakillerde bulunulmasıdır. Eserin büyük bir ihtimalle müellif hattı ile olduğu düşünülen British Museum (OR. 12965) nüshasının 157 b- 162 a varakları arasını işgal eden bu bilgiler sırasında “Yunanî'nin âsâr-ı celîle sâhibi olan olan meşhur hükemâsı beyânındadır” başlığı altında “bunlar sözlerindedir” denilerek, hakkında bilgi verilen bazı Yunan filozoflarının, sözleri de nakledilmektedir. Hakkında kısaca bilgi verilerek bazı sözleri nakledilen eski Yunan “hükeması” şunlardır:

Askilînûs	(Esculapios veya Aeselepius)
Fisâgōris	(Pythagoras)
Sokrat	(Socrates)
Bukrât	(Hippocrates)
Solon	(Solon)

⁶⁹ Yurdaydın, *a.g.m.*, s.2 63.

⁷⁰ Şevket Rado, *Hazreti İsa'nın Üzerine Gerildiği Haç Çemberlits'in Altında mı?*, *Hayat Tarih Mecmuası*, Mayıs 1968, Yıl:4, I/4, s. 5-10.

Eflâtûn	(Platon)
Aristo	(Aristoteles)
Batlamyûs	(Ptolemaios)
Câlinûs	(Galenus)
Dimekrâtis	(Democritus)
Diyûcânîs	(Diogenes)
Enkyisânîs	(Anaximenes)
Efritûn	(muhtemelen Orpheus)
Zitôn	(belki malchus Sidon, ya da Simon Atheniensis)
Enkisâgôrîs	(Anaksagoras)
Bâsîlinûs	(Belinas da denen Apollonius)
Sâles	(Thales)
Sâfertîs, Saferîstîs	(Theophostus)
Ferföryôs	(Porphyrius)

Alman tarihçi H. F. Von Diez tercümesini de yaptığı bu kısım ile ilgili olarak bu bilgilerin genel bir tarihte bulunmasına insanın hayret ettiğini ifade etmiştir.

Hezârfen Hüseyin Efendi, bu eserinin sonuna başta padişah olmak üzere, devletin ileri gelenlerine “narh” konusu ile ilgili bir de tenbih de bulunmaktadır. Ona göre alınıp satılan her türlü nesnenin günlük fiyatının tespiti önemli bir konudur. Bunu önemsiz ve küçük bir mesele sayıp hükümdarlar ve vezirler ilgilenmezler”, her nesneyi değer pahasıyla sattırmazlarsa, şehir kadıları ve daha küçük ilgililerle bir şey yapamazlar. Böyle olunca da “her kişi istediği gibi alıp satar.” Helâl malına tamahkârlık yaparak zehir katar. Bu yolla, bir takım kötü insanlar, mal, mülk sahibi olurlar. Sefer zamanı, atlı ve piyade, elinde olanı satıp, boğazına koymaya çalışır. Böyle olunca da asker soyulmuş olur. Bu sebeplerle bu konular üzerinde önemle durmak bütün yöneticilerin başta gelen görevi olmalıdır⁷¹. Müellif, bu tespitleriyle ekonomi konusunda da yetkin olduğunu göstermektedir. Kısacası, abartıdan uzak, ciddi bir surette yazılmış eser, başından sonuna ihtiva ettiği konular itibariyle dikkat çekicidir ve hayrete şayandır.

⁷¹ Yurdaydın, *a.g.e.*, ss. 136-137.

d. Müellifin Tarihçiliği:

Eserinin “hâtimetü'l-hâtime” kısmında toplum ve devlet hayatı ile ilgili görüşlerini belirten Hezârfen Hüseyin Efendi burada tarihe bakış açısını ortaya koymakta ve âdeta bir tarih felsefesi yapmaktadır. Bu kısımdan Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı'da İbn Haldun'u keşfedenlerden biri olduğunun anlaşıldığını ve ona ait *tavırlar nazariyesini* benimsediğini ifade edebiliriz.

Hezârfen Hüseyin'in yazdığına göre insanların tabîî ömrü yüz yirmi yıl kadardır. Toplumların ömrünün de, genellikle bu kadar olduğu söylenebilir. Her insanın bir gelişme, bir olgunlaşma ve bir de ihtiyarlama devresi olduğu gibi, her devlet ve toplumun da aynı şekilde geçirmesi gereken üç devresi vardır. Her insan çocuk iken, nasıl anne ve babasının eğitime muhtaç ise, yeni kurulmuş bir devlet de başta hükümdar olmak üzere, devlet adamlarının ilgisine, iyi ve adaletli idaresine muhtaçtır. Böyle olunca da bu devlet, devamlı bir gelişme içinde bulunur. İnsanların olgunluk çağına olduğu gibi, toplumlarda olgunluk devrelerinde, gelişmiş olarak istikrarlı bir hayat sürerler. Ancak bundan sonra insan, nasıl olgunluk devresinden geçerek, birtakım yaşlılık hâlleri gösterirse, aynı hâller toplumların hayatında da görülür. Böylece ömrünün ortalarından sonlarına yaklaşmış olan bir toplum, hayatının çöküntü devresine girmiş demektir. Çöküntü devresine girmiş olan bir toplumda, devleti yönetenler yetersiz bir niteliktedirler. Saç, sakal ağarması nasıl insanların yaşlılığının bir işareti ise, devlet adamlarının zevk ve zinet düşkünlüğü de o toplumda çöküntünün başladığının bir işaretidir. Çöküntü devresine girmiş bir toplumda herkes, şan ve unvan peşinde koşmaya başlar. Lüks içinde yaşama, zevk ve safa peşinde koşma, örf ve adet hâline gelir. Herkes rahat ve kolay yolu seçmeye çalışır, yurt ve millet için kimse kendini sıkıntıya sokmak istemez. Böyle bir toplum çökmeye yüz tutmuş demektir. Gerekli tedbirleri zamanında almayan, özellikle de adaletten ayrılmış olan toplumlar, mutlaka yıkılırlar. İhtiyarlık devresine girmiş olan bir insanın iyi bir hekimin bakımına muhtaç olması gibi, bir toplumunda yaşaması, bu hekimler makamında olan devlet adamlarının, bilgi ve basiretine, namus ve adaletine, bunların zamanında alacakları tedbirlerin isabetine bağlıdır.

Bir devletin varlığı, bu varlığını devam ettirmesi, iyi siyaset bilmeye bağlıdır. Hezârfen Hüseyin Efendi'nin belirttiğine göre siyaset iki türlü temele dayanır. Bu temeller ya akla dayanır, bu yolla siyaset bilimi denilen bir bilim olmuştur; yada şer'î, yani dinî olur, kitap ve sünnete dayanır. İslâm devletleri dini siyaseti düstur edinmişler buna karşılık Hezârfen Hüseyin Efendi 'nin "Mülûk-ı Küffar" dediği batılı hükümdarlar akla itibar etmiş onu benimsemiş ve geliştirmişlerdir. Ona göre "dünya küfr ile yıkılmaz, zulüm ile yıkılır" şeklindeki Türk atasözü, işte bu düşünce yüzünden ortaya çıkmış bulunmaktadır⁷².

Toplum ve devlet ile ilgili görüşleri bu şekilde olan Hezârfen Hüseyin Efendi, eserinde olayları geleneğe uyarak yıl yıl anlatmamış; aksine ele alınan konuları sistematik diyebileceğimiz bir tasnif yaparak ele almıştır⁷³. Eserin Yunan ve Roma devirleri hakkında bilgi verirken ilk defa olarak Yunanca ve Latince kaynaklar kullanmıştır⁷⁴. Böylelikle Hezârfen Hüseyin Efendi, Türk tarihçiliğinde bir takım ilkleri gerçekleştiriyordu. O, garplı müelliflerle temasları⁷⁵ sayesinde yaşadığı dönemin kültür ve görüşlerinde bir reform yaratarak, o devir aydınlarının hangi meselelerle meşgul olduklarını ve bu meselelere nasıl önem verdiklerini ortaya koymuş olmaktadır. Tarihi bir ilim dalı olarak kabul eden müellif, eserin girişinde kimi yerlerinde kullandığı kaynakları göstererek bu ilmin gerektirdiği ahlâkı da göstermiş oluyordu. Bütün bunlar müellifin tarihçilik anlayışını açıkça ortaya koymaktadır.

e. Dil ve Üslûp:

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*'u Osmanlı tarihlerinin birçoğu gibi Türkçe olarak yazılmış bir eserdir. Eserin dili genelde sade ve anlaşılır olmakla birlikte yer yer Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar da kullanılmıştır. Ancak eser inşâ ve secîden uzaktır.

Tarihteki olayların kısa ve özlü bir şekilde ele alındığı eserden müellifinin sağlam bir yazı tarzı olduğu, yani üslûpçu olduğu anlaşılmaktadır.

⁷² Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 136-137.

⁷³ Mücteba İlgürel, "*Hüseyin Efendi, Hezârfen*", *DİA*, XVIII, s. 545.

⁷⁴ Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1983⁴s.209.

⁷⁵ Bernard Lewis, "*The Use By Muslim Historians Of Non-Muslim Sources*", *Historians Of The Middle East*, London 1962, s. 186-187.

f. Kaynakları:

Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*'u kaleme alırken yararlandığı kaynakları eserinin girişinde ve yer yer aralarda belirtmiştir. Eserde Yunan ve Latin kaynaklarından faydalanan tarihçinin elinden bir hayli kitabın geçtiği anlaşılmaktadır. Eserin Türk ve İslam devletleri ile ilgili bölümlerinde genellikle Mirhond'un *Ravzâtü's-Safâ*, Cenâbî Mustafa Efendi'nin *el-Âylemü'z-zahir*, Gelibolulu Âli Mustafa Efendi'nin *Künhu'l-Ahbâr* ile *Fusûlü'l-hal ve'l-akd* ve Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma* adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Eserin üzerinde çalışma yaptığımız kısımda faydalanılan başlıca kaynaklar *Mirkadü'l-Cihâd*, Hafız Muhammed Taşkendî'nin *Tarih*'i, Şeyh Ahmed b. Ömer b. Arapşâh'ın *Ensarî Tarih*'i ve Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı, Makrizî'nin eserleri ve *Târîh-i Müeyyed* adlı eserlerdir. Çalışma yaptığımız kısımda müellifin yararlandığı kaynaklar (Manisa Nüshası) varak ve satır numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir:

27/a-(21) *Mirkadü'l-Cihad*

37/a-(7-8) Hafız Muhammed Taşkendî *Tarihi*

37/a(20) Şeyh Ahmed b. Ömer b. Arabşâh *Ensarî Tarihi*

39/a(2-3) Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı

43/a(5) Makrizî

58/b(11) *Târîh-i Müeyyed*

g. Eserin Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Türk dilinde bugüne kadar eserle ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eser, Batı ilim dünyasında gayet iyi tanınmış ve üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Eserin Roma tarihine ve Yunan filozoflarına ait kısmı H. F. V. Diez tarafından 1815'te *Denkwürdigkeiten Von Asien*, I,(s. 71 vd), Danişmendlilerle ilgili kısımları ise A. D. Mordtmann tarafından 1876'da *Die Dynastie Der Danischmende*, ZDMG, yayımlanmıştır⁷⁶. Ancak bütünü ile ilgili batıda da bildiğimiz kadarıyla herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

⁷⁶ Babinger, *a.g.e.*, s.252.

Eseri batı dünyasına ilk tanıtan, Osmanlı tarihiyle ilgili ilk büyük bilimsel çalışmayı yapmış olan Alman şarkiyatçı Joseph Von Hammer olmuştur. Eserden bahseden diğer batılılar Franz Babinger, Giovanni Donado Battista, Flügel, E. Blochet, Robert Annegger, V. L. Menage, Heidrun Wurm ve Bombaci gibi tarihçiler olmuştur. Bunlar arasında bilhassa Heidrun Wurm üzerinde durulmuştur. *Der Osmanische Historiker Huseyn b. Cafer, Genannt Hezârfenn, und Die İstanbuler Gesellschaft in Der Zweiten Hälfte Des 17. Jahrhunderts (Hezârfen İsmindeki Osmanlı Tarihçisi Hüseyin bin Ca'fer ve XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul Cemiyeti)* adındaki Freiburg'da 1971'de 214 sayfa olarak basılan doktora tezinde hususiyle şu konular üzerinde durmuştur:

- a) Hezârfen ve Osmanlı Cemiyeti
- b) Hezârfen'in Hayatı
- c) Hezârfen'in Eserleri
- d) Hezârfen'in Avrupa ve Avrupalı ile İlgisi
- e) Hülâsa
- f) Hezârfen'in Şahsiyeti
- g) Gayr-i Müslimler, Dönmeler ve Avrupa Taraflısı İslâmlar ve Hezârfen'in Çevresi ve Buna Umûmî Bir Bakış

Her bir bölüm üzerinde büyük gayret sarfederek titizlikle duran H. Wurm, birçok batı ve Türk kaynağını büyük bir sabır ve dikkatle taramıştır. Hezârfen'in çalışmalarını, hayatını ve şahsiyetini esaslı tanıtmaya bakımından ileride, bu konuda araştırma yapacaklara anahtar vazifesini görecek olan eserini meydana getirmiştir⁷⁷. Ülkemizde ise Bursalı Mehmet Tahir, Hilmizâde İbrahim Rifat, Adnan Adıvar, Zeki Velidi Togan, Hüseyin Gazi Yurdaydın, Mücteba İlgürel, Sevim İlgürel ve Ramazan Şeşen gibi araştırmacılar, eser ve muhtevastan bahsetmişlerdir.

Eserin bir bölümü diyebileceğimiz ancak çeşitli kaynaklarda ayrı bir eser gibi de gösterilen *Tarih-i Devlet-i Rûmiyye* içeriğinden dolayı Türk basınında kimi zaman bir takım haberlere konu olmuştur.

⁷⁷ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîm-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998, s. s. 31-32.

ğ. Eserin Nüshalarının Tavsifi:

1-Manisa Nüshası:

Manisa İl Halk Kütüphanesi Eski Eserler Bölümü 5071 numarada kayıtlı, 141 varak (yaprak), Nestalik hatla, her sayfada 21 satır, 19,7x14,1 (15,6x9,2) cm ölçülerinde, arma fligranlı kâğıda, sözbaşları kırmızı, çeharkûşe kahverengi meşin, yaprakları lekeli şirâzelidir. Dokuz bab, bir hâtıme ve hâtımetü'l-hâtımeden meydana gelir. 124.b'de Hacı Eyyûb'un vakıf mührü vardır. Eserin müstensihî ve istinsah tarihi belirtilmemiştir.

Baş : Hamd ü sad-i hamd ol Hazret-i Celâl-i âferîde (1.b)

Sonu : İçini saman ile doldurup gezdirdiler ve sâir ahvâli merhum sultan menâkıbına nazar oluna (141.a)

2. Hamidiye Nüshası:

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye koleksiyonu 930 numarada kayıtlıdır. Toplam 265 varak (yaprak) tutarındaki bu nüsha 21,1x14,3(17x(8,5) cm ölçülerinde, 23 satır halinde, aharlı kağıt üzerine güzel ve iri nesihle harekesiz olarak siyah mürekkeple, bab ve fasıl isimleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser, açık kahverengi meşin ciltli, miklaplı ve şemselidir. 1139 hicride İsmail b. Ali tarafından istinsah edilmiştir. Kitabın başında fihristi vardır.

Baş : Hamd ol Hazret-i zü'l-celâl-i âferid-kâvâ(1.b)

Sonu : Temmeti'l-kitâb fi'l-âhiri zilhicce sene tis'a ve selâsine mie ve elf (265.b)

3. Diyarbakır Nüshası:

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 891 numarada kayıtlı, 291 varak (yaprak), harekeli nesih yazıyla, her sayfada 19 satır halinde, 22X15,5 (16x9) cm ölçülerinde, üzümlü taç fligranlı kâğıt, krem rengi mukavva, sırtı siyah bez kaplı, söz başları kırmızı, yapraklar rutubet lekeli. Kitap baştan noksandır. Müstensihî belirtilmemiş olmakla birlikte ve istinsah tarihi 1122 Recep'tir.

Baş:-isyân itdi üzerine varup felâ eyled, kande sefer eyledi.

Sonu:min sene isnâ ve işrine ve mieti ve elf fi evâhiri Recebi'l-mürecceb(291.b)

Eserin Türkiye kütüphanelerindeki diğer nüshaları ve kayıt numaraları şöyledir:

- Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü Nüshası üç cilttir ve kayıt numaraları 4301, 4302 ve 4303'dür.
- Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü Nüshası'nın kayıt numarası 3166'dır.

- Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü Nüshası'nın kayıt numarası 2239'dur.
- Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü Nüshası iki cilttir ve kayıt numarası 731 ve 732'dir.
- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Nüshası'nın kayıt numarası 605'dir.
- Nuruosmaniye Kütüphanesi Nüshası iki cilttir ve kayıt numarası 3264 ve 3265'dir.
- Ragıp Paşa Kütüphanesi Nüshası'nın kayıt numarası 997'dir.

h. Çalışmamızda İzlediğimiz Yol:

Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk'un yurt dışında bulunan müellif hattı ile yazılmış nüshaları temin edilememiştir. Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz on nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalarda eserin muhtevası oldukça karışık görünmekte, metin birliği sağlanamamakta, birbirinden oldukça kopuk ve farklılık gösteren bir mahiyet arz etmektedir. Bu sebeple, metni oluştururken incelediğimiz nüshalar arasında metnin bütünlüğü yönünden birbirine en yakın bulunan Manisa, Diyarbakır ve Hamidiye nüshalarını esas aldık. Bu çalışmada asıl metni Manisa nüshasından kurduk. Nüshanın müstensih ve istinsah tarihi bilinmemekle birlikte, konu bütünlüğü açısından sağlam, güvenilir ve okunaklı bir nüsha olduğu için asıl nüsha olarak Manisa nüshası tercih edilmiştir.

Bu ana metni Diyarbakır ve Hamidiye nüshaları ile karşılaştırdık. Nüsha farklarını dipnotlarda (1,2,3,.....) olarak sayılarla belirtirken; ele alınan konularla ilgili metnin sayfa altlarına bilgi dipnotlarını da yıldız işareti (*) ile gösterdik. Diyarbakır nüshasını D harfiyle, Hamidiye nüshasını H hafiyle gösterdik. Nüshalar arasında bir takım önemli görülmeyen farkları dikkate alınmamıştır. Metinde gösterdiğimiz varak numaraları Manisa nüshasının varak numaralarıdır. Her varağın bir yüzü (a), diğer yüzü (b) ile gösterilmiştir. Böylelikle araştırmacıların esas metin ile transkripsiyonu yapılan metni rahatça karşılaştırabilmesi amaçlanmıştır.

Müellifin eserde ele aldığı konuları başlıklarla ayırdığı görülmüş ve çalışmamızda da konular bu başlıklara göre ayrılmıştır. Yine çalışmamızda müellifin dili olduğu gibi verilmiş, yani metin transkribe edilmiştir. Ancak bir takım anlam karışıklıklarını önlemek için noktalama işaretleri kullanılmıştır. Eserdeki bazı özel adlar tam ve esas şekilleriyle okumak mümkün olmadığı için, kaynakta yazıldığı hâliyle verilmi

DEĞERLENDİRME

XVII. yüzyıl Osmanlı coğrafyasının yetiştirmiş olduğu ilk ansiklopedist müelliflerden İstanköylü Hezârfen Hüseyin Efendi (öl.1691), tıp, tarih, coğrafya, devlet teşkilâtı, tasavvuf ve ahlâk gibi alanlarda değerli eserler vermiş velûd bir ilim ve fikir adamıdır. Onun bilhassa *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* adlı eseri; kitapları arasında önemli bir yere sahiptir. Zira, Hezarfen Hüseyin Efendi bu eserinde Osmanlı tarihçiliğinde yabancı kaynaklardan da faydalanmış ve kitabı yazıldığı tarihten bu yana ele aldığı konularla dikkatleri üzerine çekmiştir. İşte çalışmamızın konusunu da bu eser teşkil etmektedir ve biz, bahsini ettiğimiz sebeplerden dolayı bu eser üzerinde çalışmanın bilim âlemi için gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Türkçe olarak kaleme alınan eserin “Selçukluların Ortaya Çıkışından Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Bölümler”i üzerinde yaptığımız bu çalışma ile Türk bilim âleminin dikkatini Hezârfen Hüseyin Efendi'nin bu eserine çekmeye çalıştık. *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk* daha yazıldığı dönemde batılı ilim adamlarının ilgisini görmüş ve batı ilim âleminde eser üzerinde bazı çalışmalar da yapılmıştır. Eser, Türk bilim âleminde aynı ilgiyi görmemekle birlikte muhtevası sebebiyle çeşitli tarihlerde matbuat gündemine gelmiş ve tartışma konusu teşkil etmiştir. Türk bilim dünyasını böyle bir insan ve eserleri üzerinde yeterince durmadığını görmek üzüntü verici ve bir taraftan da düşündürücü bir durumdur.

Eserin batı kaynaklarından faydalanılarak ve kronolojik tarihçilikten ayrılarak sistematik diyebileceğimiz bir karakterde yazılmış olması gibi yönlerden Osmanlı tarih yazıcılığı açısından önemli ve dikkat çekici olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz. Çok geniş kapsamlı olarak hazırlanan ve âdeta bir dünya tarihi olan eserde, müellifin ele aldığı devletlerle ilgili çok muhtasar bilgi verdiğini gözlemekteyiz. Bu sebepten dolayı başta siyasî olmak üzere pek çok olaya yer verilmediği görülmektedir. Bu durum zaten eserin “Melikler Tarihinin Özeti” manasındaki adında ima edilmiştir.

Eserin ele alınan esas metninde konular, kırmızı başlıklarla birbirinden ayrılmaktadır. Eserin bizim üzerinde çalıştığımız kısmı, on dört başlıktan oluşmaktadır.

Her bölümde bir devletin tarihi kısaca anlatılmaktadır. Bu devletler sırasıyla Selçuklular ve Danişmendliler, Cengiz Han ve oğullarının devleti, Musul, Halep ve Şam Atabeylikleri, Timurlular Devleti, Kırım Hanlıkları, Tolunoğulları, İhşidîler, Safevîler, Fâtümîler, Eyyübîler, Memlûkler ve Anadolu beylikleridir.

İlk bölümde kısaca Anadolu Selçukluları'ndan ve Danişmendlilerden bahsedilmektedir. Hezârfen, Danişmendlileri anlattığı kısımda Mirkadu'l-Cihâd'dan faydalandığını belirtmektedir. Âlî bu eserini Danişmendnâme'ye göre yazmış ve Cenâbî ile Hezârfen de bunu bir tarihî kaynak gibi kullanmışlardır. Ancak burada anlatılanların çoğunun gerçeği yansıtmadığı açıktır ve buna rağmen birçok tarihçi bu bilgileri tenkit etmeden kullanmış ve bu yanlış bilgiler doğru gibi aktarılmıştır. Hezârfen, Danişmendliler'den sonra Anadolu Selçuklu sultanlarını saymıştır.

İkinci bölümde Cengiz Han ve evlâtlarından bahsedilmektedir. Cengiz Han'ın hayatı, anlaşıldığı kadarıyla Moğol tarihlerinden özetlenerek yazılmıştır. Ancak efsaneler olduğu gibi tenkit edilmeden alınmış ve hakikatlerle efsaneler birbirine karıştırılmıştır. Yine bu kısımda Cengiz soyundan gösterilen bir kısım isimleri Moğol kaynaklarında bulamadığımızı belirtmekte yarar görüyoruz. Bu da müellifin bugün elimizde bulunmayan bir kısım eserlerden faydalanmış olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

Üçüncü bölüm Musul, Halep ve Şam Atabeyliklerine ayrılmış olup anılan bapta bunlar arasındaki siyasî ilişkiler ele alınmakta ve ayrıca Büyük Selçuklulardan kısaca bahsedilmektedir. Dördüncü bölümde Timur ve devleti anlatılmaktadır. Timur'un devletini kurması ve genişletmesi hakkında bilgi verilmiş ve Timur ile ilgili birkaç kısma nakledilmiştir. Ayrıca Timur'dan sonra devletin ahvâli anlatılmıştır. Beşinci bölüm Kırım Hanlıkları ile ilgilidir. Müellif, Hafız Muhammed Taşkendî Tarihi, Şeyh Ahmed bin Ömer bin Arabşâh'ın Ensarî Tarihi, Âli'nin Kühü'l-Ahbâr'ı gibi kaynaklara dayanarak yazdığı bu bölüm Kırım Hanları'nın devlet kurmaları, genişlemeleri ve Osmanlılarla ilişkileri üzerine bilgiler içermektedir. Hezârfen Hüseyin Efendi altıncı bölümde Mısır ve havalisinde kurulan Tolunoğulları Devleti'ni, yedinci bölümde ise yine bu bölgede hüküm süren İhşidîler'i anlatır.

Sekizinci bölüm Şâh İsmâil Erdebilî devletine ayrılmıştır. İsmâil'in soyu, ortaya çıkışı, Osmanlılarla ilişkileri, Kızılbaşlık, İsmail sonrası dönemin anlatılmasından sonra Hezârfen dokuzuncu bölümde Fâtımî halifelerini ele alır. Onuncu bölümde Selahâddin'in kurduğu Eyyübî Devleti ile ilgili bilgi verildikten sonra on birinci bölüm Eyyübîler'in Yemen'deki koluna ayrılmıştır. Eyyübîler'den sonra Mısır'da Türkmenlerin yönetimi ele geçirmesiyle kurduğu devleti anlatılmaktadır. Bir süre sonra Türkmenler'in iktidarını Çerkesler alırlar ve bu da on üçüncü bölümde anlatılmaktadır. Bu bölümler aslında Memlûkler veya Kölemenler de dediğimiz Mısır Devleti'nin anlatıldığı kısımlardır.

Son bölüm olan on dördüncü bölümde Anadolu'da kurulmuş olan bazı beylikler anlatılmaktadır. Öncelikle bunlardan en büyüğü olan Karamanlılar üzerinde durulmuş ve sonra sırasıyla Germiyanogulları, Saruhanogulları, Hamidogulları, Karesiogulları, Turgutlular, Dulkadirogulları, Candarogulları, Ramazanogulları, Aydınoğulları, Menteşeliler, İzmirogulları ve Kadı Burhâneddin'den kısaca bahsedilen bu kısım, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrindeki Anadolu'nun umûmî manzarasını da vermektedir.

Sonuç olarak Hezârfen Hüseyin Efendi'nin ele aldığı konuları yazarken fazla yorum yapmadığını görmekteyiz. Bu da eserin verdiği bilgilerin güvenilirliği konusunda olumlu bir düşünce doğursa da yer yer tenkit edilmeden kullanılan bilgileri göz önünde bulundurursak esere kaynak olarak dikkatlice yaklaşılması gerekliliği ortaya çıkar. Hüseyin Efendi'nin eserini yazarken bugün elimizde bulunmayan bir takım kaynaklardan yararlandığı da görülmektedir. Müellifin, eserinde Müslüman Türk devletlerine geniş yer ayırmasına rağmen, Ortaçağ Türk-İslâm tarihi açısından çok önemli olan bazı olaylara yer vermediğini de belirtmekte yarar görüyoruz. Kısacası bu tezde XVII. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı tarihçisinin tarihe yaklaşımı ortaya konmuştur. Eserin hazırladığımız kısmı zayıf yönlerine rağmen, Ortaçağ Türk-İslâm tarihi açısından yine de önem arz etmektedir ve araştırmacıların müracaat etmeleri gereken bir kaynak durumundadır.

**HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN
“TENKÎHU’T-TEVÂRİH” ADLI ESERİNİN
SELÇUKLULARIN ZUHURUNDAN
OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNA
KADAR GEÇEN BÖLÜMLERİNİN
TRANSKRİPSİYONU**

[27a] Rûm Diyârında Selçûkîlerin İbtidâ-i Zuhûr-ı Devleti ve Mülk-i Dânişmendiyye'nin Zevâl-i Saltanatı beyânındadır*:

Mülûk-i Dânişmendiye ki Battâl Gâzi evlâdından sâhib-i kerâmât ve mücâhedesi gâlib nusret, Melik Ahmed Dânişmend'in rûzigâriyle Rum vilâyetinde gazâlâr idüb doğduğu yir Malatya iken andan leşker çeküp gelüp Sivas'a ve Niksar ve Tokat ve Amasya ve Çorum ve Osmancık ve İskilip nâm şehirleri ve dahî nice yirleri kılıcı ile⁷⁸ feth idüp ve mutasarrıf oldukdan sonra vefât eyledi. Vezîri Artuhun'un hâtunu Efrumiye ki ba'de kabûli'l-İslâm nâmı Mihribân konulmuşdu⁷⁹. Mirkâtû'l-Cihâd nâm kitâbda⁸⁰ tafsîl olunmuşdur*. [27b] Melik Dânişmend'den sonra oğlu Muhammed Gâzi tıfıl bulunup küffârın hûcûmuna mukâvemet etmesi mümkün olmamağın mezkûr Efrûmiyye Melik Gâzi Mehmed'i alup Bağdad şehrine varmışdır. Ol zamanda halîfe-i asır olan Muktedir Billâh Muhammed cânibine vâki hâli bildirmişdi. Halîfe dahi onlara küllî riâyet ve ikrâm idüb Süleymân Şâh Selçûkî'nin Belkıs nâm kız karındaşını Melik Muhammed Gâzi'ye nikâh itdi. Mâbeyinlerini bu vech ile alışdırıp rapt itdikden sonra Süleyman Şâh Selçûkî-yi Rûm⁸¹ vilâyeti pâdişâhlığına nâmzed itdi ve Melik Muhammed Gâzi ser-asker idüp⁸² hüsn-i medâr ile geçinmelerini ısmarladı, anlar ki doğru Mülk-i Rûm'a vardılar. Nice yıllar muhabbet ve⁸³ meveddet ile geçindiler. Ba'dehu Konya'yı pây-ı taht idindiler yigirmi sene saltanat idüp hudûd-ı Rûm'da gazâlâr itdiler. Ba'dehu kırk yıl dahî birâderi Kılıç Arslan hükûmet eyledi. Ol dahi fevt olduktan sonra oğlu sultan Mes'ûd yine mülûk-i Dânişmendiye ile ihtilâf üzere on dokuz sene aldı virdi.

* Müellif, Anadolu Selçukluları ve Danişmendiler hakkında bilgi vermektedir. Anadolu Selçukluları ile ilgili bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1999. Danişmendilerle ilgili olarak ise bkz.; A. Özeydin, "Danişmendiler", *DGBİT*, VIII, s.121-140; Bahsi geçen konularla ilgili olarak yine bkz. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi I, Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları, II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler* (Yay. Ali Öngül), İzmir 2000,2001; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1994.

⁷⁸ D. 94 a. kılıç ile açup.

⁷⁹ H. 87 a denilmiştir.

⁸⁰ D.94 b. yazmıştır.

* * Âlî bu eserini bir destan olan Danişmendname'yi mehz alarak yazmış ve bir tarihi kaynak olarak kullanmıştır. Bu eserlere dayanarak yerli ve yabancı birçok tarihçi bu bilgileri tenkit süzgecinden geçirmeden kullanmış ve M. H. Yınanç tarafından bunlar şiddetle eleştirilmiştirlerdir. Bkz. Turan, *age*, s. 121-122.

⁸¹ D. 95 b Rum'a padişah nâmın takıldı.

⁸² H. 87a. diyâr-ı Rûm'a gönderdi.

⁸³ D. 95 b. musâdakât ile geçindiler.

Âhir-i kâr ol dahi vefât idüp oğlu diğêr Kılıç Arslan tahta geçdi ve on iki yarar ve nâmdâr şehzâdeleri hâsıl olup her biri şecâ'at ve sehâvet-ile imtiyâz [28a] buldu. Bunlar zamanında⁸⁴ Melik Dânişmendiler evlâdı rağbetden düşüp Sivas'da ve Kayseriye ellerinden alınıp hattâ bazı tevârihde hükûmet-i Rûm ki Mülûk-i Dânişmendiye'den Melik Zünnûn elinde idi, hâkim-i Şam olan Nûreddin Şehid cenâbına vardı. Anlardan yardım talep itmekle Fahreddin Abdülmesih nâm vekilini asker ile gönderüp Sivas ve Kayseriye'yi yine alup Melik Zünnûn'a zaptettirdi. Fe-emmâ az zaman geçdi bu kerre Kılıçarslan İsmâil'in taht-i hükûmündeki beğler ile haberleşdi. Anlara riâyete müteallik niçe ahd ü güft itdi. Tâ ki derdmend İsmâil'i öldürdüler. Cümlesi Kılıçarslan'ın taht-ı bîatına girdiler. Bundan sonra memlekete vüs'ât geldi. Kılıç Arslan vilâyet-i Rûm'ı on iki oğluna tevzi' eyledi ki, tafsîli mahallinde yazılmışdır. Ve bu tahrir olan husûs tâ anlar zamanında yazılmışdır. Alâeddin Beğ münşi-i târihde ahz olunmuşdur. Mîr Havand müverrih* ve sâir ehl-i târih yazdıkları ki Süleyman bin Kutalmış azm-i feth-i Şâm idüp ba'dehu Antâkiyye-yi feth u teshîr itdüğü zamanda fetholunup Rum'a varmışdır.

Selçûkîlerden olan Rum'a varup Konya'yı tahtgâh [28b] idinen oldur didikleri bi-ilmillâh sahih değıldir. Esahh olan ol yazılan üzere idüğü mukarrerdir. Pes, Rûm dâru'l-mülkünde saltanat iden Âl-i Selçuk Emîr Süleyman bin Toktamış bin Dâvud bin Süleyman ve Kılıçarslan İbn-i Süleyman ve Sultan Mes'ûd İbn-i Kılıçarslan ve diğêr Kılıç Arslan bin Mes'ûd ve Gıyâseddîn Keyhusrev ve Rükneddin Süleyman ve İzzeddin İbn-i Kılıçarslan ve Gıyâseddîn-i Keyhûsrev-i Sâni ve İzzeddin Keykâvus ve Alâeddîn Keykubâd ve Gıyâseddin Keyhusrev ve diğêr Keyhusrev ve Rükni-i Süleymân ve Gıyâseddîn Mes'ûd ve Keykubâd-ı Feramurzdur ki bu cümle on altı pâdişâh-ı muhteremdir. İkiyüz yirmi mikdârı adâlet itdikleri ma'lûm-ı halk-ı âlemdir. Felâ-cerem evlâd-ı Dânişmendiye'nin devletleri munkarız olmağıla ümerâ ve asker birbiriyle imtizâc idüp birbirlerine kız virüp kız alup ne bellü dost ve ne bellü düşman olmalarından olmuşdur. Zîrâ ki âhirleri olan Melik-i İsmâiliyye kendü havâssı ve beğlerini Selçûkî'lerin kökini kesmeğe kâdir olmayup ihvânların mekri ile başdan çıkup devleti nihâyete irmişdir.

⁸⁴ H. 88b. Danişmendiyye evlâdı.

* Tarihiçi Mirhond "Ravzatu's-Safa" eserinin müellifidir.

İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i

Cengiz Hân ve Moğol Sultanlarından Gün Han'ın ve Ba'zı Hakimlerin

Zevâl-i Memleketi Şerhindedür*.

Cengiz Han'ın başı [29a] Oğuz Han oğlu Günhan'a varup nihâyet bulur. Vâlikesinden⁸⁵ doğduğu zamanda avucı içi kanla dolmuş bulunup hükemâ ve müneccimîn bu gâyette hûnî ve bî-rahm pâdişâh-ı sâhibkirân olacaktır deyü haber verdiler. el-Kıssa: Cengiz bir pâdişâh idi ki ibtidâ-i⁸⁶zuhûrundan âhir ömrüne varınca her ne semte müteveccih oldu ise, feth u nusret müyesser olup izdiyâd-ı devleti muhakkak oldu. Hiçbir muhârebede şikest olmak olmadı. Hâlâ ki diyânet-i İslâmın sıhhati dahî ma'lûm olmamışdır*. Henüz dahî tıfl iken oturup durması ve sâ'ir etfâle hizmet buyurması elbette pâdişâh olmasına delâlet eylerdi. Bâliğ oldukda binüp inme târikini tahsil idüp ok atmakta ve gürz salmakda ve bunun emsâli silâhşörlükde beğler içinde mümtâz olup ol târihte pâdişâh olan Ong Hân'ın huzûruna vardı. Küllî riâyet ve hürmetine mazhar düşdi ve aña intisâb ile ümerâdan biriniñ kızın aldı. Ol kızıdan Ögedey ve Çağatay, Tuşi, Tuli nâm dört oğlu vücûda geldi* ve dâimâ Ong Hanla yiyüp içüp ve meclisde küstahâne söz söylemeğe ruhsat bulup her nesne anıñ müşâveresi ile olmağa başladı. Binâen alâ zâlik Hanıñ vüzerâsı ve beğleri ittifakla Cengiz Hanı aña geçdiler. [29b] Bu yakında hurûc idüb tâc u tahtıña kâd itmek mukarrerdir dediler. Neyledilerse eylediler i'tikâdını⁸⁷ döndür-düler. Hulûsunu adâvete mübeddel kıldılar.

Cengiz Han kendü kabîlesi ile konup otururken bir köyde asker ile şeb-hûn etmeği mukarrer eylediler. Hemân-den içlerinden Gül ve Bâde nâm iki civân-ı azâde Cengiz Hân'a haber verdiler. Pes ol asker ki Baluca nâm mahalle varup Cengiz'i ve tevâbiini basup kılınçdan geçürmeğe mukarrer kıldılar, lâkin Cengiz mukaddemce âgâh

* Müellif Cengiz ve oğulları hakkında bilgi vermektedir. Konu ile ilgili bkz. Reşideddin Fazlulah, *Camiü't-Tevarih* (yay. Ahmed Ateş), Ankara 1960; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1998; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1990; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. Reşat Uzman, İstanbul 1996.

⁸⁵ H. 90a. anasından Cengiz'in doğduğu vakitte avuç içi dolu kan idi

⁸⁶ D. 98a. İbtidâ-i zuhûr-i vaktinden.

* * Müellifin Cengiz'le ilgili efsaneleri tenkide tabi tutmadan aldığı anlaşılmalıdır ve müellif Cengiz'le ilgili bu şekilde müspet sözler söylemesi bir Osmanlı tarihçisi için oldukça farklı bir duruş olmaktadır.

Ancak müellifin, eserinin Abbasileri ele aldığı kısmında Moğollarla ilgili olarak klasik İslam tarih yazarlarının ifadelerini yinelediğini belirtmekte yarar vardır.

* * * Bkz. Cüveyni, *age*, ss. 95-97.

⁸⁷ D. 98.a, i'tikâtdan.

olmağıla hüsn-i tedbir idüp haymelerini⁸⁸ cüz'î âdem ile âher yerde pusu kurup ve kendüsi biraz adamı ile âherde pusu kurup at üzerinde anlara muntazır olup durdu. Pes nısfı'l- leyl vakti oldukda ki Ong Hân leşkeri gelüp Cengiz'in leşkerin basdılar, buldukları ganîmeti târâc ve yağmaya meşgûl oldular. Cengiz derhâl dört⁸⁹ taraflarından üzerlerine boşandı. Hamle-i evvelde evvel gelen askerın on biñini toprağa düşürdü⁹⁰. Andan sonra kavlı ü kararları üzere kenara çekilüp düşman leşkerini karañuda kuşadup temâşâyâ durdu Asker-i Moğol birbirlerine tığ urup sabâha değin birbirini kırdılar. Cengiz Han ise muttasıl anlara ok **[30a]** yağdırdı. Kendüler ferâğ-ı bâlle mahall-i havf-ı hatardan taşra durup ol gelen kavmin ekserini mecrûh kıldı kendü leşkerine zarar olmadı. Bu tarîk-ile münhezim olup gittiler. Küllî rüsvâyılık ile Ong Han'ın ordusuna yettiler. Cengiz ise şâd u handân irtesi ol şeb-hûn haberin getüren Gül ve Bâde nâm iki nev civân'a vâfir in'âm u ihsân idüp tuhaslık ya'ni muaflık emrini verdi. Ve kendiniñ dört yarar tuvânâ oğulları var idi. Her birine bir yerin hükûmetin ta'yîn idüp hurûc itmek mühimmâtını tertib itmeğe başladı. Niçe kerre Ong Hanın askerini sıdı, âkıbet bizzât kendüsü gelüp savaşıdı. Âhir Cengizîler elinde helâk oldular. Ve bilcümle düşmanı kalmadı. Her taraftan devlet kendüye yüz tuttu. Aña binâen Moğol Serdârı el öpüp bîat kıldı.

Bilâ-te'hîr asker-i azîm çeküp evvelâ deşt-i Kıpçak vilayetlerini taht-ı hükümüne aldı. Ba'dehu Harezmi Şâh memleketine akın salınup Mâverâü'n-nehir memleketlerini feth u teshîr eyledi. Âkıbet Hind ü Sinde ve Fâris ü Horasan'a ve nice memâlik-i İbâdullâh fütûhâtıyla kâmrân⁹¹ oldu. Muhassıl hicretin beşyüz doksan bir yılında hareket itdi. Altıyüz târihinde **[30b]** sâhib-kıranlığı şöhreti heft-iklîme yetti. Yigirmi beş sene saltanat ettikten sonra yetmiş iki yıl ömür sürüp ba'dehu fevt oldu. Ortancı oğlu olan Ögedey Han ve amîñ ardınca Güyük Han ba'dehu Mengü Han ve Hülâgû Han ve Kaplan Han ve Timûr Han ve Ak Han Hülâgû Hân ve Gencelü Han ve Bâyed Han ve Gazan Han ve Sultân Muhammed Hudâbende ve Sultân Ebû Saîd'e ve Vaper Hân ve Tağ Timur Han hükûmet eylediler. Ba'dehu nizâmları ihtilâle yüz tutup⁹² etrâfa hâkimleri her biri saltanat da'vâsın eyledi. Mîşe-zâr kağan arslandan hâlî olmağıla

⁸⁸ D. 98.a çâderlerini.

⁸⁹ D. 98.b taraftan pûsiden boşandı.

⁹⁰ D.98.b kaldı, irtesi divan eyledi.

⁹¹ D. 98.b sâhilkîrân oldu.

⁹² D. 99.a mülûk-ı tavâife.

dilkûler ve kurdlar biz de ve arslanuz dimeğe başladılar. Yani hâkimleri her biri saltanat da'vâsın eyledi.

Mîşe-zâr kağan arslandan hâlî olmağıla dilkûler ve kurdlar biz de ve arslanuz dimeğe başladılar. Yani Vilâyet-i Fârisî, âl-i Muzaffer aldı. Azerbeycan memleketini İlhânîler zapt itdi. Ve mülk-i Horasânı Serbedârâmı taht-ı hükümüne aldı. Bu tarik ile âl-i Cengiz beğlerine perîşânlık düşüp hicretin yedi yüz kırk iki yılında mülkleri halel-pezîr oldu. Bu takdirce Âl-i Cengiz'in zamañ-ı saltanatları yüz kırk⁹³ yıl idüğü ta'ayyün buldu. Ale'l- husûs şol deñlü vâfir memleket idiki vîlâyetlerinin ortasında durulsa, dört tarafına yüz yıllık yol mesâfeleri mukarrer idi. Bu mertebe mülk-i azîm bir uğurdan **[31a]** hebâ oldu ancak dillerde nâmları kalup azîz iken zelîl olup illere muhtâç kaldı. Ammâ bâis-i zevâl-i mülk ve devlet-i Cengiz evlâdı birbirine düşüp ittifâkları bozulup dostlukları adâvete⁹⁴ düşmekle oldu Husûsâ Cengiz bu hâleti⁹⁵ añlayup kendilere nasîhat itmiş idi. Siz ki birbirîñize düşüp ceng ü cidâle başlayasız, kuvvetiñiz za'fa mübeddel olur. Andan soñra aduvv leşkeri sizi bir bir haklayup devletiñize zevâl ve fenâ irer. Hattâ eyyâm-ı saltanatıñız bozulur. Bir gün bir kürsi üzerinde oturup ok atar idi. Şehzâdeleri yanında ve serdârları karşısında⁹⁶ ayağ üzere seyr iderlerdi. Attuğı oklardan bir mikdârın Çağatay nâm oğlunuñ eline virdi. Şikest eyle diyu emr itti. Çağatay ki on oka varınca bir uğurdan dutup şikest itmeğe kâdir olmadı.

Pes Cengiz Hân evlâdına bakup ya'ni ki ol oklarıñ kırıklarını remz ile gösterüp hitâp eyledi. Mâdâm ki siz ittifâk itmeyüp birer ikişer düşmanın eline giresiz, bu def'a şikest olan ok pâreleri gibi olursız. Ammâ şol vakit ki ittifâk ile bir yerde bulinasız, ne düşmana mağlûb olasız, ne hod sınıasız diyü söyledi. Hâlâ ki zamân **[31b]** mürûr itmekle ol nasîhati⁹⁷ unuttular. Birbirlerine düşüp mülk ü devletlerinden mahrûm olup zillete düşdüler.

⁹³ D. 99.a beş.

⁹⁴ D. 99.a dönme ile olanahuâli.

⁹⁵ D. 99.a ahuâli.

⁹⁶ D. 99.b el bağlayub.

⁹⁷ D.99 b.feramus.

**Musul ve Halep ve Şam Etrâfında Zuhûr Eyleyen Atabeğlerin
Devleti ve Ba'zı Hükkâmîñ Zevâl-i Devletleri Beyâmındadır*:**

Âl-i Selçukdan olan şâhların kânunları böyle idi ki, heman bir şehzâdeleri⁹⁸ vücûda geleydi dâyesi ve sâir lâzimesi ile bir hâkime teslim olunup nâmı atabek konulurdu⁹⁹. Pes bu zümreniñ bir bölüğü Musul ve Halep ve Şam hükûmetin idenlerdir ki cümleden evveli Atsız bin Artuk Harezmi^{*}dir ki Melikşâh İbn-i Alp-Arslan-ı Selçûkî'nin beğlerinden ve şehzâdesine lalalığ itmiş serdârlarından iken Mustansır Billâh pâdişâh-ı Mısır olduğı eyyâmda mezbûr Atsız leşker çeküp dört yüz altmış üç yılında Beytül-Mukaddes'e vardı. Kudüs-i Şerîfi ve Remle'yi Muntansır'ın vekilleri elinden aldı. Ba'dehu Şam¹⁰⁰ şehrini muhâsara idüp halkına külli ızdırâp virdi. Âhiri¹⁰¹ feth idemeyüp göçüp gitti. Ba'dehu altmış sekiz târihinde yine Şam'a vardı. Bu kerre fırsatın bulup feth idüp aldı. Hulefâ-i Fâtimiyye'niñ hutbesini¹⁰² kaldırıp kendi nâmına hutbe okuttu. Fe-emmâ hadd-i zâtında ziyâde zulme mâyil bir-bed ahlâk olmağın diyâr-ı Şam halkı mezbûr ile imtizâc idemedi¹⁰³ tekâlifine tâkat getiremeyüp ekser-i re'âyâ [32a] gayri memâlike dağıldı¹⁰⁴, bu haberler kim Mülk-i Selçûkî'ye nakl olundu, leşker çeküp Vilâyet-i Şâm'ı anıñ elinden aldı, kendi karındaşı Tâcu'd-Devle Tutuş bin Alp Arslan'a virdi. Soñra Rıdvan nâm birâderi¹⁰⁵ tahta geçdi, nice rûzigâr helâkı kasdıyla ardınca oldı. Ba'dehu Tâcuddevle İbn Rıdvan ve Sultân Şâh bin Rıdvân ve Tâcu'l-Mülûk Böri bin Tuğtiğın Şemsülmülûk bin Böri^{*} ve Karındaşı Cemâleddin Muhammed ve oğlu Mecdüddin Artuk bin Muhammed Böri tahta geçdi. Bunlarıñ zamân-ı saltanatları geçüp hicretîñ beşyüz kırk dokuz yılında Melik Nûreddin-i Şehid Şâm halkının da'veti ile Halep'ten Dımaşk'a vardı. Mezbûr Mecdüddevle vech-i ma'âşî için Nablûs¹⁰⁶ sancağı tevcihini münâsib gördü. Lâkin kabûlüne âr idüp Bağdad diyârına gitti. Ve bilcümle müddet hükümet-i Benî Tuğtiğın elli yıldan ziyâdece iken

* Müellif, Musul ve Şam civarında kurulan atabeylikler ile bir kısım küçük devltlerden bahsetmektedir. Bunlarla ilgili olarak toplu bilgi için bkz. Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1997.

⁹⁸ D.93 a. doğdukda.

⁹⁹ D.99 b. olurdu.

* * Atsız ve Harezmişahlar için bkz.; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmişahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956.

¹⁰⁰ D.100 a. Şesifi.

¹⁰¹ H.93 b. ahirkar.

¹⁰² D.100 a. kesûb.

¹⁰³ H.93 b. bed-ahlâk. ¹⁰³ H.03 b. ekseriya perakende ve perişan oldular.

¹⁰⁴ H.03 b. ekseriya perakende ve perişan oldular.

¹⁰⁵ D.1000a. karındaşı.

* * * Böreriler hk. bkz. Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği (Toğ-Teginliler)*, İstanbul 1985.

¹⁰⁶ D.100 a. bablus.

Mecdüddîn'in yaramaz sîreti ve halka düşnâm idüp rencîde itdüğü¹⁰⁷ ve ikide birde frenk leşkeri Şam ve Kudüs-i Şerîfe gelüp men'ine kâdir olamadığı za'f-ı kuvveti husûsâ Atâ nâm hâdimi umûr-ı saltanata karışıp istedüğü gibi alup virdüğü irtişâsı hâleti devletlerinin zevâline sebep olmuştur. El'an nâmları¹⁰⁸ unutulmuştur.

Hafî olmaya ki, Nûreddin-i Şehîd'in cedd-i a'lâsı Kâsımud-Devle **[32b]** Aksungur-ı Türkî'dir* ve Sultân Melikşâh anı dörtyüz yetmiş dokuz senesinde Halep hükûmetine göndermişti. Tâ seksen yedi târihine değin Halep ve Diyârbekir ve Cezîre'de saltanat eylemiştir. Ba'dehu oğlu İmâdüddîn Zengî evvelâ Basra'ya ba'dehu Musul'a hâkim oldu. Sikke ve hutbe kendinin¹⁰⁹ olup her sene Sultân Mahmûd-ı Selçûkiyye muhabbetle¹¹⁰ yüzbin altun ve bazı hedâğa gönderirdi. Ve bir ol kadar dahi Mansûr halîfeye virüp yine kemâl-i adâletle geçinürdü¹¹¹. Ba'de-zamân Haleb ve Humus şehirlerini aldı. Hattâ Şam hâkiminin hâtunu Zümürud nâm afife ile mâ- beynlerinde akd-i izdivâç olup Baalbek'i oğlu Seyfed-dîn'e nâmzed kılup taht-ı hükmine getürdi. Necmeddîn-i Eyyûb-î kâyim-i makâm idindi ki, Eyyûbîlerin ibtidâ-i zuhûru heman bu mahaldendir. el-Kıssa, mezbûr İmâdüddîn fevt oldukdan sonra evlâdından Seyfeddîn Gâzî Musul'a ve Nûreddin Mahmûd-ı Şehîd Halep ve Rüha'ya hâkim oldular. Mezbûr Nûreddîn Küffâr-ı Efrenc'e gazâlar idüp nâmdârlarını öldürüp Antâkiyye'yi feth idüp karındaşı kutbuddin Mevdûd bin Zengî'ye virdi hattâ Zümürud hâtun ki Timurtaş İbn-i İlgâzî kızı idi, birâderi Seyfeddîn'e müyesser olmadı. Kutbuddin'e **[33a]** münâsib görüldü. Ve ol bir hâtûn-ı muhteremdir ki on beş nefer hükkâm ve selâtine mahrem oldu. Ve ol ecilden mahrem örtmez idi. Nûreddîn'in ni'meti ise bir derecede idi ki îdlerde sığırdan ve dahi tavukdan gayri bin koyun bişerdi¹¹². Ve mülûk etrâf bir yere geldikde ol cümleye tasaddur iderdi. Ve bir şâire bir beyt için bin altun câize virmesi¹¹³ menkûldür. İbn-i Cevzî kavlince küffârdan elli pâre şehir¹¹⁴ almışdır, belki ziyâdedür ve Hameyn-i Şerîfeyn mücâvirlerine nafaka ve kisve göndermek evvelâ andan oldu ve kendüden sonra oğlu Melik Sâlih Haleb'e hükm eyledi. Ve gâh Seyfeddîn ve gâh

¹⁰⁷ D.100 a. bed hasleti.

¹⁰⁸ D.100 b. İğmaz olup örtülmüştür.

* Salgurlular hk. bkz.Erdoğan Merçil, *Fars Atabegleri Salgurlular*, Ankara 1975.

¹⁰⁹ D.100 b. Nâmına.

¹¹⁰ H.94 a. biñ flari.

¹¹¹ D.100 b. Giderdi.

¹¹² D.101 a. bisürirdi.

¹¹³ D.101 a. vaki olmuştur.

¹¹⁴ H.940. kala.

Kutbuddîn sadr-i hükümetten hâlî olmadı. Ba'dehu İzzeddîn Mes'ûd bin Kutbuddîn ve Atabeğ Arslan Şâh ve Melik Tâhir İzzeddîn Mes'ûd bin Nûreddîn Arslan ve bunlardan sonra evlâdının atabeği Bedreddîn Lülü, Hülâgû Han zamânında hicretin altı yüz elli dokuzuncu seneye dek Musul'a hükmetti. Bu takdirce Atabekân-ı Musul ve Şam ve Haleb'in müddet-i saltanatları yüz kırk senedir.

Âhir zevâl-i devletleri ve cümleden evvel saltanatları bünyâdının zelzelesi yine kendü hânedânlarından hâsıl olan Eyyübîlerin, ya'ni ki Nûreddîn Şehid kuvveti ile Sultân-ı Mısır olan Melik [33b] Sâlih'den oldu. Ba'dehu birâderleri¹¹⁵ eline düşmekle ve Bağdat'ta âl-i Cengiz fitnesi zâhir olmağ-ıla devlet ü izzet ü hükûmetleri zevâl ve fenâ buldı.

Timur Hân'ın İbtidâ-i Hurûc-ı Zuhûru ve Nice Hukkâm u Mülûk Mülklerinden Dûr Düşdüğünü Beyân ider*:

Kütüb-i tevârihde mestûrdur ki, Timur'un babası Tura-ğay bin Bergel ve cedd-i a'lâsı Karaca Görgün'dür ki Cengiz'in dâmâdı olmuşdur. Alusın Tu'lâsi nâm Tatar ve kabîlesinin babası a'yânından olup Keş yakınında Şehr-i Sebz nâ kasabanın içinde sâkin idi. Vâlidesine Tekine hâtun dirlerdi. Pes yedi yüz yetmiş altı Şa'bânında Timur vücûda geldi ki ol zamanlarda Semerkand cânibindeki Hanlarıñ pâdişâh-ı nâmdârları Kazan Sultan idi. Ve ol vilâyetleriñ hâkimleri birbirlerine düşüp nice yıllar ceng ü cidâlleri zâhir idi.

Tâ ki Timur Hân bir güçlü ve kuvvetlü civân oldu. Babası vefât itmekle kabîlesinin merci' ve mülâzimi olup herkes müşkülünü aña danışmağa başladı. Ol esnâda Toktimur Han dâru'l-mülk-i Hind'den leşker çeküp Mâverâünnehir'e geldi sâir kabîlelerin boy beyleri¹¹⁶ istikbâl itmeyüp mebâda bize zararı ola diyû her biri bir tarafa firâr itti. Ammâ Timur aslâ ihtiyât itmeyüp bir mikdâar piş-keş [34a] tedârik idüp karşı vardı. Küllî riâyet ve ihsânın görüp vilâyetiniñ beğliği Timur'a lâyık ve erzânî gördü ve kendüsi dönüp pâ-yı tahtına gitti. Ba'dehu Kâbil Sultânı Emîr Hüseyin'i Beyân-ı Şıldur cengine ve Bedahşan fethine azm idüp Timur'dan mu'âvenet recâ etmeğün külli asker ile varup aña dahi mukâheret itdi. Ve Bedahşan saltanatı Emîr Hüseyin'e müyesser olmağa

¹¹⁵ D.101 a. birbirlerine.

* Timur ve devleti hk. bkz. İsmail Aka, "Timurlular Devleti", *DGBİT*, IX, ss. 181-300; Ayn. mlf., *Timur ve Devleti*, Ankara 1991.

¹¹⁶ D.103 b. karşı varmayup.

sebeup oldu. Ba'dehu ol dahi bir azim cem'iyet idüp Emir Timur'a hil'atler giydirdi. Ve kız karındaşı Türkan Ağa nâm hâtonu taht-ı nikâhına virüp Timur Gürkân denilmeğe sebep oldu. Ya'ni ki pâdişâhlara dâmâd olanlara Gürkân denilmeğin Timur'a dahi ol vasıf mukarrer oldu. Ba'dehu Timur Han Sistan hâkimine muâvenet için Oğamı nâm düşmanı mülküne kendi savaşı¹¹⁷ esnâsında eline bir ok dokunup zararı cümle bedenine sirâyet itti. Pes Timur nim-ten gibi olup¹¹⁸ leng oldu.

el-Kıssa: Günden güne Timur'uñ kuvvet ve şevketi ziyâde olup ba'zı Ulûs Beğleri kendine hased itmeğe başladılar. Zarar kasd ittikçe Timur'a zafer bulmadılar. Bu esnâda hâtonu Türkân Ağa fevt olup Emir Hüseyin'e dâmâdlık alâkası gitmeğin ol dahî Timur'a zarar kasdına [34b] mübâşeret itti. Bu minvâl üzere anuñ-ıla ve kâh bunıñ-ıla husûmet ve cengden hâlî olmadı. Yedi yüz altmış yedi târihinde oğlu Miranşâhî vücûda geldi. Anıñ ve kendiniñ sa'âdet-i bahtuna¹¹⁹ haml idüp Emîr Hüseyin'in katline âşikâre bil bağladı. Ve ceng tedârikini görüp Belh'e teveccüh idüp Ba'dehu Timur Emir Hüseyin ile mukâbil oldu. Pes mecâl virmeyüp askerini sıdı. Şeyh Ömer nâm oğlu henüz on altı yaşında iken evvel ma'reke'de Rüstem vâr hareketler eyledi. Ve nice yirde ok ile yaralanup Emîr Hüseyin'in hezîmetine anuñ ikdâmı sebep oldu. Ve ol gice Emir Hüseyin bir başı ile hisârdan çıkup firâr idüp¹²⁰ nâ-bedîd olmağıla Timur, Belh mülkünü feth eyledi. Ve Kazan Han'ın ve nice nâmdâr hâkimleriñ ehl-i beytinden Ulu Hasan vâfir kızlar çıkarup hattâ Emîr Hüseyin'in oğulları bile esir eyledi. Ve ol esîr olan kızlarıñ dördünü kendü için alıkoyup gayrisini beğlerine nikâh ile tevzi' eyledi.

Âkibet Emir Hüseyin'i dahi ele götürüp katlinden soñra etrâf beğlerini cem' idüp azîm dîvân eyledi. Hicretiñ yedi yüz yetmiş Ramazan'ında taht-ı saltanata cülûs eyledi. Ve lâkin hazmen linefsihî mülük-i Çağatay evlâdından Toktamış oğlu nâm şahsı hanlık sadrına geçürdi. Hutbe ve sikkede kendûye [35a] şerîk idinûp bir zaman halk-ı âlemi rabt-ı ta'alluk-ı kalb idüp taht-ı hükmüne¹²¹ gelince anıñ nâmını kendi nâmından takdîm ittirdi. Ve Timur tahta cülûs eyledikde otuz dört yaşında idi. el-Kıssa: Günden güne kuvvet¹²² hâsıl idüp tamâmen Mâverâünnehir memâlikini aldı ve Harezmi vilâyetlerine dahi hâkimler gönderdi. Ba'dehu Horasân Dehrân'ı teshîr itti. Şiraz ve Ahvaz'ı alup Fârisî iklimini aldıktan sonra Deşt-i Kıpçak'a varup Toktamış Hanla ceng itti. Ve nice

¹¹⁷ D.103 b. mahallinde.

¹¹⁸ D.104. oğunmağa başladı.

¹¹⁹ D.104 a. tahtına.

¹²⁰ D.104 a. kaçtı.

¹²¹ D.104 a. hükümetine.

¹²² D.104 a. kuvvetlenü.

kere anı münhezim idüp ba'dehu Irak vilâyetini ve Bağdat'ı ve Diyarbekir'i teşhir kıldı. Ba'dehu Hindistan'a¹²³ salup nice yerler feth itti. Gıbb-ı zâlik Gürcistan'a ve Sivas ve Rum'a varup Malatya ve Şam memleketine akın saldı ve Halep ve Humus ve Ayıntab'a döndü. Nice fûtûhât ve guzâtan sonra tekrâr Şam'a varup Mısır sultânını hezîmet idüp vilâyetini tamâmen zapt eyledi. Ba'de zamânın Azerbeycan ve Rum'a gelüp gitti. Melik-i Rûm olan Sultan Yıldırım Bâyezid Hân-ı merhûm ile ceng itdi. Ba'dehu İran ve Turan memâlikini evlâdına taksîm idüp her yerine bir diyârın saltanatını virdi.

Kendüsi pâ-yi taht-ı kadîmi olan Semerkand'a doğrulup gider iken [35b] ol seferde hastalandı. Vüzerâ ve ümerâsına vasiyyetin idüp sinni yetmiş birde ve'z-zamân-ı saltanatı otuz altı yılda iken hicretin sekiz yüz yedi mâh-ı Şa'bânında vefât eyleyüp yine mâh-ı Şa'bân'da vücûda gelmişdi, yine ol ayda vefât eyledi. Meyyitini Semerkand'a defn eylediler. Vasiyyeti üzerine oğlu Halil Sultan tahta geçdi. Yani ki Mevlânâ Bedreddin müneccim ta'yîni ile hicretin sekiz yüz yedi Ramazân-ı Şerifinin on altıncı Çeharşenbelik günü cülûs idüp bîat kıldılar. Timur Hân'ın vefâtı hâlinde şehzâdeleri âhar memleketde ulunup yanında bulunanlarıñ sinnen cümleden büyükleri Halil Mirzâ olup ol mahalde yirmi yaşında bulunmuşdu Zevâl-i mülk-i devletden korkulup vasiyyetleri üzere saltanat aña mukarrer olmuşdur. Meğer ki ol şehzâde-i meyyâl Emir Hacı Seyfeddin sarayından gelme Şah Melek nâm avrâete ta'alluk idüp sevmişdi. Hattâ ol mekkârenin abâa ve perhizine binâen nikâh kılmışdı. Heman ki vâsıl-ı taht u tacı oldu. İnân-ı ihtiyârını ol bed-asıl avratıñ eline virdi.

Otuz altı sene tamâm rub'-ı meskûn harâcından alinup cem olunan hazîne ve cevâhire ve tuhaf u tefârik ki hisâbında nice bin katib ve muhâsiblerle âciz olmak [36a] mukarrer iken yalnız dört yılıñ içinde cümlesini fenâyâ virdi. Babasınıñ ve kendünüñ hüsn-i dâr ve behcet-i cemâl ile makbû-ı ehl-i diyâr olan odalıklarını ol avrat işâreti mücibince oldukça hıdmetkârlara nikâh itdirüp dağıttı. Tâki haremdeki hâtûnlar taşrada olan erkân-ı devlet nâmındaki beğler ve vekiller incinüp¹²⁴ Halil Sultan'dan yüz¹²⁵ döndürdüler. Ol nâ-cins-i avret zu'munca şehir-i yârine arz-ı muhabbet idüp sarayı ağyârdan hâli kıldım, sandı, hâlâki nâmûsı ve hazîne ve saltanatı hebâ-i mensûr idüp sığar ve kibârı kendüye ve aña düşmân itti. Âkîbet saltanattan azlolunup habs olundu. Ve bilcümle Horasan vilâyetinde saltanat idenleriñ âhiri muhsin-i rüzigâr ve merci'-i

¹²³ D.104 b. Salup.

¹²⁴ D.105 a. bu hususda.

¹²⁵ D.105 a. Çevirüp.

fudalâ-i nâmdâr Hüseyin Mirza İbn-i Baykara, Hasan bin Şeyh Ömer İbn-i Tîmûr Gürkan'dırki dokuz yüz on bir târihinde vefât idince saltanat eyledi. Müddet-i hükûmeti yirmi sekiz sene olup lutf u kerem ü adâlet ile şehriyâr ve iştihâr buldı. Ba'dehu oğulları muzaffer Hüseyin Mirzâ ve Bedüzzamân Mirzâ ber-vech-i iştirâk pâdişâh oldılar. Ya'ni ki hutbe ve sikke-i iştirâkla amele getüdiler. Lâkin huzûr ve râhat bulmadılar.

Özbekîlerden olan Şibik Hân [36b] leşker çeküp üzerlerine gelüp ol iki mahdûmı sıyup mülk-i mevrûslerini ellerinden aldı. Muzaffer Hüseyin Mirzâ nice belâlalara güftâr iken dokuz yüz on beş senesinde Horasan dağlarınıñ birinde mutahassine iken fevt oldu. Bedüzzamân Mirzâ ise ol tefrikada zuhûr idüp¹²⁶ Şâh İsmâil yanına varmışdı. Ol esnâda mâ-bihi'l-iftihâr âl-i Osmân Fâtih-i Mısır Sultân Selîm hân mezbûr Şâh İsmâil' münhezim idüp Tebrîz'e vardıkda Bedüzzamân kendülere arz-ı halle mülâkât itmeğın günde bin akçe ulûfe tayin olunup İstanbul'a gönderildi. Dört aydan sonra maraz-ı tâûndan vefât idüp hicretin dokuz yüz yirmi üç senesinde Ebî Eyyûb-i Ensârî Hazretlerinin merkad-i mutahharı civârında defn olunup devlet-i âl-i Tîmûr Şeyh Ömer evlâdından bu mahalde munkarız oldu. Femmâ bi'l-fiil vilâyet-i Hindde Pâdişâh-ı Muzaffer evlâdları târih-i te'lîf olan 1080 senesinde kemâa-kân pâdişâhlar olup âl-i Tîmûr bu silsile ile sâbiti'l-erkân mâadâsı genç gibi nihândır, dillerde ancak nâmları kalmışdır.

Kırım Hanlarınıñ Zuhûr-ı Devletleri ve Burmân'a dek Sâbit Mülk-i Hükümetleri* Ne Vech-ile İdügi Beyân Olunur.

Deşt-i Kıpçak Vilâyetleri kadîmden Tatar tâifesine mahsûs vâsi' [37a] vilâyetidir. Cânib-i şarkisinde inyâr ve Harezmi vilâyetleri ve taraf-ı garbîsi Rus ve Bulgar memleketleridir. Bu zikr olunan memâlik-i pâ-yi tahtları Kırım, Artuk Saraycık ve Hacı Tarhan Azak ve Kefe ve Ejderhan şehirleridir. Timur, Gürkan ve Toktamış Han tekrâr be-tekrâr ol vilâyetleri¹²⁷ gelüp savaş itmeğın ekseri harâb olmuşdur. Şimdiki halde Dâru'l-Mülk olan¹²⁸ şehir Saray'dır. İmdi Hâfız Muhammed Taşkendi Târihinde¹²⁹ olan evlâd-ı Cengiz'den cânibin hân-ı vefâtına dek ol silsile munkarız olmamışdır. Andan

¹²⁶ D.105 a. İden.

* Bunlarla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 2002.

¹²⁷ D.7a. vilâyetlerde.

¹²⁸ D. 7a. memleketleri.

¹²⁹ D. 7a. evlâd-ı Cengiz Han olmak üzere beyân itmişdir.

soñra âl-i Cengiz nesli değildir. Ol nesil dükemle bir zaman Rusı Han ve Toktamış Han olup anlarıñ dahî zürriyeti tamâm olmağın vilâyet vilâyet adamlar salınup Cengiz neslinden kimse kalmamışdır, deyü teecessüs ve dikkat itdikçe soñra evlâd-ı Cengiz'den, Mahmûd Hâce Han bulunmuşdur. Ba'dehu anıñ akrabâsından Ebû'l-Hayr hurûc idüp hicretiñ sekiz yüz elli dördünde cülûs itmişdir. Lâkin av üzerinde fırsatın düşürmekle Mahmûd Hâce Hanı ok ile urup helâk itmişdir. Ba'dehu hem mülküne mâlik olup hem hâtunuñ tezevvüc eylemişdir. Ve bu mahalle dek olan nakl ü tafsîl Taşkendî Târihi'ndendir.

şeyh Ahmed bin Ömer bin Arabşâh-ı Ensârî Târihinde olan deşt-i Vilâyete Berke bin [37b] Cüci Han bin Cengiz Hân hükümet itmişdir. Vaktâ ki altıyüzaltmış târihinde Hülâgü Hân ile ammîzâdesi Berke Han meyânına adâvet düşdi¹³⁰ ve ol esnâlarda mezbûr Berke Han Konstantiniyye üzerine leşker çekip etrâfındağı memleketleri yağmaya virdi. Ba'de zamân altı yüz altmış beş târihinde Berke Han fevt olup yerine akrabâsından Mengü Timur¹³¹ han oldu. Ve ol geçdikden sonra Kazâz İbn-i Tađâr dahi soñra Bilbođa İbn-i Mengü Timur ve akabince Ertek Han İbn-i Tuđrulca ve anıñ ardınca insan oğlan ba'de zamân Cânik Hân, dahi soñra Arus Hân saltanat itti. Ba'dehu Timûr Gürkan zuhûr idüp Arus Han'ın memleketini Toktamış Han'a virdi. Bir zaman saray içinde sâkin oldu. Ve alup virdi. Lâkin ba'de zamân Timur Gürkan'a muhâlefet¹³² itmeğin Toktamış helâk oldu. Bu kerre saltanat dest-i Timur tasarrufuna düşdi. Yirmi yıl mikdâr-ı hükümet itdi.

Müverrih Taşkendî kavlince Toktamış Han evlâdından Kâdir Berdi Han asker çeküp İdgü Hanla ceng itti. Lâkin ceng esnâsında Kâdir Berdi'ye ok dokunup helâk oldu. Ba'dehu yine Toktamış Han evlâdından Küçük Muhammed Han zuhûr eyledi. Ekser müverrihîn Ebûl-Havâkîn-i Kırım budur dirler. [38a] Fe-emmâ ulemâ-i ehl-i deşt olan Toktamış-ı Kebîr ikinci Toktamış-ı sağır, üçüncü Toktamış ulu Muhammed Hân, dördüncü mertebede küçük Muhammed Han saltanat itmişdir deyü haber virirler. Bunlardan sonra Melik Hacı Giray Han, ol dahi hicretin sekiz yüz seksen târihinde vefât idüp hanlık sadrına lâyıık on iki¹³³ oğlu ve saltanata hazırlanmış nice nâmdâr akrabâsı kalmağın ol vilâyetlere küllî ihtilâl düşdi. Gün oldu ki deşt-i memleketine iki üç kişi hükümet itdi. Bu ihtilâlde niçe ma'mûr memleketler harâb olup İstanbul fâtihî Sultan

¹³⁰ D. 7b. hattâ aralarında cenk ü cidal olup.

¹³¹ D. 7b. mengütüm.

¹³² D. 7b. muhâlefet idüp cenk murâd.

¹³³ D. 8a. birâderi.

Mehmed Han bu ahvâli istimâ' itdikde Gedik Ahmed Paşa nâm vezirini gönderüp Frenk keferesi elinden Kefe kal'asını ve Küffâr-ı Nasârâ elinden Menkûb nâm kal'ai feth idüp hattâ vezîr-i mezbûr Nasârâ beğlerinden nicesin esir idüp Sultan Mehmed'e gönderdi.

İttifak Hacı Giray Han evlâdından Mengli Giray Han ol esirlerde bile bulundu. Mukaddemâ bir kaç gün Hân olup¹³⁴ sonra kendiye gâlib olan birâderleri havfinden kaçup Menkûb kal'asına girmişdi. Vakt-i fursata muntazır olup anda kalmışdı. Çünkü Sultan Mehmed Han Mengli Han'ı bildirdi. Asitânesinde alıkoyup ziyâde riâyet ve ikrâm eyledi. Hikmet-i Hudâ Melik-i Kebîr'e ilk beğden mektuplar geldi. Birbirlerine [38b] düşen hanların nesilleri munkarız olmağıla vilâyet deşt-i harâb olup hâk ile yeksân olduğunu bildirdi. Müsülmanlarıñ salâh-ı ahvâli için Mengli Han'ıñ gönderilmesini ricâ eyledi. Sultan Mehmed Han¹³⁵ mezbûra tabl u alem ve tuğ virüp i'zâz u ikrâm ile gönderdi varup sikke ve hutbe sâhibi han olup kendülerin sancağını hükümüne münâsib gördü. Hicretiñ dokuz yüz yirmisinde vefât idinc hükûmet itdi. Ba'dehu evlâdınıñ birâder-i nâmdâr Mehmed Girây Han saltanat itdi. Âkıbet Noğay Tâtârî Mekrî ile sefer üzerinde şehid oldı. Kendü ile bile bulunan Gâzi Girây nâm tıfl-ı sağıre Dâru'l-Mülk-i Kırım'a icrâ-yı ahkâm itmege kâdir olmamağın altı ay mikdârı hanlık ettikten sonra azl olundu. Kefe'den Sultân Bâyezid Han cenâbına gelüp Âsitâne'de bulunan Sa'âdet Giray Han idüp gönderildi. Ya'ni ki Sultân Selim Han İbn-i Bâyezid Hân teveccühü ile hukûmet-i deşt aña virildi. Hattâ sâhib Giray nâm karındaşı rehin tariki üzere der-i devlete gönderildi. Ba'zı tevârihde Sultân Mehmed Han Mengli Giray Hânı nasb ideli rehin irsâli âdet olmuşdur diyü yazılmışdır.

[39a] Hâlâ ki böyle değildir, rehin tarikine rağbet Sultân Selim Han'dan sudûr¹³⁶ itmişdir. Tafsili müverrih Âli *Künhü'l-Ahbâr* nâm kitâbında mestûrdur. Ve Kırım hanlarına günde bin akçe ulûfe verilmek ve ba'zı ağalarına¹³⁷ riâyet olunmak cümle Sultan Selim Handan olmuşdur. el-Kıssa: Mezbûr Sa'âdet Giray Han adâlet ile hükümet üzere iken Muhammed Giray evlâdından hamâkat ve zulümle meşhûr olan İslâm Giray nâm zâlim hurûç eyledi. Tatar tâifesi iken bulunup nısfı aña ve nısfı Saâdet Giray Han'a mütâbaat itmeğın mülk-i deşt-i ihtilâle yüz tutdı. Ve âhir-kâr dokuz yüz yirmi üç senesinde nehr-i Azak kenârında ceng oldı. Ba'zı beği Tatara Kefe sancağı Beği Bali biñ Mehûyu şehid itdiler. Pes nusret İslâm Giray'a ve hezîmet Sa'âdet Giray'a âid oldı. Ve

¹³⁴ D. 8a oldukdan soñra.

¹³⁵ D. 8a han-ı a'zam.

¹³⁶ D. 8b bulmuşdur.

¹³⁷ D. 8b. İstanbul'dan ulûfe ile.

bilcümle birbirlerine düşünce rüzigâr-ı ceng ve cidâlden hâli olmamağın huzûr u râhat cânibine rağbet eylemedi. Ya'ni ki Hanlığı birağup geldi. Âl-i Osman'a kul olmağı Kırım hanlığından tercih eyledi. Âhir ulûfe ve arpalık ve yazlık ve kışlık ve bayramlık ta'yîn olundu. Hattâ Acem seferlerine Sultân Selim ile bulundu.

İstanbul'a geldikten sonra vefat eyledi. [39b] İslâm Giray ise zûr-bâzu ile Hân olmağın dâimâ Sultan Selim Han tarafından ihtiyât üzre oldu. Âhir arz-ı ubûdiyet idüp rehin konulan Sâhib Giray Han'la hukûk-ı sâbıkası olmağın pâdişâha arz eyledi. Anlara hanlık tevcih¹³⁸ buyurulursa hüsn-i zindegânımız mukarrerdir, diyû bildirdi. felâ cerem tekrâr tabl u tûğ u alem virilüp Sâhib Giray gönderildi ki hüsn-i cemâlde bedr olmuş ay ve melâhat burcunda nûr ifrây olmağın Sultan Selim nâmdâr biz zarûre zülf-i kallâbına giriftâr idi. Rızâ-yı hâtırına imtisâlen âlem-i visâlden elem hicrânı takdîm idüp saltanat ile irsâli revâ görülmüşdü. Hâlâ ki nice mâh u sâl firâk u iştiyâkı elemi ile huzûr ve râhatı kendüden yüz döndürmüş idi. Muhassıl bir yıl mikdârı müdârâ ile geçinüp âkıbet İslâm Girâyı anâ dahî mazarrat kasdın itmekle hân-ı nev-civân hüsn-i tedbir ile bâkî biñ yâr-ı gârına fırsatla mezbûru katl itirdi. Bu mukâbelede me'mûlünden ziyâde riâyet olundu. Lâkin irâdetullâhda bu ma'kûle pâdişâhların katline el uzadan kimesneleriñ ömrü kasîr olup cezâsı mukarrer olmağın merhûm Bâkî Beğ'den küllî küstâhlık [40a] sudûr itmekle aña binâen su ile dolmuş bir havuza haps olunup şiddet-i şitâda olmağ-ıla donup helâk oldu.

el-Kıssa: mezbûr Sâhib Giray nice rüzigâr-ı hân oldu. Âl-i Osman'dan Sultan¹³⁹ Selim Han zamânı vezir-i a'zam dâmâd-ı muhterem olan Rüstem Paşa'nın mekr ü hilesi eyyâmı oldukda envâ-ı gadr-i sariha ile Sâhib Giray'ı kaldırdı. Birini devlet Giray Hân İbn-i Mübârek Sultan İbn-i Mengli Han'a virdi. Ol bî-günâh aslâ inâd ve arz-ı sipâh itmeyüp hâlini i'lâm¹⁴⁰ için azîmet-i dergâh idüp semen-i nâm muabbire gelüp muvâfık rüzigâra katlanırken sâbıkan hapse giriftâr olan hanlardan mübârek nâm Mirzâ ol makbere vardı ve tenhâ bulunmağ-ıla ol bî-günâhı helâk eyledi. Âkıbet dokuz yüz seksen beş târihinde Devlet Giray Han vefât idüp Muhammed Giray Han Sultan Murad Hân İbn-i Selîm Han tevcihi ile deşt-i hükümetine malik oldu. Altı yıl saltanattan sonra Şirvan yolunda bizzât acem seferin itmesi fermân olundu. Emr-i pâdişâha itâat itmeyüp ol sefere varmaduğundan gayri nâmûs-ı dîn ve devlete hâlel verir. Bazı nâ-sezâ kelimâtı

¹³⁸ D. 9a. bulunur ise.

¹³⁹ D. 9a. Sultan Süleyman.

¹⁴⁰ D. 9a ağlamak.

mezbûr Sultan Murâd Hân'ın ma'lûmu oldukda, Vezir-i Sâni Osman Paşa'ya izâlesini emir eyledi. Hüsn-i tedârikle hakkından [40b] gelüp Hanlığı der-i devlette bulunan İslâm Girây Han nâm birâderine verilüp âkıbet doksan yedi târihinde ol dahî vefât idip Saltanat Melik deşt-i Gâzi giray nâm birâderine münâsib görüldü ki hünerdir. âlem-bahâdır şecî-i benî Âdem, savaş mişesinin kaplan ve arslanı işret-i şükûfe varının Erdeşir ve Nûşirevânı ehl-i nazm-ı mu'ciz-i beyân, Üd-i nevâz-ı mûsiki Şinâs ehl-i irfân ğazâi muhlisi ile meşhûr-ı cihân, bir şehir-i yâr-ı zî-şân idi. Henüz mirzâlığı hâlinde Devlet-i Osmâniyeye küllî hıdmeti geçüp, hattâ Şirvan leşkerine muâvenet için vardıkda esnâ-yı cengde acem şâhı Hamza Mirzâ İbn-i Muhammed hudâbendeye giriftâr olup halâs bulup der-i devlete geldikde sonra İslâm Giray'ın vefât haberi geldikde hanlık virildi. Ve kânûn-ı Osmâniye üzere sâir bahşışden gayri on bin sikke flori harçlık ihsân olundu. Ba'dehu Yanık fethinde bulunup küllî feth ü nusrete bâis olmağın Serdâr ve vezir-i A'zam Sinan Paşanın arzı ile yevmi bin akçe vazîfesine terakkî ihsân olundu kim iki bin akçe oldu. Muhassıl-ı kelâm Selâtin-i Âl-i Osmân'a mütâbaat iden Kırım hanlarının bin seksen târihine gelince müddet-i hükümetleri cümle[41a] ikiyüz üç yıla irmişdir. Pes bu Hacı Giray Hânın evlâdı mülkü zail olmağa sebep, hâl-i hayâtında oğulları içinde birini velâhd idememekle kalup aña rapt itmedügidir. Kendüsi vefât ittikde evlâdı vesâir akrabâsı kudret ve şevkette birbirlerine akrân olmağın bellü birini hanlık sadrına lâyıq görmediler. Birbirleriyle ceng ide ide inkirâza sebep oldılar. Mengli Giray evlâdının ile'lân zuhûr-ı kuvvet ve devletleri Selâtin-i Âl-i Osmân'a istinâd itmekledir.

Zuhûr-ı Devlet-i Evlâd-ı Tolun* ve Az Zamanda İntikâl Hikmetleri

Zikrindedir.

Bu zümreniñ evveli Ahmed bin Tolun'dur ki mezkûr Tolun Buhârâ âmili iken Nuh bin Ahmed Şâmânî'nin¹⁴¹ kulu idi ki Me'mûn Halife bağışlamışdı. Hicretiñ ikiyüz yirminci yılında mezbûr Ahmed vücûda geldi. Elli dördüncü senede Muiz Billâh'ın zamân-ı hilâfetinde Mısır'a müstevlî oldı*. Ba'dehu Şam vilâyetini ve Afrikiyye

* Tolunoğulları, Mısır ve Suriye'de 868-905 yılları arasında Abbasi hilafetine ismen bağlı ilk Müslüman Türk devletinin kurucusu olan hanedanın ismidir. Tolunoğulları hk. bilgi için Kazım Yaşar Koprıman, "Tolunoğulları", *DGBİT*, VI, s.55-79.

¹⁴¹ H. b. Tolun.

* * İbn Zülak, halife olarak burada el-Mütevekkil'in ismini vermektedir. Kaynaklarda bunla ilgili ihtilâflı bilgiler vardır. Bkz. Nadir Özkuyumcu, *Tolunoğulları ve İhşidiler*, İstanbul 1996, ss.27-28.

memleketini ve Antâkiye'yi aldı. Ve Yafa iskelesini yapıdırup ma'mur itdi ve Mısır'da Câmi-i Kebîri inşâd¹⁴² kıldı ve halife-i Muvaffak Billâh'ın nâmını hutbeden ihrâç idüp hâssaten kendü hutbesini okuttu ve Lûlû nâm kulunu Haleb'e vâli idüp gönderdi. Menkuldür ki ol târih de hukkâm-ı etrâk mezbûr Ahmed'in kuvvet-i kâhiresini gördiler. Nice pişkeş **[41b]** gönderüp halife-î asır olan Müsta'in Billâh'ın katlini ricâ eyledi. Ol mukâbelede Vâsıt şehrinin hükûmetini ahd eylediñiz. Mezbûrâya istikâf idüp vâsıt vâsıtasıyla değıl yed-i iklim mukâbelesinde olan hulefâdan birinin katli bâbında¹⁴³ küfre berâberdir derdi. Menkuldür ki mezbûr Sultan Ahmed'in sâir haracından ve leşkeri ulûfesinden gayri günden güne üç bin dinâr tasadduk iderdi. Ve bilcümle memleketi adâlet üzre tutmağın¹⁴⁴ harâc-ı Mısır, ve dört kerre yüzbin dinar idi. Ve bilcümle yirmi altı sene saltanat idüp ba'dehü maraz-ı istilâdan¹⁴⁵ vefât idüp on yedi evlâdı kaldı. Ammâ taht-ı devlete anlarıñ gâyet âkil u dânesi Ebû'l-Ceyş Humâreveyh'e geçdi. Gece ve gündüz uyumazdı. Ya'ni sihr-i dâime mübtelâ idi. Âhir bir bürke yapıdırup, içini zîbak ile doldurup üzerinde taht kurup uyuması mümkün olmuşdı. Ve kendinin beher sene askerinin haracı yedi kerre yüzbiñ altun olmuşdı. Ve her sene haraç-ı matbahı yirmi binden ziyâde altun giderdi. Ve cümle askeri siyâh amâme ile yürürdi. Gûyâ Karadeniz ki bahr-i siyâh harekete gelürdi. Sâyir alalar dükendikden soñra yüzleri korkunç kavî **[42a]** hil'at-ı ğavî uzun boylu divler gibi, büyük tenlü muhtâra nâm askeri geçer idi ki halk yüzlerine bakmağa¹⁴⁶ havf iderler idi. Cümlesi harâmilikden cem' olunup tevbelerine sebep olup mehâbet için asker idinmişdi. Heman ki anlarıñ alayı tamâm olurdu.

Humâra, kendüsi zuhûr bulurdu. Ammâ bir edeb-i vakârla geçerdı ki; kimse hareket etmek ve öksürmek olmazdı. Ba'dehu fevt olup oğlı Ebûl-Ma'âkir¹⁴⁷ Ceyş Pâdişâh oldu. Ve ol vefât ittikden soñra birâderi Ebû Mûsâ Hârûn tahta geçdi. Fe-emmâ az zaman geçmiş-idi. Ammîsi Ebû'l-Mağanim derd-mend Hârûn'a gadr-i sarih idüp mülkünü elinden aldı. Lâkin Hazret-i Hak ki muntakim-i mutlakdır. Şeyban'a on iki günden gayri saltanat ittirmeyüp hâkim-i Şam olan Celfah¹⁴⁸ İbn-i Cenî¹⁴⁹ ve sâir

¹⁴² H. b. idüp.

¹⁴³ H. b. yanımda.

¹⁴⁴ H. b. az zamanda.

¹⁴⁵ H. b. imtilâdan.

¹⁴⁶ D. 2a korkarlar-idi.

¹⁴⁷ H. 2a Ebû'l-maâlî.

¹⁴⁸ H. 2a Halfah bin Cifr.

¹⁴⁹ D. 2b Câfer.

hâkimler Hârûn'a olan cefâyâ terahhumen mezbûra incindiler. Halîfe-i Abbâsî cânibinden¹⁵⁰ Mısır fethi kaskına gelen Kâtib Mehmed bin Süleymân Necid askeri koşup Mısır vilâyetini elinden aldılar. Bu takdirce hicretin ikiyüz doksan iki senesine değin Tolunîler zapt idüp cem'an müddet-i hükûmetleri otuz sekiz yıl olmuşdı. Ve mezbûr Muhammed bin¹⁵¹ Şeyban'ı katl ettikten sonra evlâd-ı Tolun'dan yirmi nefer mikdârı [42b] mahdûmu ve hazînelerinde dörtyüz deve yükü dinâr-ı mahtûmi ki onbiñ kerre yüzbiñ dinârdan ziyâde idi. Halîfe-i Mü'ktefâ Billâh'ı Abbâsî Cânibine göndermişdi. Ammâ mezbûr dahî Mısır'ı zapt idemeyüp, evler basılıp nice fesâadât olmâğ-ıla saltanat-ı Melîk-i Mısır Halife tarafından İsâ nâm şahsa tevcîh olundu. Lâkin ol dahi uhdesinden gelmeğe kâdir olmaduğundan İhşîdîler'e nakl etmesi ta'ayyün buldı.

İhşîdîlerin* Zuhûr-ı Devletleri ve Yine Az Zamanda Ahire Nakl

Eyledüğü Zikridir:

İhşîd ve Akşîd' ya'ni Ak güneş dimekdir mağrib vilâyetlerinde Fergânâ Dâru'l-Mülküde serir-i zeheb sâhibi olan Hâkânîñ evlâdından evvelâ zuhûr eyleyüp hicretiñ üç yüz yirmi üç yılında Mısır'a pâdişâh olan Muhammed bin Tufah'dir ki; ol dilde Abdurrahmân dimekdûr mezbûr Muhammed zuhûr idüp dört yüz bin kâmil askere¹⁵² mâlik oldu. On bir sene saltanattan sonra fevt olup yerine oğlı Ebûlkâsım Ebû Cûd hâkim oldu. Lâkin tfl-ı sağır olmağın babası kullarından kâfûr İhşîdi lalası ve müdebbir-i memleket olup Mısır'ı zapt itdi. Az zamanda Ebû Cûd fevt olup¹⁵³ vârisi kalmayup halk-ı âlemi tedbîr-i adâletine binâen kendüye tâlib ve râğıb olmağın Kâfûr İhşîdî pâdişâh oldu. Bir zişt-i [43a] arap kuli olmağın saltanat benim ne kârımdır diyü ictinâb itdikçe âmme-i leşker ve cümle reayâ kendüye tazarrû' idüp biz senden gayrinin hükümetine râzı değılüz diyû yalvardılar. Tâ ki kabûl eyledi. Kemâl-i adâletle¹⁵⁴ iki buçuk sene hükümet idüp müverrih Makrizî kavlince yirmi bir yıldan ziyâde* saltanat idüp Mısır ve Şam ve Hicâz vilâyetlerinde tamâmen Ebû'l-Misk Kâfûr Sultan Mısır Emiri Kâfûr elkâbı ile hutbesi okundu. Ve sikkesi câri oldu. Haddi zâtında on sekiz

¹⁵⁰ D. 22b tarafından.

¹⁵¹ D. 22b Süleyman.

* İhşîdiler, Mısır ve Suriye'de 935-969 yılları arasında hüküm süren ikinci Türk hanedanıdır.Hk. bkz. K. Y. Kopruman, "İhşîdiler Devleti", *DGBİT*, VI, s.194-221.

¹⁵² D. 22b leşkere.

¹⁵³ H. 2b karındaşı Sultan Ali tahta geçti.

¹⁵⁴ D. 23a adille.

* İbn Zülak'da da sene 20 olarak geçmekte ise de gerçekte 13 sene olduğu bilgisi doğrudur. Bkz. Özkuyumcu, *age*, s.51.

altuna¹⁵⁵ alınmışdı. Maa zâlik tavâşif kısmından öyle müdebbir ve âkil ve kerîm ve sahî ve âdil kimesne zuhûr ittüğü¹⁵⁶ ma'lûm değil idi. Vefât eyledikte cümle hazînesini yedi kerre yüz bin altun nakid ve altı kerre yüzbin altunluk cevâhir ve tahtları¹⁵⁷ zuhûra geldi. Andan sonra Melik-i Mısır Ebûl-fevâris Ali bin Ahmed hâkim oldu. Pes İhşîdilerin Mısır diyârında saltanatları otuz beş sene olduğu taayyün buldı. Ve zevâl-i mülk-i devletleri, nesilleri munkati olduğuna binâen oldu. Yoksa adâlet ve insafda ve keremde nazîr¹⁵⁸ yağıdı.

İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Şâh İsmâil Erdebîlî*

Bu zümreden evvel zuhûr eyleyen şeyh Cüneyd İbn-i Şeyh İbrâhim bin Hâce Ali İbn-i Şecî Haydaraddîn Şeyh Safiyüddin İbn-i Cebrâil için Sâdât-i ulviyye-i [43b] Hüseyin'dendür dirler. Ve bu nesildeki Şeyh Safî evliyâ-i kirâmdan¹⁵⁹ olduğun rivâyet iderler. Pes Şeyh Cüneyd kendiniñ ahıbbâsından vâfir-i leşker cem' idüp Gürcistân kâfirlerine gazâ itmek murâdımdır deyüp varup gazâ idüp vâfir-i ğanâyim ile gelüp zemin-i Şirvân'a umûmen pâdişâh olan zîşân anlardan ihtiyât itdiler. Hurûç itmelerini mukarrer bilüp ale'l-gafle anlara kılıç koydılar. Ve ekserin tîğdan geçürdiler. Dil çıkartmayup cümlesin katl itdiler. Ba'dehü oğlu Şeyh Haydar zuhûr eyledi. Babası tarîki üzre hareket idüp mürîdleriyle yine Gürcistan gazâsına teveccüh itdi. Hattâ elli bin askere mâlik olup ve gözine yeñdirdüğü mülûke hücum idüp kıtâline gitti. Ba'dehu Şirvan şâhı olan kimseniñ üzerine varup babası kanın talep etdi. Yedi ay tamâm Şemâhî kal'asında Şirvan Şâhını muhâsara idüp âkıbet ol derdmend-i Sultan Ya'kûb bin Hasan Tavîl'e 7 adam gönderüp yardım¹⁶⁰ talep eyledi. Ol dahî Süleyman Beğ nâm Serdârına bir mikdâr asker koşup Şirvan'a gönder-di. Esnâ-yı cengde¹⁶¹ Şeyh Haydar ve ba'zı evlâdı katl olundu. Ancak İsmâil ve Yâr Ali nâm karındaşı Serdâr-ı Mezbûruñ elinde giriftâr oldu. Terahhum eyleyüp öldürmeyüp [44a] âzâd itti¹⁶². Ba'dehu ol iki birâder ki Lehcan'a vardılar. Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar ahıbbâsından vâfir-i mürid cem' idüp cem'iyet itdiler. Lâkin Sultan Ya'kûb bu ahvâli istimâ' eyledikte götürdüp kayd-ı bend

¹⁵⁵ D. 23b satın.

¹⁵⁶ D. 23a koyduğu.

¹⁵⁷ D. 23a tuhfeleri.

¹⁵⁸ D. 23a kusurları.

* * Şii Safevi Devleti için bkz. Faruk Sümer, "Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü", Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, Ankara 1976.

¹⁵⁹ H. 3a kibârdan.

¹⁶⁰ D. 23b istimdâd eyledi.

¹⁶¹ D. 23b ve cidalde.

¹⁶² D. 23b salıvırdı.

idüp İstahar kal'asında haps itti. Mâdâm ki Sultân Ya'kûb sağ idi¹⁶³. Ol iki birâder habs-i elim ile İstahar kal'asında idi. Heman ki ol vefât idüp Rüstem Mirzâ pâdişâh oldu. Bunlar halâs bulup Erdebil Gürhâesi'nde vardı. Abâ u ecdâdı tarîkınca kesb-i ma'âşa mutasaddî oldılar diyû suç-ları afv olundu. Fi'l-Vâki' Rüstem Mirzâ zamânında hareket itmediler. Ol ahdi riâyet ittiler. Ba'dehu Ahmed bin Uğurlu tahta geçti. Gâyetle gadûb olmağın birâderîn-ı mezbûrân anuñ havfinden Geylan'a göçdi. Sultân-ı Geylân olan Şerif Hasan'a ilticâ itdi. Eğerçi Ahmed Mirzâ anlarıñ talebine tâ Geylân'a adam gönderdi. Elbette anları baña gönder yâhûd sen bilürsin deyû Şerif Hüseyin'i tahvîf eyledi elbette fe emmâ Vallâhi benim zimmetimde değildir deyû yemin eyledi. İsmâil ve yâr-ı Ali'ye ağaç¹⁶⁴ üzere yapılmış kasra çıkarup hânis olmamak için tedârikini gördi. Ba'de zaman Ahmed Mirzâ ki fevt oldu yerine Alund Mirzâ şehri yâr oldu. Haddizâtında nâmûs-ı devleti ile mukay yed **[44b]** olur. Adam olmağıla vakt-i fursatdır deyû Lahican'a vardılar. Abâ ve ecdâdınıñ müridlerini cem' idüp hurûcî mukarrer kıldılar. Ammâ tebdîrlerinde olan Mülk-i Rûm'a varup Karamanlıdan ve Tekeliden olan ahıbbâlarını tenebbüh idüp zuhûr eylemeği münâsib gördiler, fi'l-vâkî' Rum'a vardılar. Karaman halkından husûsâ Tekeli'den üstine cülûdın ve efrâdını cem' olup yine Lahican'a vardılar. Bu minvâl üzere dokuz yüz beş senesi Muharreminde İsmail hurûç itdi. Evvelâ gözine yegdirdüğü Alund Mirzâ'nın üzerine vardı. Anu sındurup kaçurdu. Ve nice beğlerini tûğdan geçürdi. Memleket-i Azerbeycan'ı feth idüp nâmını Şâh kodı. Ve tâçları dikdürüp kendüden biat idenlere geydirdi. Ekseriyâ kırmızı hırkadan¹⁶⁵ olmağıla ol kavme Kızılbaş dinildi. Ammâ leşkeriniñ bellü başlıları ekseriyâ Tekeli'nden ve Karaman'lıdan¹⁶⁶ ve Ustalucaldan oldu.

Necm-i sâñî lakap bir müdebbir kimseyi vezir itdi. İkinci senede Şirvân üzerine vardı. Nice beğlerini öldürüp şehrini aldı. Üçüncü senede Zülkadıroğlu Alâûddeve'nin üzerine gitti. Hatta Alund Mirzâ'nın yanına varmış bulunup ceng esnâsında kurtulup henüz Şâh İsmâil anda kıtâl üzere iken Alund Mirzâ Tebriz'e varup müstevlî oldu. Ammâ Şâh İsmâil **[45a]** ol cengden sonra Tebriz'e Alund'uñ firâr itmesine binâen ol hinde anı ele getürmeyüp fe-emmâ Tebriz'e varup zaptına aldı. Bâ'dehû Irak vilâyetine teveccüh idip Bağdad'ı teshîr kıldı. Muhassılı Çaldıran sahrâsında Mısır fâtihi Sultan

¹⁶³ D. 23b hayatda idi.

¹⁶⁴ D.23b zerdalü ağacı.

¹⁶⁵ D. 24a çuhadan.

¹⁶⁶ H. 3b ustacalardan.

Selim hanla ceng idüp münhezim olunca her yıl bir hâkimin üzerine vardı. Bâş u cânına ve mülk ü hânumânına mutasarrıf oldu. Nihâyet ol kesr-i inhizâmdan sonra dokuz yüz târihinde vefât idince iş u nûşa meygûl oldu. Ba'dehu Şâh Tahmasb nâm oğlu tahta geçti. Tedbîr¹⁶⁷ ile geçinüp elli dört sene mikdârı şâh oldu. el-ân Vilâayet-i Acemde Şâh İsmâil'in silsilesi şâhlardır. Pes Kara Kapunlu'nun zevâl-i devletine sebep bunlardan ihtiyât lâzım iken bir iki def'a hurûç Kasd ittikleri ma'lûmları olmuş iken göze göstermeyüp tedâriklerini görmekte gaflet- lerinden olmuşdur. Bir sebebi dahî Alund Mirzâ gece gündüz iş ü nûşa mukayyed olup ahvâl-i memlekete, husûsâ ashâb-ı ilm ü ma'rifetle meşveret etmemekden vûcûd ve zuhûr bulmuşdur.

İbtidâ-i Devlet-i Hulefâ-i Fâtumiyîn*'dir.

Mağrib-i bîat sene 232. müddet-i imareti 26 sene vefatı 38. Bu zümrenin evveli Ebûlkasem Mehdî bin Abdullâh bin Meymûn Muhammed bin İsmâil İbn İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'dır dirler. Hazret-i [45b] Fâtumâ radiyallâhü anhûmânın neslinden olmağ-ıla Fatuma'ya ve Hazret-i Ali Kerremallâhü veche cenâbına¹⁶⁸ intisâplarına binâen Ulviye ve Ca'fer-i Sâdık oğlu İsmâil'e nisbetleri olmağ-ıla İsmâiliyye denilmiştir. Hicretin iki yüz doksan yedisinde mağrib diyârında zuhûr itdiler. 'Alâ re's-i miete tatluu's-şemsü min mağribihâ Hadis-i Şerîfine mâ-sadak biziz dediler. Ol diyârda yüz otuz yıldan berü saltanat iden Benî Midrâr'dan Yesa' nâm Hâkim zamânında hurûç eyleyüp hâ nâ-nâh gâlip olup mülki elinden aldılar. Egerçi ki mehdî zuhûr itdüğü gibi tutup haps eyledi. Lâkin Abdullâh el-Yesa' nâm halîfesi etrâf memâliki gezüp muttasıl halkı da'vet eylemeğin âhir kırk biñ mikdârı asker ile el-Yesa'in pây-ı tahtına yürüdü. Mezbûr dahî fitne¹⁶⁹ def' olmağ-içün hapsindeki Muhammed Mehdîyi katl idüp ol askere mukâbeleye kâdir olmamağın gaybet eyledi. Ammâ Ebû Abdullâh ki hücum idüp Selcâs zindanına girdi. Mahdûmunu katl olunmuş görmeğin anuñ-ıla bile haps olup evlâd-ı Resûlden bir Şahs-ı uhrâ çıkardı. Mehdî budur deyû askere bî'at itdirdi. Ve atlandurup ta'zimle sarayına iletüp tahta geçürdi. Ya'ni ki askerinin cemi'yyeti [46a] bozulup yani hebâ olmasın didi ve hem mezbûr dahî âl-i Muhammed'den olmağın da'vâsında kâzib olmamağın kasd itdi. Ammâ atlanup önünce giderken mezbûr halife ağlayup gitmeğın

¹⁶⁷ D. 24b hüsn-i tedbir.

* Fatimiler, Tunus ve Mısır'da 909-1171 yılları arasında devlet olarak varlık göstermiş Şii bir hanedandır. Hk. bkz.Eymen Fuad Seyyid "Fatimiler", *DİA*, XII, ss.228-237.

¹⁶⁸ D. 27b cânibine.

¹⁶⁹ D. 27b fitne basısın deyû.

kimi meserretinden ağlar derdi ve niceles dahî mehdî-i maktûlûn vefâtını añup giryân olur diyû söylerdi.

el-Kıssa: Beni Midrâr'ın memleketini ve nice anın gibi hâkimin vilâyetlerini ellerinden aldı. Ba'dehu Mehdiyye nâm bir şehir ve kal'a binâ idüp geçüp oturdu. Vilâyet-i mağrib halkını tamâm kendünün idüp hilâfetini herkese ma'lûm olduktan soñra halîfe Ebû Abdullah Yes'â'ya incinüp katl itdi. Her işden artık şer men ahsente ileyh mazmûn-ı şerîfini edâ ittiler. Bu tarıkla yirmi beş sene hilâfet idüp üçyüz iki yılında fevt oldu. Oğlı Kâim Biemrillâh bu sene¹⁷⁰ meyyitini saklayup ba'dehu Mehdiyyede defn itirdi. Mezbûr Mehdi'nin Sikkesiniñ bir tarafını "belegat hucetullâh" ve bir cânibi "teferruk-ı a'dâullâh" idi. Nitekim silâhının nakşı iddetü fi sebîlillâh ve atlarının tamğası el-meliküllâh idi. el-Kâim Biemrillâh Muhammed bin Abdullah'dır. Mađribî Cûlûsı sene 322 müddet-i imâret sene 2, müddet-i ömrüsi 50 sene vefâtı sene 334 ahd-i Mansûr Billâh İsmâil İbn-i Nezzâr İbn-i Abdullâhdır. Mağrib-i **[46b]** cûlûsı fi sene 234 müddet-i imâret 7 sene vefâtı 34. Vilâyet-i Karavan'ı feth idüp Mansûriyye dirler. Anda bir şehir binâ itti. el-müfredüddînillâh muid bin Mansûrdur. Mısır biat ve fi sene müddet-i imâret sene müddet-i ömür sene vefât-ı sene. Bunuñ zamânında Mısır emîri olan Kâfûr Habeşî Tavâşî, Melik İhşîd'in kulu idi. Sonra oğlı küçük olmağın Atabeg olup cümle ûmûru kendü görüp sonra müstakil olmuşdu. Ba'dehu mezbûr hicretin üç yüz sekiz târihinde bu dahî Habeşilasil Ebûlhasen Cevher kâid nâm kulunu yüzbin askere serdâr idüp mülk-i Mısır fethine gönderdi. Kâfûr dahî ol hinde fevt olup bir cum'a günü minârede ve minberde hutbesin okurdu. Kendüye müjde haberin saldı. Ve hâliyâ olan Kâhire ve Câmi'-i Ezheri merkûm cevher-i kâidi binâ idüp soñra haber gönderüp müfir dahi Mısır'a gelüp taht idindi. Ahdülaziz Billâh Nezzâr bin el-muğgîr Lidînillâh cûlûsu fi sene 365, müddet-i imâret 2, müddet-i ömrüsi 36, vefâtı der hamâm-ı Belbîs fi sene 365 hamle-i Mısır ve Şam ve muğire mâlik idi. Abbâsiyân elinden aldı. Ahdülhâkim Biemrillâh Mansûrin el-Azîz İbni'l-muğgîr cûlûsu ve fi sene 386, müddet-i saltanat sene 525, müddet-i ömrü 536, Mısır'da Câmi'-i Hâkim bunuñdur. **[47a]** gâyette zâlim ve habîs idi. Hiç bir din üzere değil idi. Kendü nefsi hevasına tâbi' idi. Buña hâkim-i humâr dirler. Dâim bir humâra binüp gezerdi. Âhir bir himâra binüp nâ-bedid oldu. Soñra mecrûhan maktûl bulundu. Sene 42 Ahdüttâhirü'l-Ađrâz Dînillâh Ali bin

¹⁷⁰ D. 28b bir yıl.

Hâkim bin el-Aziz bin el-müğîr Şam ve Halep ve bazı 6mağrib elinden gitti. Zirâ küçük oğlan olmağ-ıla sû-i tedbir iderdi.

Ahdülmustansır Billâh muid bin et-Tâhir Ali bin el-Hâkim râfizi idi. Bîatı ev fî 427, müddet-i imâreti 60 sene, müddet-i ömrüsi 68, vefâtı 487. Bunun zamânında Mısır'da gâyetle kaht oldu; ki Hazret-i Yûsuf aleyhisselâm zamânından berû anuñ gibi kaht-ı azîm olmamışdır. Bir etmek elli pâreye satılmış kendi evlâd ü ıyâlini ve vâlidesini cümle kaht sebebi ile Bağdad'a gönderdi. Anuñ için Mısır harâp oldu. Ahdülmüsta'lî Billâh Ahmed bin Muid el-Mustansır bin et-Tâhir bin el-Hâkim cülûsu fî sene 487, müddet-i ümâreti 7 sene, müddet-i ömrüsi 27 vefâtı sene 495, bunuñ zamânında frenk Kuds-i Şerfi ve Trablusu ve Beyrut ve Akkai zapt itdi. Ahdülemir Biahkâmillâh bin Mansûr İbn-i Ahmed el-Müsta'lî cülûsu sene 495, müddet-i ümâret, müddet-i ömrü 35 sene, râfisi bir fâsık idi. Oğlı yoğ-idi. ammi oğlını yerine nasb idüp kendisi Mısır ile ravza-i rûha mâ-beyninde olan köprüden geçer iken nidâyiler bıçak [47b] ile urup katl eylediler. Ve sene 525 Ahdülhâfız Lidinillâh Abdül-Mecid bin Muhammed bin el-Mustansır Muid bin et-Tâhir cülûsu fî 525 müddet-i ümâret sene 9, müddet-i umrîsi sene 78, vefâtı sene 543 Ahdüzzâhir Billâh İsmâil bin Abdülmecid cülûsu sene 543 müddet-i ümâret sene 52, müddet-i ömrüsi 522 vefâtı 549 Ahdülfâyız Binasrillâh İsâ bin İsmâil ez-Zâfir cülûsu fî sene müddet-i ümereti sene 549, ömrüsi 6 sene vefâtı 555 sene, Mısır'da Bâb-ı züveyle'de Câmi-i Sâlihiyet mezbûr İsâ binâ eylemişdir. Ahdül-Lidînillâh Abdullâh bin Yûsuf bin Abdülmecid el-Hâfız Lidînillâh Fâtımyyûn devleti bunun zamânında nihâyet bulmuştur. Zevâl-i devletlerine bâis mezbûr Azduvân bir yaşında tahta cülûs idüp ümerâsını zapt itmeğe kâdir olmaduğundan olmuşdur. Evvelâ kulları isyân idüp Ebûlfârut nâm âkil ü dâna vezirini öldürdüler. Ba'dehü anuñ oğlı Nedbirik İbn-i Zalâyi' babasından gördüğü gibi vezâret ve vekâlet iderken emiril-cüyüş Ebû Şücâ' tevâbiyle anıñ üzerine varup katl eyledi. Bu iki fesâd-ı azîm yanlarına kalup Ebû Şücâ' kendü kendüye vezâret virüp Azdânî men'a kâdir olmayup oyuk mesâbesinde olmağın bir kaç gündün sonra ümerâdan Zarğâm bin Sivâda asker cem' idüp erkân-ı devletten [48a] Şâdir'in evini basup iki oğlunu katl idüp birini maslahat için hapsine aldı. Şâdir dahî firâr idüp hâkim-i Şâm olan Nûreddîn Şehîde vardı. Hem ümerânın birbirine düşdüğünü ve hem Mısır nevâhisine frenk keferesi hücumunu bildürüp her yıl Mısır hazînesinin sülüsünü size gönderilsin, tek bu muzâyakada Azid halîfeye muâvenetgiz olsun dimekle Nûreddin Şehîd on bir yarar asker ile geldi. Esedüddin vefât

idüp kendinin birâderi oğlu olup bile gelen Sülâhad-dîn Yûsuf anuñ yerine serdâr oldu. Ve Mısır'a dâhil oldukda Âzid muhâlefete kâdir olmamağın riâyet idüp hil'at giderdi. Anıñ tarafından dahî sipehsalâr olup varup Frenk leşkerini men'u def' eyledi. Egerçi bir kaç gün Şâdir'e vûzâret verildi. Lâkin halife ma'rifetiyle Sâlihiddin'i öldürdü. Bu hâl ile Sâlihiddin Mısır'da kalup alup virüp tamâm hükümet ittikten sonra bir gün Nûreddin Şehîd tarafından haber geldiği hutbeden Âzid'in nâmını kaldıra. Müsta'in Billâh Abbâsi'nin nâmını hutbede zikr itdüre. Lâkin Salâhaddin fitne olmak ihtimâlini sayup nice zamân bu husûsa cür'et idemedi.

[48b] Binâen 'alâ zâlik Nûreddin'den haber dahî geldi. Ve ol esnâda hutbe tebdil olunmadın Azid hastalandı. Hattâ bir zaman Mirza müştedd olup gerçi ol mahalle hutbe tebdil olundu. Lâkin beş on güne varmayup kendisi dahî fevt oldu. Âzid kati mânâsına olmağın bu Devlet-i Fâtımıyye bunun zamânında munkati olup Salâhaddin Pâdişah oldu.

İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Eyyûbiyye*.

Hulefâ-i Fâtımıyye'den soñra Mısır'a padişah olan Salâhaddin Yûsuf'dur ki, Nûreddin Şehîd tarafından Mısır'a gelmiş idi. Âbâ ve ecdâdı Azerbeycan şimâlisinden Gülçin nâm İkrâdı idi. Pederinin¹⁷¹ nâmı Eyyûb olmağın bu tâifeye Eyyûbiler deñildi. Ve bilcümle Selâhaddin târih-i hicretiñ beşyüz altmış senesinde tahta cûlûs eyledi. Ammâ hutbei mücerred kendü nâmına okutmağa Nûreddin Şehîd'den havf¹⁷² idüp anuñ emri üzere Müstezâ Billâh Abbâsi nâmına okuttu. İki yıldan soñra Nûreddin fevt olup Salâhaddin hutbei kendi nâmına idüp tadrîcle Halep ve Şam'ı aldı. Ve Kudüs-i Şerifi ve Askelâni ve Akka ve Lâdikiye ve İskenderiye küffâr-ı Efrenc¹⁷³ elinden aldı.

Mezbûr gazâlar idüp [49a] cümlesini alup kabz itti. Bu tarîk ile yirmi dört sene 569 hükûmet ittikten sonra fevt oldu. Cûlûsu ev fi sene 569 müddet-i saltanat sene , ömrü 55 sene. Dimaşk'da merhûm oldu. Mısır'da dağda kal'ai bu binâ itti. Fütûhât ve hayrâtı çokdur. Ahdülmeliki'l-Aziz İmâd bin Osmân bin Sultân Selâhaddin Yûsuf'a bîat ev fi sene 595 müddet-i saltanat sene müddet-i ömrü 28 sene, vefâtı sene 596, İmâm-ı Şâfiî kubbesinde medfûndur. Ahdülmelik Muhammed el-Mansûr İbn-i Melik el-Aziz Osmân bîatı sene 602, müddet-i saltanat sen müddet-i ömrü 28 sene vefâtı sene

* Eyyubiler, 1174—1250 yılları arasında Mısır ve çevresinde varlık gösteren Türk İslam devletidir.Hk. bkz. Ramazan Şeşen, "Eyyubiler", *DİA*, XII, ss. 20-31; Ayn. mlf. *Selahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti*, İstanbul 1983.

¹⁷¹ H. 2b babasımñ.

¹⁷² D. 3a eyleyüp.

¹⁷³ H. 2b Frenk.

602, Melik Âdil ki pederiniñ ammûsi idi, beğliğinden bunu azl idüp kendüsi pâdişâh oldu. Ahdülmelikil-Âdil Muhammed bin Eyyûb birâder Selâhaddîn cülûsu sene 603, müddet-i saltanatı 9 sene, müddet-i ömrüsi 75 sene vefâtı sene 622 evlâdeş nefer üç vefâtı zamânında diyâr-ı Mısırî oğlı Kâmil-i Muhammed'e viridi. Şam'ı ve Kudüs-i Şerifi oğlu Melih-i Muazzam Îsâ'ya verdi. Ve Diyârbekir'i ve ahlâtı ve ol cânibi Melik Eşref Mûsâ'ya viridi. Ahdülmelik el-Kâmil Muhammed bin el-Melikil-Âdil cülûsu sene 65, müddet-i saltanatı sene, müddet-i ömrüsi sene 560 vefâtı 635 sene, Kudus-i Şerif bunuñ zamânında fünek li-'aynı olup tekrâr feth idüp kendi aldı. [49b] Ahdülmelik el-Âdil es-Sağır Ebû Bekir İbni'l-melik el-Kâmil Muhammed, cülûsu 635, müddet-i saltanatı sene, müddet-i ömrüsi sene vefâtı sene 627 azl olundu. Ahdülmelik es-Sâlih Necmeddin Eyyûb cülûsu sene müddet-i saltanatı sene vefâtı sene Hâtunu Şecerüddür el-Halil Melik Sâlih mevtini kimesneye ifşâ itmeyüp oğlı Melik-i Muazzam Turan Şâhı Hasan-keyfden getürince ihfâ idüp dört ay her gün divan idüp simâtı mürettep çekülürdi. Ahdülmelik el-muazzam Tûran Şâh İbn-i Melek Sâlih Necmeddin mezkûr cülûs ittiği gibi Dimyat'a varup yüzbin küffârı kılıçdan geçürdi. Ve serdarlarını tutup Mısır'da haps itti. Lâkin giderek erâzilperest olup ekâbiri kendüye bulaşdırmaz oldu. Olur olmazı kendüye musahib idindi. Müddet-i hükûmeti üç aya varınca kendüyi katl itdiler. Hükûmet-i Mısır'ı vâlidesi Şeceretü'd-dürri zapt itti. Ahd-i Şerecüd-Dürri Ümmül Halil Tûran Şâh helâk olıcak Melik Sâlik hâtunu Halil Şeretüd-Dürri nâm hatunu pâdişâh ittiler. Sikke-i âdile limetüddin Şeretüd-Dürri Ümmül Halil elkâbı iki yıl hutbesini okudular. İzzeddin Eyyib'in et-Türkmânî nâm kimesnei Vezîr idindi. Fî sene iki yıl [50a] bu hâl üzere olup âhirü'l-ömr aña nikâh itdiler. Halk bu hâli görüp ma'kûl görmediler. Ba'dehü beğler ittifâk idüp mezkûreyi azl idüp melik Eşref Mazharuddin Mûsâ İbn-i Melek, Nâsır Yûsuf İbn-i Melik Mes'ûd İbni'l-Melik el-Âdil'i tahta geçürdiler. Fî sene 650, Lâkin altı yaşında sabî olmağın mezbûr İzzeddin Aybeg'i vekil ve müdebbir-i melik itdiler. Bir iki sene hutbesi okundu. Lâkin Melik Eşref'le emîr Aybegi ile müşterek okudular. Akıbet İzzeddin Aybek müstakil pâdişâh oldu. Mukaddemâ Şecerüddürri'yi nikâh idüp pâdişâh olan avratıñ zevci olmak ile Mardan'a hareket idüp Sultân-ı Mısır kılındı. Beş sene hükûmet itmiş oldu. Zevâl-i devletlerine sebep kâh nâkısıl-akl avrat kâh sabî bî-ma'rifet kendilere hükûmet itmekden ve Aybek gibi ecnebî nâmına nazîr olup hutbesine rızâ virmekden vâki' oldu.

İbtidâ-i Devlet-i Eyyûbiyyün der Vilâyet-i Mülk-i Yemen:

Sâbiku'z-zikr Selâhaddîn Yusuf Mısır'a pâdişâh oldukdan sonra dimâğına saltanat lezzeti dokunup zevâl-i mülk-i havfî ile kılıçkâm¹⁷⁴ oldukça bir sığınacak memleket fikrin iderdi. Yani ki velîni'meti olan **[50b]** Nûreddin Şehîd mülk-i Mısır'a kasd idüp yürüdüğü takdirce elinde¹⁷⁵ bir vilâyet fikrin iderdi. Pes hicretin beşyüz altmış dokuzuncu senesinde ki henüz Nûreddin sıhhatde idi. Kendü akrabâsından Tûran Şâh İbn-i Necmeddin'i serdâr idüp küllî asker ile Yemen fetine gönderdi. Mezbûr dahî Selâhaddin'in emriyle revân olup Yemen'e vardı. Eğerçi ol târihde Yemen Sultânı Abdünnebî bin Mehdî Hayri mukâbil oldu. Lâkin Vilâyetini korutmağa kâdir olamayup merkûm Tûrân Şâh mezbûru ele getürdi. Vâfir-i hazînesine mâlik oldu. Ba'dehu varup gayri feth itdi. Ya'ni beşyüz yılında bu fûtûhât müyesser olup bir kaç yıl hükûmet itdikden soñra tebdil-i havâ için karındaşı Selâhaddin yanına vardı. Kendüsi tâlib olmağın Tûran Şâh'a Baalbek hükûmetini virdi. Fe-emmâ Yemen vilâyeti diğerk birâderi¹⁷⁶ Tuğtekin bin Eyyûb'a münâsip görüldü.

Nice zamandan sonra ol vefât idüp bu kerre mülk-i Yemen oğlı Emir İsmâil'e değdi. Giderek anın ferzendi Seyfü'l-İslâm ve ba'dehu karındaşı Nâsır bin İsmâil'e doğup ol hükûmet andan ve Atabeğliği yani ki vekâleti Gâzi bin Cebrâil Beğe ısmarladı. Fe-emmâ mezbûr gâzî küfrânı'n ni'me¹⁷⁷ olmağın ba'de zamân zehr ile Nâsır'ı **[51a]** helâk itdi. Vâlidesini Cebrâil taht-ı nikâhına aldı. Kendi zu'munca saltanata başladı. Lâkin Hak Sübhânehü ve Teâlâ ol haramzâdeyi mülk-i devlete lâyıkk görmedi. Kabâil-i arabdan bir kabîle kendüye musallat olup bir fırsatla katl itdi. Bu kerre Vilâyet-i Yemen nice günler hâkimsiz kalup ümerânın ittifâkı ile Nâsır'ın vâlidesi Zübeyde Hâtun Sultan oldu. Bî-hadd¹⁷⁸ hazine cem' idüp hutbesin okutdu. Ve sikkesi cârî oldu. Cümle beğlere tağallûb kıldı. Lâkin ere varmak arzûsu gönlünden gitmedi. Eyyûbilerden biri Yemen'e gelse anıñ¹⁷⁹ taht-ı nikâhında olsam deyû yollar gözetdi. İttifâk ol esnâda âl-i Eyyûb'dan Süleyman bin Takiyyüddin Şehinşâh fakr ü fâka ile Mekke diyârına çıka geldi. Kendüsini bildirmeğe havf idüp arka hamallığı ile ma'âşî tedârikine mukayyed oldu.

¹⁷⁴ D. 33a kılıçkâmda.

¹⁷⁵ D. 33a kalacak.

¹⁷⁶ D. 33a karındaşı.

¹⁷⁷ D. 33a müfsidlerin serbâzi.

¹⁷⁸ D. 33b nihâyetsiz.

¹⁷⁹ D. 33b tahtgâhında.

Lâkin Ümm-i Nâsır mezbûruñ haberi vardıkda hacc-ı şerif mevsimi geldikde müstakil adamlar gönderüp Yemen'e getürdi. Hemân ki Süleyman şehre girdi. Mezbûra adam gönderüp Süleyman'ı dîvânına getürdi. Şekl ü şemâyilini beğenüp ta'zîm¹⁸⁰ idüp hil'atler giydirüp arûs-ı saltanatı tezvîc ve kendü nefsinı tenkîh ve tezvîc kıldı. Hâlâki ol nâdân-ı yezîd¹⁸¹ haslet-i zâlim idi ki ayân olup az zamanda Yemen ve Aden vilâyetlerin fenâya [51b] virdi. Zübeyde-i mezkûrei mezbûre nasihat itmeden âciz kaldı. Kâbil-i ıslâh değıl idüğini fehm idüp Sultân-ı Mısır olan Melik Âdil'e bildirdi ki ol şehri yâr-ı kâmil Zübeyde'niñ dedesiniñ ammusi idi. Hattâ bast-ı şekvâda "innehu min Süleymâne" âyeti ile nâmesini musaddar¹⁸², Melik-i âdil dahî ahvâl-i reâyâyâ merhamet idüp oğı Melik Mes'ûd'ı Yemen hükûmetine gönderdi ki lakabı "Aksis"dir. Mezbûr Melik Mes'ûd heman ki Yemen¹⁸³ diyârına vardı. Süleyman'ı tutup kayd-ı bend ile babasına gönderdi. Kendüsi saltanata mukayed oldu. Hâlâ ki Süleyman'dan¹⁸⁴ ziyâde zâlim kopdı. Sekiz mikdârı hâce-i maldârı öldürüp mallarını aldı. Ba'dehü³ altı yüz on dokuz yılında kendisi hacc-ı şerife varup babasınıñ sancağını halife sancağından mukaddem yürüttü. Ziyâde bî-edeblik itdi. Ve ikinci sene de tekrâr leşker çeküp Mekk-i Mükerreremeye vardı. Mekke şerfi Hasan bin Kutâdei soyup Mekkei feth itti. Babasınıñ ve kendiniñ hutbesini iştirâkla okutdu. Hâlâ babasının bu asıl evza'ına ber-vech-ile rızâsı yoğ-ıdı.

el-Kıssa: Mezbûr Aksis çokluk muammer olmadı. Altı yüz elli târihinde fevt oldu. Şöyle mütekebbir ve cebbâr ve fâsık [52a] bed-girdâr idi ki, babasınıñ nâmına Melik-i Âdil dedikleri gibi buña Melik-i zâlim lakap oldu. Pes Eyyûbîlerin Meliki Yemen'de hükûmeti elli seneden ziyâde oldu. Devletleriniñ zevâline sebep, mezbûrun fiskı ve zulmü oldu.

İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Türkmân der-Vilâyet-i Mısır*

Ahdülmelik el-müferreddin Aybek Türkmânî cülûsu sene 649, müddet-i İstiklâli 6 sene, katl olundu. Fî sene 655. Altı yüz elli iki târihinde ki Tatar leşkeri Bağdad'a zafer buldı. Etrâf memâlikdeki pâdişâhlara havf düşüp Melik Eşref tıfl-i sağirdir deyü ümerâ-i devlet melikülmüfir Aybekiñ saltanatında müttefik oldu. Heman ki mezbûr Aybek

¹⁸⁰ D. 33b tekrîm ile.

¹⁸¹ D. 33b berîd.

¹⁸² D. 33b mustair itdi.

¹⁸³ D. 33b vilâyete.

¹⁸⁴ D. 33b beter.

* Mısır'da Eyyubiler'den sonra varlık gösteren Memlükler hk. bkz. Kazım Yaşar Koprıman, "Memlükler", *DGBİT*, VI, 433-540.

Mısır'a Sultân oldu. Kendüsi kul cinsi olmağ-ıla müşterâ¹⁸⁵ kullara rağbet idüp bî-had çerkez kulları aldı. Âkıbet ol nâ-cinsler iltifâtı hazm idemeyüp mezbûra isyân itdiler. Düşman alayı¹⁸⁶ saf bağlayup¹⁸⁷ başbuğları olan Aktâyî nâm hâini öldürdü. Mâadâsını münhezim kıldı. Mezbûr Aktâyî'nin avratı hasendâr olmağ-ıla aña dahî nikâh itdi. Pes sâbikan Mısır saltanatından olup kendiniñ taht-ı nikâhında olan Şeceretüddür bu husûsa âr idüp¹⁸⁸ hamam içinde fursatın¹⁸⁹ bulup hadımlara boğdurdı. Ahd-i Melik Mansûr Ali bin Muizziddin Aybek [52b] sabî olmağ-ıla müdebbir-i memleketi Seyfeddin Katr oldu. İki buçuk sene hükûmetden soñra sabîdir deyû azl olundu. Muzaffer Katra'dan bîat kılındı ki merhûm Melik Salih kullarından idi. Bir sene mikdârı hükûmetten sonra yine kul cinsinden Melik Tâhir anı katl itdi. Ve tahta geçüp hükûmete başladı. On yedi yıldan soñra fevt oldu. Ahd-i Melik muzafferiddîn el-mağzî cülûsu sene 652, sâbıkda Hülâgû hurûc idüp Hulefâ-i Benî Abbâsî neslini kat' idüp Bağdad'ı alup gelüp Halep ve Şam şehrini zapt iden muzaffer katra haber gönderdi ki, bazı ol tarafa firâr idenleri kendüye göndere. Katr dahî asker çeküp Şam kurbunda Tatar ile ceng idüp ehl-i İslâma fetih müyesser oldu. Tatar münhezim oldukdan sonra avdet itdikde İzzeddîn Aybek kullarından birisi Bend-i Gudâre ve Balaban ve Bahadır ve gayri beğleri ittifâkla şikârda Katr'ı katl idüp birisin tahta nasb ittiler. ez-Zâhirû Seresül-bendgudâru'l-Muğri cülûsu sene 65, Bağdad'ı¹⁹⁰ Hülâgû Mustasım halifeyi katl itdi. Ol zamandan beri Âl-i Abbâs'dan halîfe kalmayup sâbıkda olan halife ki Tâhir-i billâh Muhammed'in oğlu Ahmed el-mustansır Billâh ve gayrî Bağdad'da mahpûs olup soñra itlâk müyesser oldukda [53a] Mısır'a geldi. Kuzat¹⁹¹ meclisinde cümle-i müslimin nesebine şehâdet idüp, hilâfet mukarrer olup Melik Zâhir dahî saltanata andan izin aldı. Ahmed el-Müstansır Bağdad'a gidüp gir u asker-i Tatarı galebe idüp ol aralıkda nâ-bedid olup Şam'da fevt oldu. Müddet-i Saltanat-ı Tâhir sene, Mısır'da dört mezhebinde dört kadı bunuñ zamânında fevt oldı. Ahd-i melik Said Muhammed Bereket Hân İbn-i Melik Tâhir Biris cülûsu 676, müddet-i saltanatı 3 sene ömrü sene, civâanu zâhim ve bî-tedbîr olmağ-ıla halk andan i'râz idüp kendüyi cebren azl itdiler. Sonra gökde bin olup bir yıldan sonra fevte oldı. Ahdülmelikil-Âdil Selâmiş İbn-i Melik ez-Zâhir Bîris cülûsu

¹⁸⁵ H. 23a çerekesil-asl.

¹⁸⁶ D. 34a gibi.

¹⁸⁷ D. 34b savaş itdiler.

¹⁸⁸ H. 23b bir gün.

¹⁸⁹ D. 34b düşürüp.

¹⁹⁰ D. 34b alup.

¹⁹¹ D. 34b kuzât-ı müslimin ve a'yân.

fi sene 678, müddet-i saltanatı 3 sene, azli 68, karındaşı azl olunup yedi yaşında iken tahta geçürdüler.

Atabeg Askeri Ebülmîâlî Melik Mamûr Kalavûn idi. Cümle ümûru ol görüp âhar halkı lütf u ihsân ile celb idüp Selâmiş'i azl idüp kendi pâdişâh oldu. Ahdülmelikül-Miâli Kalavun cülûsu fî sene 68, müddet-i saltanatı sene vefâtı 692, Mısır'da olan Bîmâristân bunun binâsıdır ki rûy-i zemînde añ muâdil Bîmaristan yokdur. Trablus'ı frenkde feth [53b] idüp deryâ kenârında olan hisarı yakup hâlyâ ma'mûr olan kal'ai binâ idüp ve Sayda ve Akka ve Beyrut'u ve Celbiyei ve Lâdikiyei frenk elinden alup nice fütûhât itdi. Ahdülmelik el-Mansûr Ebu'l-Ma'âlî Kalavun Ahd-i Melik Eşref Selâhaddin Halil bin Kalavun en-Necmi cülûsu 692, müddet-i saltanatı müddet-i ömrü 30 vefâtı 696. Bir gün Bahrı semtinde teferruç ve şikâr iderken Emîr ve Lâçin fırsat bulup Melik Eşref'i katl itdiler. Ahd-i Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun cülûsu 693, müddet-i saltanatı sene, azli 694, karındaşı yerine pâdişâh oldu. Oğlancuk olmağıla ümerâ cem' olup azl itdiler. Yerine kul cinsinden Âdil-i Kitfâ pâdişâh oldu Ahdülmelik Kitfâi-Âdil-i mansûr cülûs sene 694 Mısır'da kaht olmağıla Kitfâ Şam tarafına gidüp mısır'da Lâçin Beğ hurûç ödüp Pâdişâh-ı Mısır oldu. Ve kendüye Surh'da beğlik virdiler. Üç sene ana olup hummâdan fevt oldu. Ahdülmelik Mansûr Lâçin Meliki Eşref Halil ümerâsından idi. İki yıl iki ay pâdişâh olup soñra bir gece kullarından biri mezbûru namaz kılırken gâfilî şehid itdi. Andan sonra sâbikan hükûmetten azl olunan Melik Nâsır Muhammed getirülüp tahta geçürildi ki ikinci cülûsunda sinni tamâm on dört yaşında idi. Pes bu kerre on sene dahî saltanat itdikden soñra bu husûsa [54a] incinûp nefsinî azl itdi. Gerk hükûmetine kanâât ittim siz kendüñüze bir sultan bulñ deyüp Gerk kal'asına gitti. Ahd-i Melik Mansûr seres çaşnigir Muhammed bin Kalavun ferâgat ittikde pâdişâh olup on bir aydan soñra girû Muhammed bin Kalavun Gerk'den Şam'a gelüp andan arzûsu ile Mısır'a gelüp Biris Sayda'ya firâr idüp Mısır'da Muhammed bin Kalavun tahta geçti. Üç defa hac itdi. Ve üç defa pâdişâh oldu. Def'a-i ûlâda bir sene, def'a-i sâniyede 10 sene, defa-i sâlisede 2 sene, cümle saltanâtı 3 sene Ahd-i Melik-i Mansûr Ebû Bekir bin Kalavun Pederi yerine cülûs eyledi. İki aydan ziyâde geçdikde Atabeg Asker Koson Seyfi ile mâ-beynlerinde adâvet düşmekle asker içine fitne bırağup Mansûr'u azl idüp şehirden çıkardup sonra katl ittiler. Sene 742 Ahd-i Melik Eşref Alâeddin Küçük bin Muhammed bin Kalavun yedi yaşında karındaşı yerine tahta geçti. Beş ay Atabeg Koson bunı dahi azl itti ve sürdi. Dört yıl anda sağ olup fevt oldu. Ahd-i Melik Nâsır

Ahmed İbn-i Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun karındaşı yerine geçürdiler. Üç aydan sonra azl olunup Gerk tarafına gönderildi. Ahd-i Melik Sâlih İmâdettin İsmâil İbn-i Nâsır Muhammed bin Kalavun karındaşı azl olundukda tahta geçdi.

Üç sene ve iki ay saltanat [54b] idüp fevt oldu. Sene 747. Ahd-i Melik Kâmil Şa'ban İbn-i Muhammed bin Kalavun cülûsı sene 647 merkûm eğerçi ilmen ve sulhen ve zâhid ü âbid pâdişâh idi. Lâkin cem'-i mala gâyet harîs olmağ-ıla beğler kendüden nefret idüp on yıldan ziyâde saltanattan sonra katl olundu. Ahd-i Melik Muzaffer emir el-Hâc bin Muhammed Kalavun bir buçuk yıldan sonra hal' olunup katl olundu. Ahd-i Sultân Hasan İbn-i Melik Nâsır Muhsin Kalavun cülûsu sene 754 sonra ümerâ cem' olup Sultân Hüsni Kalede haps ittiler. Melik Sâlih nâm birâderini tahta geçürdiler. Üç yıl üç ay geçüp girû Melik Salih'i giydirüp tekrâr Sultân Hüsni'yi nasb itdiler. Mısır'da bir âlf câmi-i Şerifi binâ itmişdir.³Müddet-i Saltanatı 10 sene 2 ay vefâtı sene 758 Şeyh Ekmel ve Gâibü'l-Beyân sâhibi bunuñ zamanında idi. Bunların zamânında Yahûdiler sarı dülbende ve Nasrâniler gök dülbende sarınup ve katıra binmek âdet oldu. Lâkin⁷Müslümanları yolda gördükde inmek şartın itdiler. Ahd-i Melik Mansur Muhammed bin emiri'l-hâc İbn-i Muhammed bin Kalavun ammûsı Sultan Hasan yerine tahta geçdi. Sene 758 müddet-i saltanat 2 sene 3 ay (şehir) bu dahî azl olunup kal'ada haps olundu. Otuz sene mahpûs kaldı. Ba'dehu fevt [55a] oldu. Ahd-i Melik Eşref Şa'bân bin Muhammed b. Kalavun cülûsı sene 774, Müddet-i saltanatı 23 sene ömrü 22 sene katl olundu 777. Ahd-i-Melik Mansûr Ali Bin Şa'bân bin Hüseyin İbn-i Kalavun sekiz yaşında iken babası yerine pâdişâh oldu. sabî olmağ-ıla mesâlihi Berkok Atabeğ görürdi. Cülûsu 777 müddet-i saltanatı 5 sene, müddet-i ömri 3 sene vefâtı 773. Ahd-i Melik Sâlih Şa'bân bin Hüseyin İbn-i Kalavun birâderi yerine tahta geçti. Bir yıl altı aydan sonra ma'zûl olundu. Tâzeliği cihetinden Melik Tâhir Berkok tahta geçti. Altı aydan sonra nâbedid olup girû saltanatı Hacı Şa'bân intikâl eyledi. Yedi ay giru tahta geçüp âhir kendi nefsinı ihtiyâriyle azl itti. Yine Berkok'a virdiler. Mülûk-i Etrâkin devletlerini Çerâkiseye nakl itdi. Ya'ni ki Selâtin-i Etrâkden yirmi beş⁽¹⁹²⁾ hâkim bezr-i gûvâr teknil-i kuvvet ve iktidâr idüp cem'an yüz otuz dört yıl saltanat itmişler iken mülkleri elden gitdi. Zevâl-i devletlerine sebep nâ-cins ve akılsız kullara i'tibâr ve iltifât idüp kendileri anlara mağlûp olmuşlar idi. İkide birde etfâli tahta geçürüp akabince azline dikkat idüp askerleri yüzün öğretmelerinden oldu.

¹⁹² H. 26a nefer.

İbtidâ-i Devlet-i Çerâkise [55b] Devlet-i Vilâyet-i Mısır*

ve ba'dehu Selâtîn-i Âl-i Osman'a nakl itti Etrâkden cümleden soñra Sultan olan Melik Sâlih¹⁹³ Zeyneddin Hacı on yaşında tahta geçüp Emîr-i Kebir Berkuk Çerkes lalası ve müdebbir meliki olmuştur. Umûmen Çerâkise aña tâbi' olup küllî kuvvet ve iktidâr bulmağın hicretin yedi yüz seksen dört senesinde ol vezîr-i pür tezvîre velî ni'meti olan mahdûmu halî¹⁹⁴ kıldı. Çerkesleriñ kuvveti ile sikkei ve hutbei kendü nâmına idüp, Melik Tâhir Ebû Sa'id Berkuk lakabı ile pâdişâh oldu. Lâkin kerim ve kesirü'l-ihsân bahâdır-ı şüc'ân olmağın halk-ı âalem kendüye muhibb oldu. Her hafta Cuma günlerinde divân idüp ehl-i şer'î getürdüp fukarânın mesâlihini¹⁹⁵ huzûrunda görürdü. Bu tarik ile altı sene ve sekiz ay saltanat itdi. Felâ ceram bir leşker-i azim ile sâbikan saltanattan hal' itdüğü melik Salih Hacı üzerine geldi. Berkuk'un münhezim olup gaybet eylediği mukarrer oldu. Lâkin on altı ay mikdârı hükûmetden sonra Berkuk'un yine Mısır'a gelmesi taayyün buldı. Ümerâ Sâlih'i yine azl etmekle saltanat itdi. Evvelki hükûmeti ile on altı yıl hükûmet idüp fevt oldu. Ahd-i Melik Nâsır-ı Ebû's- saâdât Efrec bin Berkuk cülûsu sene 801. Müddet-i saltanatı [56a] 7 sene. Timurlenk Haleb'i feth itti. Sene 803. Ba'dehü ümerânıñ ihtilâfından havf itmekle iki ay on gün gizlendi, kaçtı. Tahta Abdülaziz bin Berkuk geçti. Yetmiş gündün sonra yine hurûç idüp karındaşını İskenderiyeye göndürüp anda katl itdirdi. Fî sene 808, müddet-i saltanatı 6sene 6ay cümle müddeti 3sene, ömrü 23 sene. Âlim olmak⁷ ile âhir kendüyi dahî Şam'da katl ittiler. Sene 80 Ahdül-Melikil-Âdil Emîri'l-Mü'minin İbn-i Ebûl-fazl Abbâsî'l-Müsta'in Billâh İbni'l-Mütevekkil Ferah katl olundukdan sonra cülûs eyledi. Fî sene 85. Ümerânın akdâmına binâen beş ay mikdârı hükûmet itdi. Ba'dehu kendü nefsinin azl idüp İskenderiyeye göçdi, anda fevt oldu. Ahdül-Melik el-Muzaffer el-müeyyed Ebû Nasr Şeyh Mahmûd el-Tâhir cülûsu sene 85 müddet-i ömri 58 vefâtı 824. Berkuk ümerândan idi. Nâbil Melik idi. Halife Abbâ azl olunup ümerâbunu pâişâ itdiler. Binâen Câiu'l-müeyyed ve'l-medrese fî Mısır sene, Ahdümelik el-Muzaffer Ebûsaâ Ahmed bin Şeyh Mahmû Pederi yerine pâişâ oldu. Fîsene 824 müddet-i Saltanatı 7 sene, Ahd-i Melik Tâir, Melik Muzaffer zamanında dahi müdebbir Melik idi. Tahta cülûs itti. Sene 824 müddet-i imâeti 5 ay (şehir) azl olundu, ba'dehu fevt oldu. [56b] Fî sene 824,

* Müellif önceki bölümde Türk Memlükleri'nden bahsetmiş, burada ise Çerkes Memlükleri hk. bilgi vermektedir.

¹⁹³ H. 26a Hacı Şa'ban.

¹⁹⁴ D. 38a hall idüp.

¹⁹⁵ D. 38a görürdü.

Ahd-i Melik Salih cülûsu 824 azl olundu 825, vefât itti 826. Ahd-i Melik Eşref pâyuddukâk Melik Berkok utekâsından idi. Cülûsu sene 825, müddet-i saltanatı 6 sene, Cezîre-i Kıbrıs'ı feth idüp halkını haraca kesdi. Fî sene 829. Mısır'da bir âli medrese binâ itti. Vefatı der zilhicce fi sene 84 Ahdülmelikil-Aziz Yûsuf bin Bürpây cülûsu sene 84 müddet-i saltanatı 4 sene, fevt olunca kendi İskenderiye'de ikâmet itdi, azl olundu. Sene 842. Ahd-i Melik Tâhir Çakmuk et-Tâhirî Melik Berkuk ümerâsından idi. Cülûsu sene 242, müddet-i saltanatı 4 sene 0 ay, vefâtı 857 fi şehr-i Muharremde ferâğat idüp tahtını oğlına viridi. Safer ayında vefat itti. Hayrât u hasenâtı bî-haddür. Ahd-i Melik Mansur Osman bin Çakmuk cülûsu 847, müddeti ikâmeti yevm-i 40, ma'zûl ittiler ve İskenderiye'ye gönderdiler. Yerine Danyal geçdi.

Efreci Berkok müteallakâtından idi. Ahd-i Melik Eşref Danyal en-Nazarî cülûsu 858, müddet-i saltanâtı 8 sene ihtiyâriyle tahtını oğlına viridi ve irtesi gün fevt oldı sene 865 Ahd-i Melik müeyyed Ebûlfeth Ahmed bin Danyal cülûsu sene 869 müddet-i saltanatı 6 sene vefâtı der Rabûlevvel sene 872. Ahd-i Melik Tahir Balaban cülûsu sene 832, müddet-i ikâmeti 56 gün, azl olunup İskenderiye'ye gönderildi. Sene 873, Ahd-i Melik-i Bimirîğâ cülûsu 873 müddet-i ikâmet 5 gün, azl olunup Dimyat'a gönderildi. Sene 872. [57a] Ahd-i Melik el-Eşref Melik Kayıtbay Melik Çakmuk adamlarından idi. Adl ü dâd ile ta'mir-i bilâd idüp Kudüs-i Şerifde âsâr-ı hayrâtı ve Hameyn-i Şerifde ve Cidde'de bîhaddür. Sultân-ı mezbûr senesinde ve semânîn ramazanında Medîne-i Münevverede minâre alemine hûbût iden sâikadan peydâ olan ateşden mescid-i şerif yandı ve hazâin-i Kütûb cümle ihrâk-ı binnâr olduğu ma'rûz oldukda ber-vech-i isti'câl-i mühimmâat-i binâa irsâl idüp kemâ yenbağı imâret ve mescid-i şerifden mâ'adâ etrâfında medrese ribât-ı binâ itdirdi. Cülûsu sene 872, müddet-i saltanâtı 30sene, müddet-i ömri 40 sene vefatı sene 90, Ahd-i Melik Eşref Kansu Gavri ki Pâdişâh-ı Rum u Arab u Acem. A'nî bihî Sultan Selim Han Hazretlerine karşı durup burc-ı vâbut ve Halep'te ceng eyleyüp münhezim ve maktûl olan Kansu Gavri'dir. on altı yıla karib saltanattan sonra katl olunmuşdur.

Bundan sonra Ümerâ-i Mısır Tomanbay nâm çerkesi pâdişâh itmişlerdir. Lâkin sâhibkırân-ı azim sâbikiz-zikr Sultân Selim Han, Kansu Gavsî inhizâmında Halep ve Şam'ı feth idüp, der-akab Mısır'a gelüp Meşbûr Tomanbay tutulup Bâb-ı Zevîl'e salb olunup diyâr-ı Mısır cümle mülhakâtı ile hicretin dokuz yüz yirmi ikinci tarihinde ol pâdişâh-ı encü sipâh-ı memleketine zamîme [57b] olmuşdur. Ya'ni ki işbu te'lîf târihine

dek Selâtin-i Âl-i Osman'ın beğler beğileri tasarrufundadır. Bu zümre-i Çerâkiseden yirmi dört kimesne taht-ı Mısır'a cülûs itmişdir. Ve müddet-i hükümetleri yüz otuz sekiz yıla yitmişdir. Ammâ zevâl-i mülk-i devletlerine yine sebep ol zümre ulularınıñ küfrânun-nî'me-liği ve ehl-i İslâmdan geçinürken kefare-i çerâkise vilâyetlerine gönderdikleri ve mezbûr Kansu Gavri Sultan Selim ile ata ve oğul muâmelesin iderken huz lâ yüfhem gibi bilmez-likle çöl altından depüp ehl-i rafiz ve ilhâd cânibine meyl ittügidir. Nakz-ı ahd gibi fi'l-i şeni' âkıbet ânı başdan çıkardı. Ve memleketini ve akrabâ ve taallukâtını kırup telef itirdi. Haddini bilmeyüp teaddî ve tecâvüz itdüğü için bâş u cânı ve cümle mâmeleki ve hân u mânı seylâb-ı tiğ-ı kahr-ı pâdişâhî ile ğark-âb ve nâ-yâb kılındı.

Beyân-ı Ba'zı Düvel-i Mülûki Der Vilâyet-i Rûm*.

Hafî olmaya ki hâlâ Anadolu vilâyetinde meşhûr olan Vilâyet-i Karaman ve Germiyan ve Saruhan ve Hamid ili ve Karesi ili ve Turgudlu ili ve Zülkadîrlü ve Kızıl Ahmedlü ve Ebnâ-i Ramazan memleketleri ve Aydın ve Menteşe ve İzmir oğlu ve Sivas Sahibi Kadı Burhâneddîn Vilâyetleri ki bifiil memâlik-i Hüsrevâniyyeye cümlesi dâhildir¹⁹⁶. Lâkin ol [58a] hâkimlerin ne tarîkiyla zuhûr ittiklerin ve kendüleri ebnâ-i sülûkden midir yohsa hâriçden midir kimseniñ ma'lûmı değildir. İmdi târih-i hicretiñ altı yüz altmış altı târihinde ki; Keyhusrev ve İbn-i Kılıç Arslan pâdişâh-ı Melik-i Yunân idi. Ol asırda Karaman oğlu Mehmed Beğ hurûc idüp Konya'yı aldı*. Yani ki Sultan Alâaddin zamânında Etrâk taîfesi, Tatar kavmi şerrinden kaçup Ermenek civârında yerleşmişler, ya'ni ki vilâyetiyle ol tâifenin Nûre Sofi nâm bir bellü başlusı var idi*. En büyük oğluna Karaman dirlerdi. Bir gün panayırdı cem' olan küffârı basdı ve cümlesini kılıçdan geçürdi. Anlarıñ libaslarını cümle kavmine giydürüp ahşam karañu-sında panayırdan gelür küffâr uslûbunda kal'aya girdiler. Ve bu vech-ile Ermenek hisârını aldı Ba'dehü mezbûr Sofi oğlu Karaman'ı hil'at ve Kılıç kuşadup Ermenek sancağını

* Müellif burada bazı Anadolu Beylikleri hakkında bilgiler vermektedir. Beyliklerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984.

¹⁹⁶ H. 2 9a hâkimleri.

* * Müellif ilk olarak Karamanoğulları'ndan bahsetmektedir. Karamanoğullar adlarını bağlı buldukları oymaktan almaktadırlar. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s.1.

* * Nure Sofi, Karaman aşiretinin reisi olup Babailer tarikatına girerek Türkmenler üzerinde nüfuz sağlamaya çalışmış bir Türkmendir. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s.1.

Karaman'a viridi. Kâh anda ve kâh Taşılı'nde sâkin olup ba'de zamân eceli gelüp Karaman fevt olup oğlu Mehmed Beğ babası yerine geçdi. Nice rüzigârdan sonra Sultân-ı Mısır Ruma gelmek fetreti vukû' buldı. Mezbûr Mehmed Beğ Cimrî **[58b]** Hârici nâm şahsı vizîr idindi. Ve ol fetret içinde Konya'yı alup Keyhusrev'i vilâyetinden sürdi, çıkardı. Lâkin Keyhusrev'in Sâhib-i Şemseddîn Cüveynî nâm veziri leşker çeküp Karaman oğlunu tutup öldürdü. Ya'ni ki altı yüz yetmiş yedi târihinde mezbûra bu müyesser olup Karaman oğlunuñ beşikde Mahmûd nâm bir oğlu kaldı. Büyüdükde ol dahî¹⁹⁷ Ermenek'e beğ oldu. Hattâ Karamâniler imzâlarında pederi yazdıkları ol Mahmûd'a intisaplarına binâendir ol dahî fevt olup anuñ yerine Yahşî Hakim oldu. Bunu bazı müverrihler yazmışdır. Ammâ Târih-i Müeyyed'de Nura Sûfi Ermeniyyi'l-asıl bir şahıs iken müslüman olup sûfiyyûn tarîkine sülûk itdi. Ba'dehu zühd ü salâhla nâmîdâr olmağın ekser halk andan biat eyledi. Ve mezbûruñ Karaman nâm bir oğlu kopdu. Giderek Sultan Alâaddin'e mirâhûr oldu. Pes Nûra Sûfî bir zaman Varsak vilâyetinde sâkin olup Silifke kal'ası henüz küffâr elinde iken zâbiti ile dostlaşup kâh kal'aya girüp çıkardı. Bir gün müridleriyle ittifâk idüp kal'aya girdi. Ve fursatla hâkimini öldürüp Silifke'yi feth itti. Sultân Alâaddîn hazz idüp oğlu Karaman'a **[59a]** Silifke hükûmetini verdi. Min-ba'd ne kadar yer feth iderse kendünüñ olsun diyû temessük gönderdi. Ol dahî bahâdîrlıkla tamâm şöret virüp nice yerler feth itdi. giderek Sultan Alâaddin'e Lârende anuñ sancağına zamime kıldı. Ba'zılar kavlince gûyegû dahî edindi. Sonra Âl-i Selçuk munkarız oldukda emir-i Karaman sâir beğlere başbûğ olup Konyayı pây-i taht edindi, Hutbe ve sikkesini yürüdüp kâmrân oldu. Ba'de zaman kendüsü vefât idüp oğlu Alâaddîn babası yerine cülûs kıldı. Ammâ evâil hâlinde ümerâdan Hamza Beğ, Firûz Beğ arz idüp Teke ili fethinde tamâm yoldaşlıkda bulunduğunu bildirmeğın Sultan Murâd-ı Kadîm kendüye Sofya sancağını vermişdi. Hattâ hemşîresini taht-ı nikâhına almışdı. el-Kıssa: Mezbûr Alâaddin ba'dehu sâhib-i sikke ve hutbe olup babası tarîkini tutup nakz-ı ahde başladı. Yedi yüz doksan iki târihinde Yıldırım Bâyezid Hân üzerine vardı. Esnâ-yı cengde münhezim idüp tuttu ve siyâsetini Timurtaş Beğ'e ısmarladı ve hakkından gelindi. Oğulları Mehmed ve Mustafa hapisle Burusa'ya göndürüldi ve memleketinden **[59b]** Konya ve Aksaray ve Kayseriyye feth olundu. el-Kıssa on iki sene¹⁹⁸ hapisden soñra yine terahhum idüp Muhammed bin Ali hapisden ıtlâk ve mülk-i moronî erzânî görüldi. Lâkin tek durmayup Sultan Mehmed bin Bâyezid Han karındaşı

¹⁹⁷ D. 40b fet bulup yerine Bahşî nâm kimesne hâkim oldu.

¹⁹⁸ D. 4a 6yıl hapis çekdikden soñra.

Sultan Mûsâ ile Rûm ilinde mukâbil oldukda müfsid-i mezbûr fursatdur deyû Konya'nın üzerine geldi. Mirlivâ olan beğ a'yân-ı vilâyet ittifâkıyla karşı çıkup askerini cümle soyup kendüyi ve Mustafa nâam oğlumı esir itdiler. Lâkin der-i devlete geldiklerinde ulemânın ricâlarıyle min ba'd bir dahi isyan itmemek üzere âzâz itdiler. Ba'dehu ol vefât itdi. Mülk-i mevrûsı oğlu İbrahim Beğe yitdi. Bu zümrenin a'del-i akali olmağın sekiz yüz yirmi beşinci yıldan altmış dokuz târihine varınca kırk dört yıl aldı virdi ol dahî fevt olup altı evlâdının büyüğü İshak Bey hâkim oldu, sâir evlâdına Dergâh-ı âlf müteferrikalığı verildi. Ba'dehü dört devletden asker koşulmağıla İshak münhezim olup hükûmet Yunan birâderi Mîr Ahmed¹⁹⁹ Beğe tevcih olundu. Ve bilcümle evlâd-ı Karaman ahidlerine durmayup Âl-i Osman'dan kız alup ve kendiler anlara kız virüp ülfet üzere iken heman ki pâdişâh-ı İslâm küffâra gazâyâ giderdi. Anlar tek durmayup fesâd ve şenâat iderlerdi. [60a] Nice kerre ele getürdiler. Yine öldürmeyüp ahd-i emân ile âzâd eylediler. Vaktâ ki İstanbul Fâtihî Sultan Mehmed Han cülûs itdi. Umûmen vilâyetler zapt olundu. Mezbûrlar nakz-ı ahd idüp müslümanlara²⁰⁰ kılıç çekmeleri zevâl-i mülk-i devletleri oldu. Fe-emmâ Aydın²⁰¹ ve Sarıhan memleketi ve Germiyan nâhiyeleri ve Hamid ili ve Turgut tarafı ve İzmir cânibi ve Teke ili ve Karesi Cânipleri ve Menteşe vilâyeti yediyüz târihinde ki Sultan Gıyâeddin katl olundu. Ardınca evlâdı kalmamağın bu zikr olunan²⁰² beğlerin her birleri istiklâl üzre hutbelerini okutup hâkimler oldılar. Lâkin yine edepleri üzere hareket itmeyüp birbirlerini üzerine gelüp ehl-i İslâma kılıç çektiklerine binâ'en kat'-ı tarîk iden harâmiler hükmündedir deyû ulemâ fetvâsın virmeğın üzerlerine varılıp memleketleri elinde bazısı hüsn-i ihtiyâr ile teslim idüp hâline münâsib riâyet kılındı. İlel-ân ol memleketler ol beğlerin nâmları ile zikr olunur.

Fe-emmâ Sivas hâkimi olan Kadı Burhâneddin* bir ehl-i ilim ve sâhib-i tedbîr olmağın ol yerlere hükm idüp Sivasi dârulmülk idinüp kalmadı. Ve Zülkadir oğlu ile karâbet kesb idüp oğluna kızını verdi. Ve kendüsi öldükde oğlu küçük kalup zapt-ı memâlike kâdir olmamak ile [60b] ehl-i memleket hüsn-i tedbir idüp vilâyeti Yıldırım

¹⁹⁹ D. 4a verildi.

²⁰⁰ D. 4b ³hâhak yere.

²⁰¹ D. 4b ⁴vilâyeti.

²⁰² D. 4b ⁸sancak beğleri.

* Kadı Burhâneddin ve devleti hk. bkz. Yaşar Yücel, *Kadı Burhâneddin ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970.

Bâyezid Hâna virdi. el-İsfendiyâr ki Kızıl Ahmedlü dahî denilmiştir*. Ceddimiz Alemdâr benî²⁰³ Hâlid İbn-i Velid hazretlerine çıkar deyû iddiâ itdiler. Yıldırım Han zamânında Kötürüm Bâyezid nâm Emir-i Kebir gelüp Kastamonu'yu²⁰⁴ pâ-yı taht idinüp Güre ve Sinop vilâyetlerine ve ol etrâfda olan memâlike hükm ider idi. Hutbe ve Sikkesi cârf idi. Hattâ Sultân Murâd kızın alup küllî iltifât itmiş idi. Kendinden sonra evlâdı İsfendiyâr tek durmayup kâh Karaman oğluna ve kâh Zülkadırlüye haber gönderüp memâlik-i mahrüseye dâim zarar kasdın itmekden hâlî olmamağın dahî İsfendiyâr oğlu Ahmed Tebriz Sultânı Uzun Hasan'a varup İğvâ ve İdlâl semtin tutmağın Ebûl fetih sultan Mehmed sekiz yüz altmış senesinde Kastamonu ve Sinob'u feth idüp kâm-kâr oldu. Mübâdî bu dahi karâr eyleye deyü karındaşı İsmâil Beğ Kalbe'ye sürülüp yarar zeâmetler verildi. Ammâ Ramazanlu* ki ululadı. Emir Ahmed bin Ramazan nâm boy beyi bir Türkmen idi. Adana, ve Sîs ve Ayaş ve ve Payas Vilâyetlerine hicretin yedi yüz sekiz yılında hükûmet eyledi. Sekiz yüz on dikuzuna dek aldı virdi. Fî nefsil-emir Hâkim müheyb idi ki sekiz yüz [61a] üç târihine dek külli erlikler idüp Haleb Vilâyetine musallat olan Arap leşkerini men'-i def' eyledi. Bu yüzden şecâatle iştiâr verilmeğın Mısır Sultânı hezâr-ı rağb u i'tibâr ile mezbûrun kızın aldı, dâmâdı oldu. Ammâ kendüsi vefât itdikde evlâdı birbirine düşüp ceng ü cidâlden hâlî olmadılar.

Âkıbet oğlu İbrahim Beğ sâirlerine gâlip olup zapt itti. Ba'dehu vâhiden ba'de vâhide dokuz yüz on altıda Mahmûd Beğ yerine geçdi. Âbâ u ecdâdı ekseriyâ Sultan-ı Mısır cânibine istinâd itmiş iken mezbûr âkil ü dâna olmağın Selâtin-i Âl-i Osmân cenâbına istinâd idüp, evvelâ Sultân Bâyezid Han'a Sâniyen Sultan Selim Hân-ı zîşâna arz-ı ubûdiyet kıldı. Hattâ Mısır fethinde bulunup uğur-ı hümâyûnda şehid oldu. Andan sonra Halil Beğ oğlu Pîri Bey'e verildi. el-Kıssa: Bunların ecdâdı müstakillen sâhib-i Sikke ve hutbe olmamıştır. Ammâ ancak kâh Mısır Sultanına kâh âl-i Osman'a intisâb idüp anların nâmına hutbe okundukça zeylinde kendü nâmları dahî mezkûr olmuştur. Dâimi'l-evkât Karaman oğulları ile husûsâ ki Zülkadırlü Beğleri ile harb ü kıtâlden hâlî olmadılar. Fe-emmâ Ümerâ-i Zül- kadriyye* zikr olunan mülûkun cümleden kudretlüsi

* * Bahsi geçen beyliğin diğer adı Candaroğulları'dır. Bkz. Yaşar Yücel, XII-XV. Yüzyıl Kuzeypatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları, Ankara 1980.

²⁰³ D. 4b nebî sallallahü aleyhi ve selem.

²⁰⁴ D. 4b Kastamonu'yu tahtına oturup.

* Ramazanoğulları, Adana, Tarsus, Misis, Ayas, Payas, ve havalisine yerleşmiş Yüregirli bir Türkmen boyu olup, Oğuzların Üçoklu kolundadır. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s. 176.

* * Beyliğin adı Dulkadiroğulları olarak da telaffuz edilmektedir.

[61b] ve sikke ve hutbesinde şüphe olmayup pâdişâhâne dîrinde şevketlüsüdür. Kendü kullarınca nesepleri Nûşirevân'a çıkar dirler. Lâkin sıhhatinde ihtilâf mukarrerdir. Rivâyet iderler ki ehl-i vilâyet-i Şirvan'a varmışlar evlâdından birini kendilere hâkim ricâ etmişler. Lâkin kendi oğlunu virmemiş. Benim evlâdım ancak bu cânîlerdeki Memâliki Ma'mûr hükûmetine vefâ eyler demiş. Lâkin nâmurâd avdetlerin mürüvvet görmeyüp bir birâder-zâdesini ol vilâyete gönderüp imâretine nâmzed kılmış ve lâkin ismi ma'lûm değildir. Hâlâ ki göndermesi mukarrerdir.

el-Kıssa: Bunlar dahî Türkmen tâifesinden olup* Elbistan ve Maraş nevâhîsinde mütemekkin olmuşlardır. Giderek Malâtiyye ve Ayıntab ve Mar'aş ve Elbistan ve Harput ve Darende ve Kır-şehri ve Hısn-ı Mansûr ve Kal'afirrûm ve Sîs Kars ve Zimâtı ve Gündüz ve Amik vâsî nâm memâliklere Şehr-i yâr olmuşlar, yani Mâlikâne verilüp sâhib-i sikke ve hutbe olup Türkmen kabâili içinde haseb neseb ile iştihâr bulmuşlar, bu zümreniñ evveli Karaca bin Zülkadir'dir ki hükûmet bisâtına oturmayan masâlih-i müslimini nizâm üzere görmüş, gâlibâ bu tâife Sultan Eretna evlâdındandır*. Yedi yüz seksen iki [62a] tarihinde nesli munkati' olan Sultan Alâaddin'den sonra ve anuñ za'f-ı devleti eyyâmında hurûç itmişlerdir. Zirâ ki def'a-i sâniyede hükûmet sadrına geçüp Karaca'nıñ oğlu Halil İbn-i Karaca, yedi yüz seksen üçde Amik ovasında varup muzaffer olup Elbistan hâkimi mübârek Şah'la ceng idüp, evvelâ mağlûb olmuş iken ba'dehu gâlib olup mübârek Şâh mezbûru Harput'u dârû'l-melik edinmesi, târih-i hicretten bu tahminimize muvâfıktır. ve bilcümle altı sene imâret ittikden sonra oğlu Nâsır-ı dîn Muhammed bin Halil sadrına geçdi. Hayli âkıl-i kudârâya kâbil devleti kâmil-i hâkim-i âdil idi. Hüsn-i tedbir ile Mısır sultânı dâmâd edindi. Ve bir kerre oğlu Süleyman'ı Sultan Murad bin Mehmed Han'a gönderdi. Sâbikan feth idüp mutasarraf iken yine hukkâm etrâf-ı muâvenetleri olmasını ricâ kıldı. Anlar dahi Tokat beğine mektup yazup muâvin tayyün idüp Kayseriyye fethine muâvenetleri olmasını ricâ kıldı. Anlar ol dahî hâsıl oldu. Bu tarikle elli altı sene beğlik ittikden sonra yerine oğlu Süleyman İbn-i Mehmed cülûs itti.

Ba'dehu Alâüddevle oldu. Bunun zamânında ki dokuz yüz dokuz senesinde sâhib-i hurûc Şâh İsmâil vilâyetine geldi. Lâkin anuñ askeri makhûr ve Alâüddevle leşkeri [62b] Mansûr oldu. Ba'dehu Mezbûr Alâüddevle Leşker çeküp cümle Diyarbekir

* Oğuzların Bozok kolundandırlar. Bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.197.

* *Eratnaoğulları Orta Anadolu'da 14. asır ortalarına doğru kurulmuş ve 50 yıldan fazla varlığını sürdüren bir beylik olmuştur. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s.155.

vilâyetini feth idüp üç sene mikdârı zapt u hükûmet itti. Ba'dehu Şâh İsmâil gelüp elinden aldı. Ve nice evlâdı helâk olup Şâhrâh A'mâ nâm bir birâderi oğlı dahî telef oldu. Ammâ dokuz yüz yirmi bir senesinde sultan Selim Han, Kızılbaş üzerine giderken Alâüddevle-nin oğulları asker-i mansûr'un ba'zı zahîre yüklerini yağmaladılar. Ya'ni ki; kat'-ı tarîk resminde nâ-sezâ hareket ittiler. Pâdişâh-ı cihân ol ânı bir mikdâr tegâfûl gösterdi. Ba'dehü otuz bin adam ile vezir Hadım Sinan Paşa'yı gönderüp ol dahî yirmi beş bin adam ile mukâbil olup münhezim oldu*. Hattâ doksan yaşında olup kırk dört sene saltanat itmiş iken ba'zı at oğlanları elinde katl olundu. Bundan sonra ammûsi oğlı Ali bin Şehsuvâr hâkim oldu. Heman ki ol vilâyetlerin hükûmeti bunlara değdi. Âkil ü dâna olmağın hutbede Sultan Selîm'in nâmını bile zikr⁸ ittirdi. Bu zamâna dek olmuş değil idi. Mezkûr ol teslimi münâsib gördi. Lâkin gâyetle bi-rahm olmağın karındaşları evlâdın cümle katl itti. Ve Selâtin-i Âl-i Osmân'a sadâkatle hıdmet idüp Sultân [63a] Süleyman cülûsundaki hâkim-i Şam olan Haber ü Ğurâbî isyân eyledi. Ol zamanda hayli iltifât ve riâyete sezâvâr oldu.

Fe-emmâ ba'de zamân meclis işretinde gâlibâ tir ü kemânlığa irk-ı bâtulı hareket itmiş ve hidmeti ile imtinân idüp pâdişâh-ı asrî bî-edebâne edâlarla zikr itmiş binâen alâ zâlik dokuz yüz yirmi sekiz yılında vezir Ferhad Paşa acem seferi bahânesi ile Anadolu'ya geçdi. Ali Beğ bazı umûr-ı müşâveresi için Artuk av ile da'vet itti. Vardığı gibi kendüsini ve Sarı Arslan Şâh ve gayri cümle beş nefer oğlı ile ve nice Zülkadırlü beğleri ile öldürdi. Vilâyet a'yânından bir kimesne kurtulmadı. Oğulları şüpheye düşüp bir uğurdun varmıyalım dedikde biz âl-i Osmanın doğru-suyuz, hâin değilüz havf eyleyelim dimeğın cümle evlâdı ve tevâbii dâm-ı siyâsete düşmüşdi. Eğerçi hayır-hâh-ı devlet olduğu cihetinden doğruluğu mukarrer idi. Lâkin dürüş ve nâ-sezâ sözleri nakil olunmağın dili belâsına uğradı. Mülûk-i Zülkadriyye'den dokuzuncı hâkim olup, müddet-i hükûmetleri yüz elli seneden ziyâde iken devletleri zâil oldu.

***1515 yılında yapılan Turnadağ Savaşı'ndan bahsedilmektedir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul 1943.
- AKA, İsmail, “Timurlular Devleti”, *DGBİT*, IX, 181-300.
- AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 1992.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Osmanlı Kanunnâmeleri”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,35.
- ALPTEKİN, Coşkun, *Dimaşk Atabeyliği (Toğ-Teginliler)*, İstanbul 1985.
- ANHEGGER; Robert, “Hezârfen Hüseyin Efendi’nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dâir Mülâhazaları”, *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, 365 vd.
- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000³.
- _____, “Die Türkischen Quellen Dimitrie Kantemirs” *60. Doğum Yılı Münâsebetiyle Zeki Velidî Togan’a Armağan, Symbolae in Honoreum Z.V.Togan*, İstanbul 1950-1953.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Kanun-nâme”, *İA*, VI, 187.
- BARTHOLD. V. V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yayınları, Ankara 1990.
- BAYRAK, Orhan, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2002².
- BLOCHET, E., *Catalogue de la Collection de Manuscripts Orientaux par Ch. Scheffer*, Paris 1900.
- _____, *Catalogue des Manuscripts Persans*, I, Paris 1905.
- _____, *Bibliothèque Nationale, Catalogue des Manuscripts Turcs*, I, Ancien Fond, Paris 1932.
- _____, *Bibliothèque Nationale, Catalogues des Manuscripts Turcs*, II, Supplement, Paris 1933.
- BURSALI, Mehmet Tahir, “Hezârfen Hüseyin Efendi”, *Türk Yurdu*, V/1, İstanbul 1329, 872-873.
- _____, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342, 243-245.
- _____, “Hezârfen Hüseyin Efendi”, *Dergâh Mecmuası*, İstanbul 1337, I/12, 185.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1994.

- CROIX, Fr. Petis de la, *Etat General de l'Empire Ottoman par un Solitaire Turc*, Paris 1965.
- CÜVEYİNİ, Alaadin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1988.
- DİEZ, H. F. Von, *Denkwürdigkeiten von Asien*, I.Berlin und Halle 1811-1815, 71 vd.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.
- DONADO, Giovanni Battista, *Della Letterature de Turchi*, Venezia 1688.
- EREN, Meşküre, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesinin Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1960.
- FEHRENGİ, Ziya, *Farsça-Türkçe Sözlük*, I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973.
- FLÜGEL, G., *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften*, II, 104-106.
- GALLAND, Antoine, *İstanbul'a Âit Günlük Hatıralar (1672-1673)*, I-II, Şerhlerle Yayınlayan. Charles Scheffer, Çev. Nahit Sırrı Örik, TTK Yay.,Ankara 1949.
- GÖNÜLTAŞ, Güler, *Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, Manisa 1986.
- GROUSSET, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. Reşat Uzman, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.
- HAMMER, Joseph Von, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, XI, Trc. Ata Bey, İstanbul 1332.
- HEZÂRFEN Hüseyin Efendi, *Câmiü'l-Hikâyât*, Topkapı Sarayı Kütp., Koğuşlar, Nu. 919.
- _____, *Enîsü'l-Ârifin ve Mürşidü's-Sâlikîn*, Süleymaniye Kütp., Düğümlü Baba, Nu. 227.
- _____, *Fihrisü'l-Ervâm*, Süleymaniye Kütp., Hamidiye, Nu. 1041/14.
- _____, *Kâtip Çelebi'nin Takvîmü't-Tevârihi'ne Zeyl*, Köprülü Kütp., Nu. 1064.
- _____, *Lisanü'l-Etibbâ*, Süleymaniye Kütp., Şehid Ali Paşa TY Nu. 2086/1; Şehid Ali Paşa Nu. 750/1.
- _____, *Tarih-i Devlet-i Râmiyye*, Üniv. Kütp., TY Nu.2641/1.
- _____, *Tarih-i Umûmî*, Üniv. Kütp., TY Nu. 9715.

- _____, *Telhîsü'l-Beyân Fi Kavânin-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, TTK Yay., Ankara 1998.
- _____, *Telhîsu'l-Beyân fî Tahlîsi'l-Buldân*, Süleymaniye Kütüp., Hekimoğlu, Nu. 788/3.
- _____, *Tenkîhu't-Tevârih-i Mülûk*, Manisa il Halk Kütüp., Nu. 5071; Diyarbakır İl Halk Kütüp., Nu. 891; Süleymaniye Kütüp., Hamidiye, Nu. 930; İÜ Ktp. TY Nu. 2396, 2641/2.
- _____, *Tuhfetü'l-Edîbü'n-Nâfia Li'r-Ruhânî ve't-Tabîb*, Süleymaniye Kütüp., Şehid Ali Paşa, Nu. 710/2.
- HİLMİZÂDE, İbrahim Rifât, "Hüseyin Şehir be-Hezârfen", *Ma'lûmat*, IV/82, İstanbul 1312, 705.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, "Osmanlı Bilim Literatürü", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, II, IRCICA Yay., İstanbul 1999.
- İLGÜREL, Mücteba, "Hüseyin Efendi, Hezârfen", *DİA*, XVIII, 544-546.
- İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, I-II, İstanbul 1961.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "İhşidiler Devleti", *DGBİT*, VI, 181-221.
- _____, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Ankara 1989.
- _____, "Memlûkler", *DGBİT*, VI, 433-540.
- _____, "Tolunoğulları", *DGBİT*, VI, 55-80.
- KURAT, Akdes Nimet, *IV.- XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 2002.
- LEWIS, Bernard, "The Use By Muslim Historians Of Non-Muslim Sources", *Historians Of The Middle East*, London 1962, 186-187.
- MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, Çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul 1992.
- MERÇİL, Erdoğan, *Fars Atabegleri Salgurlular*, Ankara 1975.
- _____, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- MENAGE, L., "*Husayn Hezârfenn*", *EI²*, (Fr.), III, 644-645.
- MORDTMANN, A. D., Die Dynastie der Danischmende, *ZDMG*, 1876.

- MORDTMANN, A. D., Die Orientalischen Handschriften Der Sammlung A. D. Mordtmann sr., **Der İslam**, 1925.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed B. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi, I, Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları, II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, (Yay. Ali Öngül), İzmir 2000, 2001.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Klasik Dönem Osmanlı Düşünce Hayatı, Genel Türk Tarihi, VI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 473.
- ÖZKUYUMCU, Nadir, *Tolunoğulları ve İhşidiler*, İstanbul 1996.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 1964.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, Milli eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1952.
- PERTSCH; Wilhelm, *Verzeihiss der Türkischen Handschriften Der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889.
- RADO, Şevket, “*Hazreti İsa'nın Üzerine Gerildiği Haç Çemberlitaş'ın Altında mı?*”, Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1968, Yıl:4, I/4,5-10.
- REŞİDEDDİN, Fazlullah, *Camiü't-Tevarih*, Yay. Ahmet Ateş, Ankara 1960.
- ROSSİ, Ettore, *Elenco dei Manuscritti Turchi della Biblioteca Vaticana*, Vaticana 1953.
- SEZGİN, Eymen Fuad, “*Fatmiler*”, *DİA*, XII, 228-237.
- SMİRNOV, W. D., *Manuscrits Turcs de L'Institut des langues Orientales*, Saint Petersburg 1897.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, TDAV Yayınları, İstanbul 1999.
- _____, “*Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*”, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, Ankara 1976.
- ŞEŞEN, Ramazan, “*Eyyubiler*”, *DİA*, XII, 20-31.
- _____, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998.
- _____, *Selahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti*, İstanbul 1983.
- TOGAN, Zeki Velidi, *Tarihte Usûl*, Enderun Yay., İstanbul 1983⁴.
- _____, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1999⁷.

- ULUÇAY, Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, İstanbul 1977.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 1984.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, III/2, TTK Yay., Ankara 1954.
- WURM, Heidrun, *Der Osmanische Historiker Huseyn b. Cafer, genant Hezârfenn, und die İstanbuler Gesellschaft in der Zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Freiburg 1971.
- YEKTA, Rauf, *Demetrius Cantemir*, Paris 1907.
- YERASİMOS, Stephanos; BETHİER, Annie, Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları-*Topkapı Sarayında Yaşam*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2002.
- YİĞİT, Şükran, *Hezârfen Hüseyin Efendi, Hayatı ve Eserleri*, Mezuniyet Tezi, İ. Ü. Edb. Fak. Tarih Seminer Ktp., nr. 1187, İstanbul 1968.
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, "Düşünce ve Bilim Tarihi", *Türkiye Tarihi*, Ed. Sina Akşin, III, Cem Yay., İstanbul 1992.
- _____, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.
- YÜCEL, Yaşar, *Kadı Burhaneddin ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970.
- _____, *XII-XV. Yüzyıl Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları, Candaroğulları*, Ankara 1980.

EK: 1

SÖZLÜK

-A-

adâvet	: Düşmanlık
adlû dâd	: Adalet, hakkâniyet
adûvv	: Düşman
âgâh	: uyanık
ağyâr	: Diğerleri, başkaları
âhar	: diğer
ahd ü güft	: Söz verdi, yemin etti
âhir-i zevâl-i devlet	: Devletin son zamanları
ahz	: Almak
akdâm	: Ayaklar
âkilü'l-dânâ	: Akıllı
ale'l-gafle	: Gaflet üzerine
'alem	: Sancak, bayrak
âlem-i visâl	: Kavuşma âlemi
amâme	: Sarık
ammizâde	: Amcaoğlu
arûs	: Gelin

-B-

Ba'de kabûlil-İslâm	: İslâmı kabul ettikten sonra
Ba'dehu	: Ondan sonra
Bahr-i Siyah	: Karadeniz
Bâis-i zevâl-i mülk	: Memleketin yok oluşunu sebepleri
Bast-ı Şekvâ	: Şikâyeti yayma, ona buna anlatma
Behcet-i cemâl	: Yüz güzelliği
Ber-girdâr	: İş, hareketi kötü, fenâ

Ber-vech-i isti'câl	: Aceleyle
ber-vech-i iştirâk	: Ortaklıkla
Bezr-i güvâr	: Hazmı kolay olan sebze tanesi
Bî-günah	: Günahsız
Bî-had	: Sayısız
Binâen-alâ zâlik	: Bundan dolayı
Bî-rahm	: Acımasız
Bisât	: Makâm
Bünyâd	: Esas, asıl temel
Bürke	: Havuz

-C-

Cânib	: taraf
Cânib-i şark	: Doğu tarafı
Cülûs	: Tahta çıkma

-D-

Dâye	: Süt nine, çocuğa bakan dadı
Der-akab	: Hemen arkasından
Derd-mend	: Dert sâhibi, tasalı, kaygılı, zavallı
Der-i devlet	: Devletin içinde
Deşt	: Bozkır, çöl, kır, ova
Dîr	: Esva, kadîm
Dûr	: Uzak
Dürüş	: Kaba, sert, katı
Düşnâm	: Sövme, sövüp sayma

-E-

El-firâk	: Ayrılık sözü
Elkâb	: lakaplar
Emiril-cüyûş	: Askerlerin başı
Encüm	: Yıldızlar
Envâ'-i gadr-i sarih	: Apaçık haksızlıkların çeşitleri
Erâzil-perest	: Reziller, yüzsüzler
Erzânî	: Ucuzluk, lâyük görülme, liyâkat
Etfâl	: Çocuklar
Etrâk	: Türkler
Evzâ'	: Haller, vaziyetler, durumlar
Eyyâm	: Günler
Eyyâm-ı saltanat	: Saltanat günleri

-F-

Fakr u fâka	: Yoksulluk
Falak	: Sabah aydınlığı
Fe emmâ	: Kaldı ki; gelince
Fehm itmek	: Anlamak
Felâ-Cerem	: Elbette, besbelli, aslında
Ferzend	: Oğul, çocuk
Fevt	: Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, ölme
Firâk-u iştiyâk	: Ayrılık ve özlem

-G-

Gâlib-i nusret	: Yardım ile yener
-----------------------	--------------------

Gark-âb	: Suya batan, boğulmuş
Gıbb-ı zâlik	: Bundan sonra
Giriftâr	: Esir, tutulmuş
Guzât	: gaziler
Güftâr	: Söz

-H-

Had	: Kendi, baş zırhı, miğfer
Hafî	: Gizli
Hâh-nâh	: İster istemez
Hal'	: Kovulmuş
Halel	: Bozma, eksiklik
Hale'l-pezîr	: Bozucu
Halife-i asr	: O asrın halifesi
Hân u mâan	: Ev, bark, çoluk, çocuk
Hânis	: Ettiği yemini yerine getirmeyen
Hüsndâr	: Güzel
Havâsî	: Keyfiyetler, saygın olanlar
Havf	: Korku
Hayme	: Çadır
Hebâ-i mensûr	: Boşuna harcanarak
Heft-iklim	: Batlammyos'un ayırdığı dünyanın yedi bölgesi
Hezâr-ı rağb u i'tibâr	: Binlerce rağbet ve itibâr
Hezmâ-li nefsihi	: Kendisi için katlanma
Hil'at	: Kaftan
Hîn	: Zaman
Hubût	: Düşme
Hukkâm	: Hakimler
Hulûs	: İhlâs, gönül temizliği
Hûn	: Öldürme, oç
Hurûc itmek	: Çıkmak

Hurûç	: Çıkmak
Huz lâ yefhem	: Anlayışsız al.
Hüsn-i tedbir	: İyi tedbir
Hüsn-i Vâfir	: Çok güzel

-I-

İtlâk	: Salıverme, koyuverme
--------------	------------------------

-İ-

İbtidâ-i zuhûr-i Devlet	: Devletin kuruluşunun başlangıcı
Îd	: Bayram
ihtilâk	: Yalan uydurma
İhtilat	: Karışma, karşılaşma görüşme
İhvân	: Sadık, candan dostlar
İkdâm	: Devamlı çalışma
İmtizâc	: Karışabilme, uygunluk
Înân	: Dizgin, idare etme
İrsâl	: Göndermek
İrtişâ	: Rüşvet alma, rüşvetçilik
İsti'kâf	: Bir yere kapanma
İstiklâl itmek	: Karşılama
İstimâ'	: İşitme, duyma
Îş ü nûş	: Yiyip içme
İştihâr	: Şöhret bulma
İ'zâz-i ikrâm	: Ağır lama, ikram etme

-K-

Kaht	: Kıtlık, kuraklık
Kâmran	: Mutlu, isteğine kavuşmuş
Karâbet kesb itmek	: Yakınlık

Kasîr	: Kısa
Kat'-ı Tarik	: Yol kesme
Kayd-ı bend	: Bağlama
Kazib	: Yalancı
Kemâ-kân	: Eskisi gibi, evvelden olduğu gibi
Kesr-i inhizâm	: Bozgunun çokluğu
Kibâr	: Büyük
Kisve	: Elbise
Kurb	: Yakın
Küfrân-ı ni'met	: İyilik bilmeyen
Küllî	: topyekün, hepsi

-L-

Leng	: Topal, aksak
Leşker	: Asker
Libâs	: Elbiseler

-M-

Maa-zâlik	: Bununla beraber
Mâ-beyn	: Ara, iki şeyin arası
Mâ-bihî'l-iftihâr	: Kendisiyle övünülen
Mâh u sâl	: Ay ve yıl
Mâh	: Ay
Maldâr	: Mal sahibi
Ma'lûm-ı halk-ı âlem	: Herkesin bilgisi dahilindedir
Mâ-melek	: Nesi varsa, varı yoğu
Maraz-ı tâûn	: Vebâ hastalığı
Marzâ	: Hastalık

Mâ-sadah	: Tasdik edilen, uygun
Mebâdâ	: Sakın, sakın olmayâ
Mecrûh	: Yaralanmış, yaralı
Mehâbet	: Azamet, ululuk, büyük görünme
Mekâre	: Kira ile tutulan yük hayvanı
Mekr	: Hile, düzen
Mekr	: Hile, düzen; hile ile aldatma
Melâhat	: Yüz güzelliği
Me'mûl	: Umulan, beklenen
Men'	: Yok etmek
Merkad	: Mezar
Merkûm	: Adı geçen
Mesâlih	: İşler
Meserret	: Sevinç
Mestûr	: Yazılmıştır
Mevrûs	: Miras kalma
Meyyit	: Ölü
Mezkûr	: Yukarıda adı geçen
Min-ba'd	: Bundan sonra
Mîşe-zâr	: Meşelik, küçük koruluk
Muâvenet	: Yardım
Muhassıl	: Meydana getiren
Muhsin	: İyilik eden
Mukaddem	: Önce
Mukarrer	: Kararlaştırılmış
Munkarız	: Biten, arkası gelmeyen, biten
Musaddar	: Çıkmış
Mutahassıra	: Kaleye kapanmış
Mutasaddî	: Başkasına saldıran
Mutasarrıf	: Bir sancağın en büyük idâre âmiri
Muttasil	: Bitişik
Mübâdî	: ortaya koyan, meydana çıkaran

Mübâşeret	: Bir işe başlama, girişme
Mücahede	: Uğraşma, savaşma
Mücâvir	: Komşu
Müdârâ	: Yüze gülme
Müdebbir	: Tedbirli düşünceli
Mülhakât	: Bir merkeze bağlı olan yerler
Müneccimîn	: Yıldız falına bakanlar
Münhezim	: Hezimete uğrayan, bozguna uğrayan
Münkati'	: Kesilmiş
Mürûr	: Geçmek
Müstevlî	: Ele geçiren
Müşâvere	: Danışma
Müşted	: Şiddetli, ağır
Müşterâ	: Satın alınmış
Müteferrika	: Padişah, sadrazam ve vezirlerin emirlerini gösteren kimse
Müzâyaka	: Sıkıntı, darlık, parasızlık

-N-

Nâ-bedîd	: Görünmez, belirsiz, kayıp
Nâ-cins-i Avrat	: Cinsi bozuk
Nâmdâr	: Namlı, adlı, sanlı
Nasb	: Dikme
Nâ-sezâ	: Uygun olmayan
Nâ-yâb	: Bulunmaz
Nev-civân	: Gençlik, delikanlılık
Nısfı	: Yarı
Nısfıl-leyl	: Gece yarısı
Nusret	: Yardım

-P-

Pâre	: Parça
Piş-keş	: Peşkeş, hediye
Pür-tezvîr	: Yalan dolan dolu

-R-

Rabt	: Bağlamak
Râgıb	: İstekli
Remz	: İşaret, işaretle anlama
Rub'-ı Meskûn	: Dünyanın kara olan dörtte bir kısmı

-S-

Sâbıkı'z-zikr	: Adı geçen
Sadr-ı hükûmet	: Hükümetin başı
Sahib-kırân	: Her zaman üstünlük ve başarı kazanan pâdişâh
Salâh-ahvâl	: İyilik durumu
Sâni	: İkinci
Selâtin	: Sultanlar
Serir-i zeheb	: Altın taç, taht
Sındurmak	: Yenmek, korkutmak
Siğâr	: Küçük
Simât	: Sofra, yemek masası, ziyafet
Sinn	: Yaş
Sipâh-sâlâr	: Askerlerin en büyüğü
Sudûr itmek	: Ortaya çıkmak

-Ş-

Şebhûn	: Gece baskını
Şehr-i yâr	: Pâdişâh
Şerîk	: Ortak
Şiddet-i şifâ	: Şiddetli kış
Şikâr	: Av
Şikest	: Kırılmış, kırık
Şüc'ân	: Yiğitler, güçlüler
Şükûfe	: Çiçek

-T-

Tabl	: Davul
Tafsîl	: Açıklama
Tahrir	: Yazma
Taht-ı bîat	: Emri altına
Tahvîf	: Korkutma
Ta'mir-i bilâd	: Beldeleri tamir
Târâc	: Yağma, çapul, talan
Tasaddî	: Bir işe girişme, başlama
Taşra	: Dışarı
Tavâşi	: Hadım ağası, harem ağası
Tedrîc	: Basamak, basamak
Tekâlûf	: Vergiler
Tenebbüh	: Uyanma
Terahhum	: Açmak
Teshîr	: Zapt ve istilâ etme, ele geçirme, elde etme
Tevâbî'	: Bir kimsenin hizmetinde bulunanlar
Tevârih	: Tarihler
Teveccüh	: Yönelme

Tîr ü kemân	: Ok ile yay
Tuhaf	: Hediyeler
Tuhaf-ı tefârik	: Ufak tefek hediyeler
Tüvân	: Güç, tâkât

-U-

Utekâ	: Âzât olmuş köleler, câriyeler
--------------	---------------------------------

-V-

Vâfir	: Çok, bol
Vâsi'	: Geniş
Veeh	: Yüz, çehre
Vûs'at	: Genişlik
Vüzerâ	: Vezirler

-Z-

Zamîme	: Ek, ilave, ekleme
Zevâl-i saltanât	: Saltanatın son bulması
Zindegân	: Diri ve zinde oluşun güzelliği
Zişt	: Çirkin, çirkinlik
Zu'm	: Batıl, zan, şüphe
Zûr-ı bâzu	: Zorla, cebirle, kuvvetle
Zülf-i Kallâb	: düzenbazların hiles

EK: 2

**HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN
“TENKÎHU’T-TEVÂRİH” ADLI ESERİNİN
SELÇUKLULARIN ZUHURUNDAN
OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNA
KADAR GEÇEN BÖLÜMLERİ
(TIPKI BASIM)**

ففي سنة ٤٤٠ هـ عهد ملك صالح بن تركه جلوس سنة عزل اولادك
وفات ايتدي سنة عهد ملك اشرف بن باي الدقاني ملك
برقوق عتقا سندن ايتدي جلوس سنة مدت سلطنت
جزيرة قبرسي فتح ايدوب خلقني غياجه كسري و٤٤٠ هـ مصره
برعلي مدرسه بنا ايتدي وفاتش در ذى الحجة سنة
عهد الملك العزيز يوسف بن باي جلوس سنة مدت
سلطنت شهر فون اولججه كندى اسكندرية اقامت
ايتدي عزل اولادى سنة عهد ملك طاهر جغتو الطاهري
ملك برقوق ان اسندن ايتدي جلوس سنة مدت سلطنت
سنة شهرته وفاتش شهرته فراغت ايدوب ختجه
او غلنه ويردى صرف ايتدي وفات ايتدي خيرات و حسنة
بجود عهد ملك منصور عثمان بن جغتو جلوس سنة مدت
اقامت يوغم معروف ايتدي بلو واسكندرية بركوندريد بلو
برينه دانيا كجى فوج برقوق تعلقا سندن ايتدي
عهد ملك اشرف دانيا لظري جلوس سنة مدت سلطنت
اختيار له ختني او غلنه ويردى ويرتسي كون فوت اولادك
سنة عهد ملك مؤيد ابو الفتح احمد بن دانيا جلوس سنة
مدت سلطنته وفاتش در ربيع الاول سنة عهد ملك
طاهر بايان جلوس سنة مدت اقامت يوغم عزل اولادى
اسكندرية بركوندريد سنة عهد ملك جلوس سنة
مدت اقامت يوغم عزل اولادى ميا طو كوندريد سنة

عهد ملك الاشرف لطان قايتباي ملك جغتو ادملرند
ايتدي عدل و داد ايله تعمير يلا د ايدوب قدس شريف انار
خيرتة و مرهين شريفه و جده ده بجود سلطان
مزبور سني و ثمانين رمضان سنة مدينة منوره دانه
علمه هبوط ايدن صاعقه دن پيدا اولان اشدرن
مسجد شريف ايتدي و خزائن كت جمله احراق بالشار
اولد و نجي مروض اولد قده بروجه جمال مهتابنا ارسال
ايدوب كاي نجي عمارت و مسجد شريف دن ماعد اطراف دن
مدرسه و رياطينا ايتدردى جلوس سنة مدت سلطنت
سنة مدت عمره سنة وفاتش سنة عهد ملك اشرف
قانصو غوري كه پادشاه روم و عرب و عجم اعني به
سلطان اليم خان حضرت تليينه قانصو طوروب برج
وانق و حلبك جنك ايلوب شهرم و مقول اولادك
قانصو غوري دن اون التي له قريپ لطنند نصو كره
قتل اولمشدند بو نديضو كره امره مصر طوما بناي
نامر كسي پادشاه اتمشوردن لكن صاجقران عظيم
سابق الذكر سلطان اليم خان قانصو غوري نمنرند
حلب و شام فتح ايدوب در عقب مصره كلوب مزبور
طوما بناي طو تيلوب بابك و ليه صلب و ثنوب
دما مصره جمله لحقاتي ايله هجره نك طقوز لوز بركمى
ايكجى قاربخند اول پادشاه انجم سپاه مملكتكته نيمه

دروایت مصر و بعد سالطین آل عثمان نقل آقا
اتراکین حمارن صکوه سلطان اولان ملک صالح
زین الدین حاجی اولن یاشندن تخت کویا مبرک برقوق
چرکس لاسی و مد تریملکی اولمشده عموما چرکس
اکا تابع اولوب کلی قوت و اقتدار بولمیشین هم تیرک
یدیرورن سکین رت سنن اولوب برتر و یور
ولی بغتی اولان خدیو خلیع قلدی چرکس ترک قویله
سکته و خطئه کند و نامنه ایدوب ملک طاهر بو
سعید برقوق بقی ایله پادشاه اولدی لکن کوزید
و کثیر الاحشاء بهادر و بیجان اولغین خلق عالم
کدیویرحت اولدی هر هفت جمع کونلده دیوان
ایدوب اهل شرع کتور و برقرانک مصالحتی
حضورده کوردی بو طریقیله التی سنه و سن
ای سلطنت ایدی فدیوم برلشکر عظیم ایله سابقا
سلطنتان خلیع ایدوب ملک صالح حاجی وزیر
کلدی برقوقک منزهیم اولوب غیبت ایلد و کفر
اولدی لکن اون التی ای مقدری حکومتد صکوه
برقوقک ینه مصر کلیمی تعیین بولدی امر صالح
عزل تمکمل سلطنت ایدی اولکی کومتی ایله اولن
التی ایل حکومت ایدوب قوت اولدی **همه ملک فاطمه**
التسعادات فوج بن برقوق جلوس سنه مدت سلطنت

سنه تیمور لنگ حلب فتح ایدی سنه بعد امرانک
اختلافدن خوف تمکله ایکی ای اولن کون کولدی
قاجری تخته عبدالعزیز بن برقوق چیدی تمسکون
صکونه خروج ایدوب فرزند اشقی اسکندر تیرمه
کونرو باند قتل ایتدی سنه مدت سلطنت
سنه شهر جمله مدت سنه عمر سنه عالم اولن
ایلاخر کدیویردی شام قتل ایتدی سنه **عبدالملک**
العادل امیر المؤمنین بن ابوالفضل عباسی
باقره بن المتوکل فوج قتل اولد قرد صکوه جلوس ایلد
فوج سنه امرانک اقدامنه بناء بشرای مقدری
حکومت ایدی بعد کدیویردی غزل ایدوب کدیویر
کوجری انده قوت اولدی **همه ملک المظفر المؤید**
ابونضیر شیخ محمود الطاهر جلوس سنه مدت عمر سن
وفاتش سنه برقوق امرانک ایدی نائب
الملک ایدی خلیفه عباس غزل اولوب امرانک
پادشاه ایتدی بنا جامع المؤید ایلد رسیه
فوج سنه **همه ملک المظفر ابوالشعاده احمد بن شیخ**
محمود بریری رینه پادشاه اولدی سنه مدت
سلطنت سنه **عهد ملک طاهر** برک ملک مظفر
زمانده دخی مد بر ملک ایدی تخته جلوس ایتدی سنه
مدت مار سنه غزل اولدی بعد قوت اولد

ایدوب فوت اولدی **شده** عهد ملک کامل شعبان ابن
محمد بن قلاوون جلوس **شده** مرقوم کوجه بحیثی
وصحلا وزاهد وعابد یاد شاه ایدی لکن جمع مال
غایت خریص اولغله بکله کزدون لغزت ایدوب
اون یلرین زیاده سلطنت نصکوه قتل اولدی **عهد**
ملک مصطفی امیر الحاج بن محمد قلاوون بود برینجی بلد
صکوه خلع اولنوب قتل اولدی **عهد سلطان حسن ابن**
ملک ناصر محمد قلاوون جلوس **شده** صکوه امر ایچم ووق
سلطان حسنی قلعه جلیسیدیلر ملک صالح نام
برادری تختی تجوردیلر اوچ بیل اوچ ای کجوب
کیر ملک صالحی کیدرود بکر او سلطان حسنی
نصر ایچیلر م صرد هر عالی جامع شهر بنیامشدا
مدت سلطنت **شده** شهره وفاتش **شده** شیخ اکمل
وغایت لیبیا صاحب یونان زمانده ایدی یونانک
زمانده هرودیلر صاری دلبند و نصر ایچیلر کول
صاری نیوب وقا تره نمان عادت اولدی لکن
مسلمانلری یولدن کوردکن اینک شرط ایدیلر
عهد ملک منصور محمد بن امیر الحاج ابن محمد بن قلاوون
عمتی سلطان حسن برینه تختی کجری **شده** مدت
سلطنت **شده** شهره بود غزل اولنوب قلعه ده
جلیس اولدی او توز سنه مجوس قلدی بعد فوت

اولدی

اولدی عهد ملک اشرف شعبان بن محمد بن قلاوون جلوس
شده مدت سلطنت **شده** عمر **شده** قتل اولدی
عهد ملک منصور علی بن شعبان بن حسین بن قلاوون
سکر باشدن ایکن بابا سوری نه یاد شاه اولدی
صبی اولغله صالحی بر قوقا تارین کوزدی جلوس
شده مدت سلطنت **شده** مدت عمر **شده** وفاتش
شده **عهد ملک صالح شعبان بن حسین بن قلاوون**
برادری برینه تختی کجری بریل التی ایدر نصکوه مغول
اولدی تاز لکن جسدن ملک ظاهر بر قوق
تختی کجری التی ایدر نصکوه نابید اولوب کیر
سلطنت حاجی شعبان انتقال ایدی ایدی کیر
تختی کجوب آخر کندی لغتسی اختیار ایدر
بنه بر قوق و بر دیلر ملوک اتراکان دولت لری
چراکسه بر نقل ایدر بعضی کسلطین اتراکان
یکوی شهر جاک بزرگوار تکمیل قوت واقدا ایدوب
جمعا توز اولنوز درت بیل سلطنت اتمشلر ایکن
ملک لری ایدر کندی زوال اولنوب سید نجس
وعقلسنه قولر اعتبار والتفات ایدوب کمدیلر
انلر مغلوب و اتمشلر ایدی ایدر بوده اطفالی تختی
کجور و بر عقبنجه عزلنه دقت ایدوب عیسکولری
بوزین او کولوندن اولدی **بتداء دولت چراکسه**

ایرودت دریا کنار آن اولان حصاری بقیوب مالیا معوز
اولان قاعه بنا ایرودت و صدق و عهده و برونق
و جلبیه و ولاد قیوه فرینک الدین الوی بنجه فتوحات
ایندی محمد الملک المنصور ابوالمعنا قلاون عهد ملک اشرف
صلاح الدین بلبلین قلاون الخیر جلوس سینه مد سلطنت
مغیر مدت ستم سته و فالتس لته برکون بحر مستن تفریح
و شکار ایرودکن اسیر سردر و لاجین فرصت بولوب
ملک اشرف قتل ایرودت عهد ملک ناصر محمد بن قلاون جلوس
۱۳۳۰ لته مدت سلطنت مغیر غزلیس لته قزداشی برینه بادشاه
اولدی او غلجی او غلجه امر اجم و لوب عزلیس تین بلور برینه
قول جنسندن عداد کیتفا بادشاه اولدی عهد ملک کیتفا ^{العدله}
منصور جلوس لته مغیر عظیم قحط او غلجه کیتفا شام
طرفه کیدوب صدق لاجین ک نوریله ایرودت بادشاه
مصر اولدی و کمد و بیدر بکان قزرد بیلر اوچ سه
اندر اولوب حمادان قوت اولدی عهد ملک منصور لاجین
ملک اشرف خلیل امر اسندن ایردی ایکی میل ایکی ای بادشاه
اولوب صکره بر کجه قولدرین بری فریوری نماز قلوژی
غافل شهید ایردی اندر نصکره ساقا حکومتدن عزلی
اولسان ملک ناصر محمد کتور بیلر تخته کجور لدری کت
ایکجی جلوسندن ستم تمام اون درت بیلسن ایردی بس
بوکره اون سنه دخی سلطنت ایردی نصکره برخصه

ایجنوب

ایجنوب نفسی عزلیس ایردی کول حکومته قاعه ایتم ستم
کند و کزه بر سلطان بولوب ک دیوب کول قاعه سنه کندی
عهد ملک منصور هم سراج کتور محمد بن قلاون فراغت
ایزدکن بادشاه اولوب اون بر ای دن صکره کتور محمد بن
قلاون کورکن شام کجور لاندن سلطنت از و غلجه
مصره کلوب بیبر صید فراد ایرودت مصره محمد بن
قلاون تخته کجوری اوچ دفعه حج ایردی اوچ دفعه
بادشاه اولدی دفعه اول و طه لسه دفعه ثانیه ده سنه
دفعه ثالثه ده سنه جمله سلطنتی سنه عهد ملک منصور
ابوبکر بن قلاون بدری برینه جلوس ایردی ایکی ایردن
زیاده کچر کن انابک عسکر قوسون سیفا ایله مابین لاندن
عداوت و شمشکله عسکر لجنه فتنه بر اغوی صکره
عزلیس ایرودت شهر دن جعفر و بصره قتل ایردی لسه
عهد ملک اشرف علاء الدین کوجا بن محمد بن قلاون
یردی باشنده قزداشی برینه تخته کجوری بشرا انابک
قوسون بولور خیر عزلیس ایردی و سوردی درت سل اند
صاغر اولوب قوت اولدی عهد ملک ناصر محمد بن ملک
ناصر محمد بن قلاون قزداشی برینه کجور بیلر اوچ ای
صکره عزلیس لوب کتور طرفه کوندر لدری عهد ملک
صالح حماد الدین اسماعیل بن ناصر محمد بن قلاون قزداشی
عزلیس اولدر قن تخته کجوری اوچ سنه و ایکی سلطنت

صبي وبلغه مدبر مملكتي سيف الدين قطز اولدي ايكن
بختي ستمه حكومتد نصكره صبح ردي ووزل ووزل ووزل
مظفر قطز ان سعت قلنديك موم ملك صال اولدي ندي
ايدى برسنه مقدري حكومتد نصكره ينة قول جنسند
ملك ظاهر برس له قتل ايتدي وتخته تجوي حكومتد
بشلي اوون ايدى ايدى نصكره فوت اولدي **عبدالملك**
مظفر الدين المغربي جلوس ستمه سابقده هلاكو
خروج ايدى وخطفا بن عباسي لني قطع ايدى ودي ايدى
الوت كلوكي شام شهر بن جنس ايدى مظفر قطز
خبر كوندريك بعضي اول طرف فرا ايدى كوند
كوندريك قطز بن عسكر چو شام قوبند تا ارايله
جناك ايدى ويا هبل اسلام فتح ميسر اولدي تا ارا
منهزم اولد قند نصكره مصره عودت ايدى كند عفر
الدين ايدى قولد ندين بيرينند قداره وبلسان
وبهادره وغيري كلوي اتفاقا قل شكارده قطري
قتل ايدى برسني تخته نصيب ايدى **الظاهر**
البنديق والمغربي جلوس ستمه بغداد ايدى كوند
مستعصم خليفه قتل ايتدي اول زماندين بري ال
عباسدن خليفه قلميب ايدى اولان خليفه
ظاهر نامه محمدك اوغل احمد استصبايته وغيري
بغدادده محبوب اولوب صكره اطلاق ايدى اولد قند

مصر كلوي

مصره كلدي قضات مجلسند جمله مسلمين نسبه
شهادت ايدى ودي خلاف متقرا اولوب ملك ظاهر
دخي سلطنت اذن اذن ايدى احمد استصبايته
كند ودي عسكر تا ارا غلب ايدى اولان القند
تا ايدى اولوب ايدى فوت اولدي مدت سلطنت
ظاهر ستمه مصره دوت منجهند دوت قاضي
بونك زمانندن حارث اولدي **عبدالملك** **سعد محمد**
برك خان ابن ملك ظاهر بيرين جلوس ستمه مدت سلطنت
ستمه عيس ستمه جوان وظالم ودي تدبير ويا مصلحه
خلق ايدى اعراض ايدى كند ودي جبر ايدى ايدى
صكره كوكك بيك اولوب بريل نصكره فوت اولد
عبدالملك العادل **سلطان بن ملك الظاهر** **سليمان**
فوستمه مدت سلطنت ستمه عيس ستمه قند ايدى
اولوب ايدى ايدى ايدى تحت تجورد ايدى
عسكر اولي ملك منصور قلاون الق ايدى
جمله موردي اول كوريل خخلق لطف احسان ايدى
حالي ايدى لامشني ايدى ايدى كند ايدى شاه
اولدي **عبدالملك المسعودي** قلاون جلوس ستمه مدت
سلطنت ستمه وفاتش ستمه مصره ه اولان
بماستان نونك بنا سيد كره روي في ستمه اكا
معا دل بماستان نونك ستمه ستمه ستمه فتح

فناير و يودي زبده مذكوره. مزبور به نصيحت آمدن
عاجز قلدي. قابل اصلاحيه دكل ايد و كخي هم ايد و ب
سلطان صبر و لان ملك عاد و ليد و ديكر اول
شهر بار و كامل زبده نك در ده كن عتوس يدي حتى
بسطن شواده. انه من سليمان. اي ايله نامه خي
مصدري ايتدي. ملك عاد لد غي احوال را عا يايه رحمت
ايد و با و غي ملك مسعودي هم حكومتته كوند
لقبي افسوس و مزبور ملك مسعود هم انكه هم يايه
واردي سليمان في طو تو قيدين ايل با با سته
كوند و دي كذوسي سلطنته مقيد و لدي حاله
سليمان دن زياده ظالم قودي سكو مقداري
خواجه مال داري و لدر و مال تو بن ادي بعد
التيوز ا و ن طقور يلند كذوسي حج شريفه و ارون
با با سته سنجاعن خليفه سنجاعن دن مقدم تو
زياده في ايد ملك ايتدي. و اي كخي سته ده كرا لشكر
چكوت مكنه مكره و اورد. مكنه شريفه حسن بن
قتاده صيوت كه فتح ايتدي. با با سته و كذيناك
خطبه خي اشتر اكله او قندي. حاله با با سته بواصل
اوضا عزيز و جمل رضاسي بو غندي. القصه مزبور
اقيسي حو قلوب معتر و لدي. التيوز التي ايتدي
فوت و لدي. شويلا مكنه و جبار. و فاسق.

بركورد

بدكودا و ايد كه. با با سته نام من ملك عاد لد يركاي
كبي بو كامل ظالم لقب و لدي بسن ايو سلك ملك
يمنه حكومتتي الحاسنه دن زياده او لدي و لنتيك
زوالته بس مزبور ك فسق و ظلمي و لدي ايتدي ظهور
دولت تركان در ولايت مصر عهد الملك المفرايين
ايبك تركاني جلوس سته. مدت استقلال سته قبل
او لدي سته. التيوز التي ايتدي با و بخند كه تا انا
لشكر ي بغداده ظفر بو لدي. اطراف حماكدي
با د شاهاره خوف و شوب. ملك اشرف فضل صغير
دي بو مر و ولت ملك المفرايين سته سلطنته شفق
او لدي هما نكه مزبور ايبك مصر سلطان و لدي
كذوسي قول جنسي و بفعل مشتر قولره و غبت
ايد و ب. بجر كس قولري لدي عاقبت و نالجس
الفتا في هظم ايد ميوب مزبور عصيان ايتديلو.
دشمن ايد و صف بغل و باش و بو غلوي و لا اطفال
نام خايي او لدر دي. ما عداسني مزبور قلدي
مزبور اقطا يان عور في حسندا و اطفاله كا و نكل
ايتدي بس ابقا صلاطنتدن. اولوب
كذيناك تحت كاخند اولان شجره الدر بو خصوصه
عاد ايد و ب تمام بخند فرستين بو لوب خاد ملو
بو غدر دي عهد ملك منصور علي بن محمد الدين ايبك

نورالدين شهيد ملك مصر قصد ايدوب ليورد و كفت
 الملك بروايت فكر بن ايدوب بسو همونك بشيوز المش
 طهور نجي سين كه هونون نورالدين تحت ايدوب
 كذا و اقباسدن . توران شاه ابن نجم الدين سردار
 ايدوب كل عسكر ايله من نجه كوندردى فربوردي
 صلاح الدينك ايله روان اولوب يمنه واردى
 اكرچا و انا ريجن يمن سلطان عبدالمطلب بن هدى
 حميرى مقابل اولدى لكن ولايتنى قورتماغه قادر
 اولايوب عرفون توران شاه فربوردي كوتوردى
 و افرغز بنه سند مالك اولدى بعد و ايدوب غري فتح
 ايتدى يعنى بشيوز نيلدن بو فوجات ميستر اولوب بر قاچ
 ييل حكومت بند كند نضكه . نديل هوا الجون قريداش
 صلاح الدين ياننه واردى كند و سوطا لك لمعين
 توران شاهه . بعدلك حكومتى و بردى . فاما يمن
 ولايتى . كوندردى صغفركن بن ابويمناسيب كوردل
 نجه زمانه نضكه اولوفات ايدوب بوكره ملك
 يمن اوغلى ابراهيميله دكدى كيدوك انك فوزدى
 سيف الاسلام . و بعد قريداش ناصر بن اسمعيله
 دكوب اول كويپا ندين . و انا بلكي يمنى كه وكالتى
 غازى بن بربايتل كه اصلدى . فاما فربورجارى
 كقران القمه و لمعين . بعد زمان زهر ايله ناصرى

هلاك ايدوب

هلاك ايدوب والده شجر ايل تحت كاخنه الملك كندوب
 زعيمه لطنه بشلدى لكن حق سبحان وقتا اول حرا لظه
 ملك دولته لايق كوردى . قبائل ايدوب بقبيله كندوب
 مساطا اولوب رضيتا قتل ايدوب بوكره ولايت يمن
 نجه كوندردى كاستر قالوب امر انك اتفارق ايله ناصر
 والده سوزيدن خاتون سلطان اولدى . بيجر خزينه
 جمع ايدوب خطيب سن وقتدى . و سكرتير چارى اولدى
 جمله بگوره تغلب قلدى لكن ازه و ايتى ارزوسى كند
 كندى ابوييلردن بوى يمنه كلسه انك تحت كاخنه
 اولسمد بو بولر كوزندى . اتفارق اولشاده ال
 ايتوبل . سليمان بن نقي الدين شهيد شاه . فقرو فاقه
 ايله مكره ديارينه جقه كلدى . كندوسين بلديكه
 خوف ايدوب ارقو حالفقى ايله معاشنى تدار كند عقيد
 اولدى لكن اتم ناصر فربورك خبرى وارد قند
 حج شريف مومى كلر كن مستقل ادمر كوندوب
 يمنه كتوردى هانكه سليمان شهيد كيردى فربور
 زيدن ادم كوندوب سليمان ديواننه كتوردى
 شكلى و شماليه بكنوب خطيب ايدوب بقتل كندوب
 عروس لطنى تزويج . و كند و نفسى تكمير و تزويج
 قلدى حاله ك اول قانان بيز خصلت ظالم ايدوب
 عيان اولوب آرزمانه يمن و عدل ولايتلدين

بناء على ذلك نور الدين خبره حتى كلدی واول
اشارة خطبه تيدیل اولمدين عاصده خسته لندی
حتى بر زمان مرضی شتدا ولوب کوجا اولمجل خطبه
تبدیل اولندی لکن بنیرون کونروار میو کندی وی
دخی فوت اولندی عاصده قاطع معنانه فیغین
بودولت فاطمه لوبونک زمانده منقطع اولوب
صلاح الدین پادشاه اولدی **ابدلاء ظهورولت**
ایوبیه خلفاء فاطمیه نصرکه مصره پادشاه
اولان صلاح الدین یوسف زکة نورالدین شهید
طرفدن مصره کلش ایدی ابا واجدادی ادریمان
شمالیسنده کجین نام آموادک ایدی ایدرینک
نامی ایوب اولغین بو طائفه یه توپالردینلیدی
وبالمجله صلاح الدین تاریخ هجرته تیشوزالمش
سنده تخنه جلوس ایلدی اما خطبه محمد کندی
نامنه اوقوتماغه نورالدین شهیددن خوف
ایدوب انک امری وزره مستضی بالله عباسی
نامنه اوقوتدی ایکی یلد نصرکه نورالدین
فوت اولوب صلاح الدین خطبه کندی نامنه
ایدوب تدریکله حکم شامی دخی ایدی و قدس
وعیسقلان وصف و عهده ولاد قیه کندی
کفال فریح الدن ایدی فریبوز غزال ایدوب

حکمی

جمالسنی الوب قیض ایدی بو طریقه ایله کرمی دوت
حکومت ایدک نصرکه فوت اولدی جلوس اولدی
مدت سلطنت سننه عمر سنه دمشقده مرحوم
اولدی مصره طاعنه قلعه لوبنا ایدر فتوحا
وخبر ایدر وجود **عهد الملك العزيز عماد بن عثمان بن**
سلطان صلاح الدين يوسف بیعت ایدی سنه
مدت سلطنت سنه مدت عمر سنه وفات سنه
امام شافعی قیسنده مدفونده **عهد الملك محمد المنصور**
ابن طلائع العزيز عثمان بیعت اولسنه مدت سلطنت سنه
مدت عمر سنه وفات سنه ملک عماد کندی ایدرینک
عمومی ایدی بکلکندک لوبی غزال ایدوب محمدوسی
پادشاه اولدی **عهد الملك العادل محمد بن ایوب**
برادر صلاح الدين جلوس سنه مدت سلطنت سنه
مدت عمر سنه وفات سنه اولادش نفر
وفات زمانده ریا مصری و غیر کامل محمد
شامی و قدس شریف اوغلی ملک معظم عیسی
و نودی و ریا و بکری و اخلاطی و اول جانجی ملک
اشرف موسی و نودی **عهد الملك الكامل محمد بن**
الملك العادل جلوس سنه مدت سلطنت سنه مدت عمر سنه
سنه وفات سنه قدس شریف لوبونک زمانده
فونک لعین الوب تکوار فتح ایدوب کندی ایدی

جلوس في سنة ٣٢٠ مدت مائة سنة و فالتس ٣٢٠
ولدت قرواني فتح يدوب منصور يرد بر لواند بر شهر
بنائيدا **المقر الدين احمد معد بن منصور بن مصر**
بيعت وفي سنة ٣٢٠ مدت مائة سنة مد عمرش سنة
وفالتس ٣٢٠ بوزك زمانند مصر اميرها كافر حبش
طوانخي ملك لخشيدك قولي ايدى صكره اوغرا كوجيك
اولغين انايانك اولوب جملاموزي كند و كوروب
صكره مستقل اولندي بعد مزبور مصر هجر برك
او جهور كرتا رنجند بودخي حبشي الاصل اولحسن
جوهر قائد نام قولني يوزيك عسكره سراد ايدو
ملك مصر فتحه كوندردى كافوردخي اولحيند ثور
بولوب بر جموكون سناوده ومنبرده مفرق خطين
اقوردى كند و يزرده خيرين صالدي و جاليا اول
قاهره و جامع ازهرى حقوم جوهر قائد بنا ايدو
صكره خبر كوندروب مفردي مصر كلوب تحت
ايدردى **عهد الدين زياق زادي المقر الدين احمد جلوس**
في سنة ٣٦٥ مدت مائة سنة مدت عمرش سنة وفالتس
در جام بلبيس سنة ٣٦٥ حله مصر بنام مغرب مالك
ايدى عباسيان الذي الذي **عهد الحاكم بامر الله**
منصور بن العزيز بن المقر جلوس وفي سنة ٣٧٠ مدت سلطنت
٣٥٠ مدت عمرش سنة مصره جامع حاكم بونا كند

غايته

غايته ظلالا و خيت ايدى هجر بر بن اوزن دكل ايدى
كند ونفس هو است تابع ايدى بوكا حاكم جارد بر لواند
بر جاره بنوب كوردى اخو بر جاره بنوب بنا ايدو اولدي
صكره مجروح مقتول اولندي **٣٨٠ عهد الظاهر بن عزاز**
دين الله علي بن خاتم بن العزيز بن المقر بنام و حلب و بعضي
مغرب لندك كندى زيرا كوجيك اوغرا لان اوغرا لسوء
تدبير ايدردى **عهد التنصير باقر معد بن الظاهر بن**
الحاكم راضي ايدى بيعت وفي سنة ٣٨٠ مدت مائة سنة
مدت عمرش سنة وفالتس ٣٨٠ بوزك زمانند مصر
غايته كخي قحط اولدي كه حضرت يوسف عم زمانند
بر و اناك كخي قحط عظيم اولما مشدرو بر اتمك الليا اودة
صالمش كندى اولاد عيالني و اولدي حمله قحط
سببي ايله بغداده كوندردى انوك الجون مصر خراب
اولدي **عهد المستعلي باقر احمد بن محمد التنصير بن الظاهر**
بن الحاكم جلوس سنة ٣٨٠ مدت مائة سنة مدت عمرش
وفالتس ٣٨٠ بوزك زمانند فونك قدس شهر بون و طبرك
ويبروت و عكة ضبط لندى **عهد الظاهر باقر احمد**
بن منصور بن احمد المستعلي جلوس سنة ٣٨٠ مدت مائة سنة
مدت عمرش سنة و اخضى بر فاسق ايدى اوغرا لواند
عتمى اوغرا لواند بيه نصب ايدوب كند بيس صرا لواند
روحه ماينند اولان كوپير لواند كرا بكن نديا لواند

فاطمه رضي الله عنها ما انك نسليها اولمغل فاطمه و حضرت
 علي كرم الله وجهه جنبانه انتسابا بلر سربناه علويه
 وجعفر صادق واو علي اسمعيل بنسبتا و اولمغل مملو
 ديشلشدز هجرتك ايكوز خلقسا ايديسنه مغرب
 ديارنه ظهور ايد بلر **علي اسما نر مطلع الشمس**
مغربها حديث شريفنه ما صدق زرد بلر اول
 ديارده يوز اولوز بلر برى لطنت ايدن بنى
 مداردن يسع نام حاكم زمانه خروج ايلوب
 خواه نا خواه غالب اولوب لكى لندك اديلر اكوم
 كه مدي ظهرو ايدن و كى طوبوس بلدى
 لكن عبدلبيسي نام خليفه سى طرف ممالكى كوزوب
 متصل خالق دعوت ايلكن اخر فرق بين مقدارى
 عسكرايله اليسعك باي تخته نوزدى مزبور
 دغوشنه دفع اولمغبول حسنه كى محمد مدي قتل
 ايدوب اول عسكرو مقابليه قادر اولما مفاين
 غيبت ايلدى اما ابو عبدالله كه هجوم ايدوب
 سلجاسوز ندانده كيردى حذر و مني قتل اولمش
 كورمكين انكرا سيله جوس اولوب اولاد رسولدن بر
 شخصل خرى چوردى مدي بودر ديو عسكرو
 بيعت ايددى اولندوز ب عظمله سربانه
 ايلتوب تخته چوردى يعنى كه عسكركين جمعيتي

لوزيلوب

لوزيلوب يعنى هما اولسون ديدى وهم مزبور
 الحمد بن اولمغبول عواسنه كازر اولما مغرب
 قصدا ايدى اما اولنوب او كنج كيردن مزبور
 اغليوب كنجين كيمي مستر شدن اغلرد بردى و نخبو
 دغى مدي مقتولك و فانتى اكوم كريان اولونوب
 سولردى القصب بنى مدي ارك مملكتنى و نخبازك
 كى جاكان ولايتلرين لوزلدى ايدى بعد مدي
 نام بر شهر و قلعه بنا ايدوب كجوب اولوردى
 ولايت مغرب خلقنى تمام كد و نك ايدوب خلافتنه
 هر كسه معلوم اولد قدر مذكوره خليفه ابو عبدالله يعنى
 يراجنو قتل ايدى هر ايدن اتق شرف من احسنت
 اليه مضمون شرفنى ادا ايدوب لوزيلوب لوزيلوب كجوى
 ديش سنه خلافت ايدوب او چيوز ايكى بلنك فوت
 اولدى او غل قايم با مرآة بر سنه مدينى صقالوب
 بعد مدي برده دغى ايدردى مزبور مدي ايدنك
 سكه سنك بر طرف بلف حجة الله و بر جاني نطق
 اعداء الله ايدى ننه كه سلاصنك لغشى عمده
 في سبيل الله و اكلرينك تمغاسى الملك الله ايدى
 عهد القاييم با مرآة محمد بن عبدالله در مفتح جالوس
۳۲۲ مدت ماوت الله مدي عهده و وفات
۳۳۴ مدت منصور باطله اسماعيل بن زيار بن عبدالله در

اولو ادم اولمغل وقت فرزندريد بولا هجانه واريد بلو
ابا واجاد نيك ميرد بيري جمع ايدو جروجي مقر قلدن
امان تير ليرن اولان ملك رومه واروب قزمان ليدن
ونكه ليدن اولان ابا الرب بنه ايدو بظهور ايلكي
مناسبتو بيلو في الواقع رومه واريد بلو قزمان
خلفدن حضور ايدن اوستن جلودن و افرادم
جمع اولوبينه لاهجانه واريد بلو بومسوال ووزنه طغوز
يوزدنيش ستر محمد اسماعيل خروج ايدن اولو
كوزينه بگمرد وكي لوند ميرزانك ووزينه واردي
اني صندرو بظهوردي ونيج بگمردني نغدن كجوردي
مملكت اذرجاني فتح ايدوب نامني شاه قودي و تاملر
ديكدر بگمردون بيعت ايدن لوه كيدردني اكثر باقوي
جو قردن اولمغل اول قوم قزلباش نيلدي اما اشكر نيك
بلو بيشلوي اكثر تا نكه ليدن و قزمان ليدن و اوسته
جاليدن اولدي بجم ناني لقب بزم بزمه ووزينه
ايكجي سنه ده شرفان ووزينه واردي ونيج بگمردني
اولدرو بيشه بچا ليدن او بچي سنه ده ذوالقادر و قزمان
غلا الدوله نك ووزينه كيدي حتى لوند ميرزانك
يانه وار مشر بولوب چنك انناسند قورنيلوب
هنوز شاه اسماعيل انه قبال ووزنه ايكن لوند
ميرزا تيرينه واروب سوي اولدي اما شاه اسماعيل

اول چنك نيكه نيكه تيرينه واروب لوندك فراتر سنده
بناء اول چنك اني كجور بوي فاما تيرينه واروب
الدي بعد عراق ولايته توجه ايدوب بغدادي شخيرا
قلدي محصل جالدران صحاسند مصر فاتح سلطانيم
خان چنك ايدوب نهم اولنج هر بل برجا چنك ووزينه
واردي باش وچاننه وملك و خانماننه متصرف اولدي
نه ايت اولكسله نهم نهم نيكه طغوز بوزنار چنك
وفات ايدنج عيش و نوشه مشغول اولدي بعد
شاه ظهرا سنيام اوغلي تخت كجوردي تدبير ايله جنوب اللى
در قسنه مقداري شاه اولدي الان ولايت چنك
شاه اسماعيل سلسله سي شاهلرد و پس قوه قورنيلك
زوالد ولتنه سبب بونلردن احتياط لازم ايكن
برا ايكن دفعه خروج قصد ايدن كجوردي معلولوي اولمش
ايكن كوزه كوستو سيوي تدارك كجوردي كورمك غفلت
لوندن اولمشد و بر سببي دخي لوند ميرزا كجور كوندن
عيش و نوشه مقيد اولوب احوال مملكته خصوصا
اصحاب علم و معرفت مشورتا تمكيدن وجود قورنيلور
بولمشد و ابتداء دولت خلفاء فاطميين در مغرب
بيعت و ۳۲۰ سنه مدت مارت ۳۲۰ سنه و فاشن ۳۱۸ سنه
بوزمه نك اولي ابوالقاسم مكي بن عبد الله بن يميني
تخون اسماعيل بن امام جعفر صادق در بزرگ حضرت

حسین در دیر برادر و یونس در کیش صبی اولیاء
کر آمدن اولد و عنز و ابیت ایدر پس شیخ جنید
کنید بیک اجناسدن و افرلشکر جمع ایدوب کوجرستان
کافرینه غزائتمک مراد مدرد یوب و اروب غزنا
ایدوب و افرغنا هم ایلد کلوب زمین شروانه غموا
یاد شاه اولون ذی شیان انلردن زیا احتیاط
ایندیلو خروج اتمه لری پی مقرر بیلوب علی العفله ایلو
قلع قوریلر و اکثرین تیغدن بخوردیلر دل جعفر تپو
جگر سن قتل ایدیلر بعد او علی شیخ حیدر ظاهر اولد
با با اسطریق اوزره حرکت ایدوب مراد لری لهینه
کوجستان غزاسنه توجه ایددی حتی الی بیگ عکون
مالک و لوب و کوزینه یکدره و کوی مکره هجوم ایدوب
قتالنه کندی بعد شروان شاه اولان کسه ذک
اوزینه و اروب با سرقانن چلب ایددی ایددی
تمام شما حق قلعه سندن شروان شاهنی محاصره ایدوب
عاقبت اولدرد مند سلطان یعقوب بن حسن طوبه
ادم کوندوب یاردم طلب ایددی اولد افری سلیمانک
نام سردارینه بر مقدار عسکر قوشونش روانه کوند
دی اثناء جنگد شیخ حیدر بعضی اولادی قتل
اولندی انجرا اسماعیل و یار علی نام قندل سنی سردار
مزبورک الذکر کوفتا اولدی نرحم ایلدوب بیون

ازاد ایددی

ازاد ایددی بعد اولدی برادر کبر لاهجان و اورد بیلیج
جنید و شیخ حیدر اجناسدن و افری بیجم ایدوب
جمعیته ایدیلر لکن سلطان یعقوب بو احوالی استماع
ایلدکن کتوردی قید بند ایدوب اسطرح قلعه سندن جس
ایندی مادامکه سلطان یعقوب صاغ ایدی اولدی
برادر جلال ایلد اسطرح قلعه سندن ایدی همانکه اول
وفات ایدوب رستم میرزا یاد شاه اولدی بونیلو
خلاص بونیلو بر دیل کور خان سندن و اوردی اباو
اجدادی طریقه کسب معاشه مستصدی اولدی بونیلو
چاری عفو اولندی فی الواقع رستم میرزا ماندن
حرکت ایدیلر اول عهدی رعایت ایدیلر بعد احمد بن
اوغورلو تخت کجری غایتله غضب اولدغین برادره
جز بوزان اولون خوشدن کیلان کوجری سلطان
کیلان اولان شریف حسنه النجا ایددی اگر حیران میرزا
اندرن طلبه تا کیلان ادم کوندردی البته اندری
بکا کوندیر یا خوقدن بولورسن یونشیرف حسینی خوی
ایلدی البته فاما واته بن ذمتمدن دکلدرد بونیلو
ایلدی اسمعیل و یار علی ابر اعاج اوزره یا پلش
قصر چقاروب جانث اولماق بچون ندر کتور
بعد زمان احمد میرزا که اولدی برینه لوند میرزا
شهریار اولدی حد داننده ناموس و لقی ایلد

محمدی و خزینه لرین در تیزورد و بوکی بنا و خنقی
 او بنیک کوه بوزینک دستان لرین زیاد. ایدی خلیفه
 مکتفی بالله عباسی جانب کوند شدی اما خنق بوزی
 مصری جنط این مویب اولر با صلوب بجه ضنا و
 اولغله. سلطنت ملک مصر خلیفه طوقن عدسی نام
 شخصه توجیه اولندی لکن اولد خنق عهد سنه کاکه
 قادرا اولدوغندن اخشید یله نقل اتمی تومین اولدی
اخشید یلک ظهور و ولایتی و سینه از زمانه آخره نقل
ایلد وقت کردی اخشید واق شد یعنی اق کشتی مکده
 مغرب ولایت لرین فرغانه دار الملکان سمر زهیب
 صاحب اولان حاقانک اولدندن. اوله ظاهر ظهور
 هجرتک اوچون کور اوچ یلکن مصر بادشاه اولده
 خنقین طبع در کیم. اوله لکن عبدالرحمن مکده. فر نور
 محمد ظهور ایدوب در نیوزینک کامل عسکره مالک
 اولدی اون بر سه سلطنت نصیره فون اولوب برینه
 اوغلی ابوالقاسم ابو جوجور حاکم اولدی لکن طفل
 صغیر اولغین بابا سنی قول لرین کافور اخشیدی
 لالاسی و مدبر مملکت اولوب مصری جنط ایددی
 از زمانه ابو جوجور فوت اولوب وارثی قلیسوب خلق
 عالم تیر عدالتنه بناء کدوبه طالب و راغب
 اولغین کافور اخشیدی بادشاه اولدی برزشت

عبر قول

عرب قول اولغین سلطنت بنز کان مدرد بولجستان نتیج
 عامه لشکر و جمله رعایا کدوبه تضرع ایدوب سندن
 غیر بنک حکومتنه راضی کوزد بویلو اردیلر تا که قول
 ایلدی کمال عدالتک ایکی بیخ سنه حکومت ایدوب
 موزخ مقبرنی قولیجه یگرمی بیلدن زیاده سلطنت
 ایدوب مصر و شام و حجاز ولایت لرین تمام الملک
 کافور سلطان صر صیر کافور القالی بله خطیبی و قوزی
 و سه سی جاری اولدی حد ذاتن اون سکر التون
 التندی مع ذلک طوائف ضمنده اویله مدبر و عاقل
 و کرم و سحر و عمارت کسنه ظهور ایدوب کیم معلوم دکل
 ایدی وفات ایلدکن جمله خزینه سنی بدیکه بوزینک
 التون نقد والتحریر بوزینک التونق جواهری و خنق
 لوی ظهوره کادی اندنضکره ملک مصر ابوالقوارس
 علی بن احمد حاکم اولدی بس اخشید یلک مصر یازین
 سلطنت لوی اونوزین سنه اولدوغنی تومین اولد
 و زوال ملک دولتلری نسل لوی منقطع اولدوغنه
 بناء اولدی یوقسه عدالت و انصاف و کرم
 نظیری بوغیدی **ابتداء ظهور و ولت شاه اسمعیل**
ارد بلی بوزمه دن اول ظهور ایلین شیخ جنید
 ابن شیخ ابراهیم بن خواج علی ابن شیخ صدر الدین
 شیخ صلی الدین ابن حرامیل الجول سادات علویه

کوند و در خلیفه عیسی اولان مستعین بالله الهک
قتلنی رجا ایلدی اوله قباله ده واسطه شهر بیک
حکومتی عهدی لیکر کفر یوریا واستکاف ایدوب
واسطه واسطه سبله دکل دی اقلیم مقابله سده اوله
خلفدان بر بیک قتل باندن کفره بر ابر در بر دی
منقولدر کفر یور سلطان احمدن سائر خرجندن
ولشکر دی علقه قشندن غیر دی کوندن کوند اوج بیک
دینار تصدق ایدوب دی و باجمله حاکمی عدالت
اوزر مطو تمغین زمانند خراج صر و درت کرم
یوز بیک دینار ایدی و باجمله کرمی اتی ستم سلطنت
ایدوب بعد عرض استلادن وفات ایدوب اولان
بدی اولادی قلدی اما تحت دولته نلورک غایت
عاقل و داناسی بولجیوشن چار ویر کجیدی کج و کوند
اولوز دی یعنی سهره اتمه متلا ایدی آخر بر یور
یاد زوب ایچنی زینق ایل طولد زوب اوزرندن
تخت قوزوب و یوماسی مکن اولمشدی و کندینک
به سینه عسکر بیک خوجی بدی کوه یوز بیک التون
اولمشدی و هر سینه خوج مطیجی کرمی بیکدن زیاد
التون کیددی و جله عسکر سیاه عمامه ایله
یوز دی کویا کج سیاه حرکت کاوردی سائر
الایلری و کند کج صکره یوز لوی تور فتح قوی

خلفت

خلفت اوزون بولوب دیو هیبت بیوک تنلو محتار تاک
بر عسکر کج کج دیکه خلق یوز لرینه بقاعده خوف ایدوب
ایدی جمله سی جلیس لقدن جمع اولنوب توب لرینه
سبب اولوب هایت لچون عسکر ایدمشدی هایت
انلورک الی تمام اولوب دی حاره کند و سخر بولوب
اما بر ادب و قارله کج دیکه کسسه حرکت اتمک
واوکسور مران اولوزدی بعد فون اولوب اوغلی
ابولمعا کجیش یار شاه اولدی و اول زفات
ایند کج صکره برادر دی بوموسی هر دن تخت کوی
فاما از زمان کجشد دی عمی ابوالغانی شیان
در دمنده هار و نه غد صر ایدوب لکلی لند
الدی لکن حضرت حق کجستفقه مطلقدر شیان
اولن لیک کوندن غیر سلطنت ایدوب حاکم
شام اولان جلیغ بر جلی و سائر حاکم هار و نه
اولان جفایه ترجمان بوده انجندیلر خلیفه عباسی
جانندن مصر خوجی قصد سینه کلن کاتب محمد بن سیمان
بیدر عسکر قوشوب صر لایتنی المندن الدیلر
بولقد بر وجه همونک ایکوز طقتن ایک سینه دکن
طولونیلر ضبط ایدوب جمعاً مدت حکومتلری اولوز
سکر نیل اولمشدی و مزبور محمد بن شیبانی قتل
ایند کج صکره اولاد طولونیلر کجی نه مقداد

حقیقت که کلوب خان لغی در دولت بولگان اسلام کرد
خان نام برادر زینه و بریلوب عاقبت حلقه سانید
تا بخزند او و لشکر و قاتل بدو و سلطنت ملک داشت
غازی کرای نام برادر زینه مناسب کورلدی که هنر در
عالم بهادرتیجیم می آید صواش سینه سال قبل از
وارسال لغی عشرت کور در اینک اردن شهر و نوشروان
اهل نظر معربان عود نواز موسیقی شانش اهل عرقه
غزاقی محاصره ایله مشهور جهان بر شهر بارزی نشان
ایدی هنوز میرزا لغی خاندان دولت عثمانیه بر کلی
خدمتی کجوب حتی شروان لشکرینه معاوتی بچو
و اردقن اثنای جنگ عجم شاه حمزه میرزا ابن محمد
خدا بنده بر کفر اوار و لوب خلاص بولوب در دولت
کلد که صکر اسلام کرایک وفاتی خبری کلد که
خانلق و برلدی و قانون عثمانیه اوزر سائر
بخش شدن غیر اوان بیک سکه فلوری خجلق
احسان اولدی بعد یانق فتح بولوب کل فتح
و نصرت باعنا و لغین سردار و وزیر اعظم سیک
باشانک عرض ایله بومی سیک فقه و طیفه سنا ترقی
احسان اولدی که یکی سیک فقه اولدی محصل کلام
سلاطین عثمانی متابعان اینک قره خانلرینک
بیک سکن تاریخ کاتبه مدت حکمرانی جمله

ایکوز

ایکوز زوج بیله برمشد و پس بوجا کرای خانان اولدی
ملکی زانال اولغه سبب الحوضند اوغلاری بچند
برخی مطر عهد این محکم فلوریک رباط آمد و کیدر
کند و سحر وفات ایندکن اولادی و سائر اقرباسی
قدرت و شوکت بر بر زینه قران اولغین فلور برنی
خانلق صدر زینه لایق کور مدیلر بر بر زینه جنگ
این این انقراض سیدیل ولدیلر منکلی کرای اولدی که
الی الان مظهر قوت و دولتوری سلاطین عثمانیه
استنادات محکم در ظهور دولت اولاد طولون و از
زمان انتقال حکمرانی کرد در روز زینک اولی احمد
طولون در کور فلور طولون بخارا عامل اینک نوح بن احمد
شامانی کور فلور یک مامون خلیفه باغشکشدی
همچونک ایکوز یکم می بلدی زینور احمد وجود کل
الی در بخاری سنه ده سفر باله ملک زمان خلافت مصر
مستولی اولدی بعد شام ولایتی و افریقیه ملک کنی
و انطاکیه الدی و با فاسکله سخی پادشاه مومرا
ایندی و مصر و حاکم کبری امیناد قلدی و خلیفه
موفق باله ملک نامتی خطبه دن انخراج اید و خصایصه
کند و خطب سخی و قوتدی و لولو نام قولی صلح الی
ایدوب کوندیدی منقولدر اول تاریخ حکام ترک
زینور احمد قوت قاهر سخی کور مدیلر بچه پیشکش

اسلام کرای ایسه زور یاز و ایله خان اولغین د ائما
سلطان سلیم خان طرفدن احتیاط اوزره اولدک
خرار وضع بودیت ایدوب دهن قونان صاحب
کرای خانله حقوق سابقه سی اولغین یاد شاهه
عزیز ایلدی ناره خانلق توجیه سیو یلو سحر حسن
زند کایمقره دردی یوسیلدردی فالاحرم تکرار
طلب وتوغر و علم و بریلوب صاحب کرای کوندردک
حسن و جمال بدر اولمش ای و ملاحظت بوچندن
نور افرا اولغین سلطان سلیم خان نامد سربا
لضرووری زلف فالایسه کرفتا و ایدی رضای طر
امثال عالم وصالدن الم هجرانی نقادیم ایدوب
سلطنت دشت ایله ارسال و او اولمشدی حاله
نیجه ماه و سال فراق و اشتیاقی المایله حضور و لحت
کنودون یوزدن درمش ایدی محصل بریل مقدس
مدار ایله جنوب عاقبت اسلام کرای اکادمی
قصیدین اتمکله خان نوجوان حسن بدیل ایله باقی
بن نام یاوغارینه فرصتله مزبوروی قتل ایتدردی
نومقابلة ده ما اولندان زیاده رعایت اولندک
لکن او اوده یوم عقولیه یاد شاه اولدک
قتلنه ال و زادن کمسنه لکن عمری قصیر لوب
جزاسی مقرر اولغین مرحوم باقی بکدن کل کتاتی

صدور

صدور اتمکله اکابنا صوابه طولش بر حوض حیرت اولمش
شدت شتاده اولغله طوکوب هلاک اولدی القصه
مزبور صاحب کرای نیجه روزگار خان اولدی اتمکله
سلطان سلیم خان زمانه زور اعظم داماد محترم اولد
دستم باستانک امکو و صیله سی ایامی اولد قن انواع عمر
صیحه صاحب کرای فالدردی بریدی دولت کرای خان
ابن مبارک سلطان ابن منکلی خانه و بریدی اولدک
اصلا عناد و عرض سپاه اتمیور جان اعلام بچون
عزیمت درگاه ایدوب نمن نام معتبره کلوب و اوق
روزگار قتل نور کمن سابقا حبسه کرفتا اولان
خانردن سارک نام میر فاعلی الفغله اول معبره
واردی و تنه با بولنه غله اولن بیکاه هلاک ایلدی
عاقبت طغوز یوز سنکس نیش نایمخندن دولت کرای
خان وفات ایدوب محمد کرای خان سلطان مراد
خان ابن سلیم خان توجیهی ایله دشت حکومت مالک
اولدی الیسل سلطنت د نصیرک شیروان بولندن
بالذات عجم سفیر اتمه سی فرمان اولندن یاد شاه
اطاعت یمینوب اول سفره واراماد و غندن غیرک
ناموس دین و دولت خلل و بر بعضی ناستر کلماتی
مزبور سلطان مراد خانک معلوم اولدقده و زور
ثانی عثمان پاشایه زاله سی امر ایلدی حسن ندرکله

دوشن خانانك نسلاری منقرض اولمعله ولایت
 دشت خرابیا ولور خاگله بکست اولدوغنی بلدی
 مسلمانلرک صلاح احوالی ایچون منکلی خانان کوندی
 رجا ایلدی سلطان محمدخان مزبور و طبل و علم
 و صوغ و پرویه اعزاز و اکرام ایله کوندیدی
 وار و بسکه و خطبه صاحبی خان اولو کندی ولورک
 سجاغی حکمک مناسبت کوردی همجرتک طقوزیون
 یکریمستان وفات ایدیمجه حکومت ایلدی بعدن
 اولادینک برادر نامداری محمد کرای خان سلطنت
 ایلدی عاقبت نوغای تاتاری مگری ایله سفر
 شهید اولدی کند و ایلله بولنان غازی
 کرای نام طفل صغیر دارالملک قریبه اجرای احکام
 اتمک قادر اولماصغین التاری مقصداری خانلی
 ایتد کد نضکره عزل اولدی کفه دن سلطان
 بایزیدخان چابنده کلونستانه ده بولنا سعادت
 کرای خان ایدوب کوند ولدی یعنی کس سلطان
 سلیم خان ابن بایزیدخان توجیهی ایله حکومت
 اکا اولدی حتی صاحب کرای نام فرزنداشی همین
 طریقی وزه در ولته کوند ولدی بعضی
 تواریخچن سلطان محمدخان منکلی کراخان نصب
 ایتد رهن ارسالی عادت اولمشده دیویا اولمشد

حاکم

حاله کد بولمده کلد رهن خریقه رعیت سلطان
 سلیم خان دن صدوز اتمشدن نفضیلی موترخ علی
 کفه لاجبار نام کتابنده مسطور در فرم خانانین
 کوندی بیک فقه علوفه بر ملک و بعضی اغارینه
 رعایت اولموق جمله سلطان سلیم خان دن اولمشد
 القصه مزبور سعادت کرای خان عدالت ایله حکومت
 اورده ایکن محمد کرای اولاد دن حماقت و ظلمله
 مشهور اولان اسلام کرای نام ظالم خروج ایلدی
 نانا رطائفه سی ایکی فرقه اولوب نصیف اکا و نصیف
 سعادت کرای مناسبت تمکین ملک دشت اختلاله
 یوز صولتدی آخر کار طقوزیون یکریم اوج سسنا
 نهرازا قنار دن جنان اولدی بعضی یاغی تاتار
 کفه سجاغی بی بالی کیشمه ایلدی بولن نصیرت سلا
 کرایه کسر و هفت سعادت کرایه عاید اولدی
 ویا ایچله بر بر لرینه دوشور بجه روز کار جنان
 وجدال دن خالی اولماصغین حضور و راجحانین
 رعیت ایلدی یعنی کس خانلق بر اعوبه زد ولت ایلدی
 کلدی آل عثمان قول اولمغی فرم خانانلر دن توجیه
 اخر علوفه وار بیلق ویا بیلق و قشلق ویر ایلق
 تعیین اولدی حتی عجم سفر لرینه سلطان سلیم ایل
 بولندی واستنبوله کلد کن صکره وفات ایلدی

یوچ خان بزنجیکر خان حکومت اتمشده و قباک التیوز
التمش خان بخند هلاک کو خان ایله عمی زاده سی برکه
خان میاند عداوت و شدی و اول انالردیه بزوی
برک خان قطن طایه وزیریه لشکر جکوی اطرافین غی
ممالک کوی بغایه و بردی بعد زمان التیوز التمش
تایر بخند برک خان فوت اولوب برینه افریاسند
منکو تخران اولدی و اول بخند کد نصکوه قزاقین
طغان دخی صکره بلایغا ابن منکو تخر و عقبینایه
خان ابن خلوت غلبه و انان اریخه انسان اوغزلان
بعد زمان بخند خان دخی صکره اروس خان لظنت
ایتدی بعد تیمور کورکان ظمهور ایدوب روس
خانان مملکتی توفتمش خان و بردی بز زمان سرای
ایچدن ساکن اولدی و الور بردی لکن بعد زمان
تیمور کورکان مخالفت تمکین توفتمش هلاک اولدی
بوکوه سلطنت دست تصرفه دوشدی یوچریل
مقداری حکومت ایتدی موزخ طاشکندی قولیخه
توفتمش خان اولاد ندن قادر بردی خان عسکر
چکوب اید کو خان ایچک ایتدی لکن چک اناسند
قادر بردی بر او قتل و قور هلاک اولدی بعد سینه
توفتمش خان اولاد ندن کوجان تخر خان ظمهور
ایلدی اکثر وزیرین بولمواقین فریم بود و برلیر

فاما

فاما علماء اهل ایدشت اولان توفتمش کبیر ایچی توفتمش
صغیر اوچی توفتمش اولو تخر خان دردی بردی مرتبه ده
کوجان تخر خان سلطنت اتمشده و بو خبر و برلیر
بو نیردن صکره ملک حاجی کرای خان اولدی تخر خان
سکرلوز سکر تخر بخند وفات ایدوب بخاندن صد رنه
لابوق اون ایکی اوغلی و سلطنته حاضر تمش خجیه
نامدا او قباسی قلغین اولو لایله کل اختلاف و
کون اولدی که دشت مملکت ایکی اوچ کشتی کور ایتدی
بو اختلافینا بیخه مهور مملکت ایزرای و یوب استنبول
فاتح سلطان تخر خان بو احوالی استماع ایتدی که کلک
احمد باشانام وزیرین کوندروب و انان کفره می لندن
کفه قلعه سن و کفار نصاری لندن منکوب نام قلعه
فتح ایدوب حتی وزیر مهور نصاری کل لندن بیخه سن
اسیر ایدوب سلطان تخر کوندزی اتفاق حاجی کرای
خان اولاد ندن منکل کرای خان اول اسیر ایدوب بیله
بولندی مقدمه بر قاج کون خان اولوب صکره کدوب
غالب اولان برادر لری خوفدن قاجوب منکوب قلعه
کیرمشدی وقت فرصت منتظر اولوب انان قلمشدی
چونکه سلطان تخر خان منکل خان سلدردی استانه
سند البقولوب زیاده رعایت و احترام ایلدی کت
خدا ملک کبیر ایملک بکدن منکوب لردی بر برلیر

لشکر کوب و زدن لینه کلوب اولدی محمدی صوب ملک
مور و نوری اللردن الدی مظفر حسین میرزا نجه بلالون
کوفتار ایکی طقوز یوزاون بنس سندن حراسان
طاغلرینک برندن مختص ایکن فوت ولدی بیغ لیتا
میرزا ایسه اول تفرقه ده ظهور ایدوب شاه اسماعیل
باننه وارمشدی اول شانده مایه الافخارالعثمان
فاتح مصر سلطان سلیم خان نر یوز شاه اسماعیل نهنه
ایدوب نبره وارده قده بدیع الزمان کدولوه عرض
حاله ملاقات تمکین کونره بیک لجه علوفتین
اولنولستانبول کونردلدی درتایدن صکره
مرضطاعوندن وفات ایدوب هجرتک طقوز یوز کوی
اوج سندن ابوبکر نصاری حضرتلرینک مرقد
مظفری جوارندن دفن اولنوب دولت الیمور شیخ
عمر اولادندن بو محله منتقض اولدی فاتما بالفصل
ولایت هنده بادشاه مظفر اولنور تاریخ تالیف
اولدن بیک سکا سندن کاکان یادشاه اولوب
الیمور بوسلسله ایله ثابت لارکان ماعدا بی
کچ کوی باندن دیلقرده انجوناملری قلمشدر **قوسیم**
خانلرینک ظهور و ولتاری و یوزماندنک ثابت ملک
حکومتلری و حمله ایدوب بیان اولنور دشت قیجاق
ولایتلری قیددن تاتار طائفه سنه مخصوص فاسح

ولایتدر

ولایتدر جانب فرسند اتزار و خوارزم ولایتلری
وطرف غریبی روس و بلغار مملکتلری نه بودکر
اولنان ممالک پای تختلری قوسیم ارتاق سلجوق و
حاجی ترخان ازاق و کفنه واردره گهان شهر لریده تیمور
کورکان و تقیمش خان تکریمتکر اول ولایتلری
کلوب و اشل تمکین اکثری خراب اولمشدر شمدر کوی
حالده دارالملک اولان شهر لریده امید حافض محمد
ناشکندی تاریخده اولاد جنکیردن دریا حاف
بیک خان وفاتندن اول سلسله منتقض اولما مشدی
اندن صکره آخ جنکیر بیل کلد اول نسل و کیمکلر زما
روسی خان و توقیمش خان الوب نلرک دخن زیتی
تمام اولغین ولایت اولد مایه صکره جنکیر
نسلندن کسه قلمشدر بو مختسرد قلمشدر
صکره اولاد جنکیردن محمود خوج خان بولمشدر
بعن انک افریاسندن ابولخیر خوج ایدوب هجرتک
سکر یوزالی دردن جلوس اتمشدر لکن آواوزندن
فرصت و شرح کله محمود خوج خان اول اولور
هلاک اتمشدر بعد هم ملکه ممالک اولوب بیخلمون
تروج اتمشدر و بوجمله دن اولان نقل و تفصیل
طاشکندی تاریخده در شیخ احمد بن عمیر بن عربشاه
انصاری تاریخده اولان دشت ولایت بولک خال بن

اول سفره حسنه ندي وزوا امر سنه وصيتن بدي
سختي شير برده در زمان سلطنتي او تو ز التي ملك بن
هجرتك سكر بوزيري ماه شعبانك و فاق بلوب
ينه ماه شعبانك وجوده كمشدي بيه اول آيد
وفات ايلدي ميتني سمرقند دفين ايلديلو وصيتي
اوزينه و علي خليل سلطان تخته تجري يعني كمولانا
بدو ادين تخته تعييني ايله هجرتك سكر بوزيري
در مصبان نيرفكان اون التيجي چهارشنبه كوني خاوس
ابد و بيعت فلد ايلر تيمور خانك و فاق حالند
شهره لوي اخر ملكك بولونوب ياشنده بولن انلك
سنا جمله دن بيوك لوي خليل ميرزا اولوب و ابلد
يگري ياشندن بولن شدي زوال ملك و دولت دن
قور قبولوب وصيت لوي اوزره سلطنتك كامقرا
اولمشده ميكر اول شهره مبال امير حاجي سيف
الدين سر ايدن كلمه شاه ملك نام تورت تعلق
ايد و بسوس مشدي حتى اول مكاره نك ابا و برهبر
بنا نكاح قلمشدي همانكه واصل تخت و تاج
اولدي عنان اختيا ريني اول بداصل عورتك انه
و بردي او تو ز التي سنه تمام ربع مسكون خراچند
النوب جمع اولنان خزينه و جواهر و تحفه تفارقي
ك حسابند بجه بيك كانه محاسب لوله عاج اولوب

مقران

مقران يكن بالكر درت ملك ايجند جمله سختي فاق بدي
با با سنك و كند و نك حسند و بهجت جمال ايله
مقبول اهل بار اولان او ط لقلوبني اول عورت
اشار في موجينه اولد فخر خد متكار لوه نك اخ تيراب
طاعتدي تاكه حرمه ك خا تو نك طشره اولان
ازكاره و نك نامند في كلو و و كلالو بخينو خليل
سلطان ادين بوزره و ندره ايلر اولنا جنس عورت
ز عجب شير ادينه عرض تحت ابد و سمرقند ايام ادين
خا طي قديم صاندي حاله ك ناموسي و خزينه و
سلطنتي هباء منثور ايد و ب صغار و بكار ايد
و اكاد شمر ايددي عاقت سلطنت دن عز اولوب
حبيل و ندي و بالجه خراسان ولايتك سلطنت
ايد فلوات اخري محسن روزگار و مرجع فضلاء نامدا
حسين ميرزا ابن بيقره حسن بن شيخ عمر بن تيمور
كورداندي ك طقوز لوزا و ن برتار تختك و فاق
ايد بجه سلطنت ايلدي مدت حكومتني كرمي سكر
سنه ولوب لطف و كرم و عدالت ايله شهره بار
واشتهار بولدي بده او غلوري مظفر حسين ميرزا
و بدوم الزمان ميرزا بروجه شترك باد شاه اولدي
يعني خطه سكر اشتر اكلمه عمله كمود ايلر ك خصوص
و راحت بولما ايلر اوزي كوردن اولان شيا طه

مباشرت ابتدا بوسه والوزن کاه انوکله وکابونکله
 خصوصیت وچنگدن خالی اولدی ایدینوزالتمشیدی
 تاینجند اوغلام پاشاه وجوده کلدی انک وکندینک
 سعادت تحت حمل ایدوب امیر حسینک قلندراشکاره
 بیله ایلدی وچنگ تدرکچی کوروب بینه توجه ایدوب
 بعد نمودله جبریل ایل مقابله اولدی پس مجال وریوخ
 عسکرین صدی شیخ نام اوغلام نوزاون الی تیشند
 ایکن اول معمرده رسم وار حرکت اولدی و نتیجه برز
 اوق ایل یاره نوب امیر حسینک هیزمته انولت
 اقدای سبب اولدی واول کجه امیر حسین بر پاشای ایل
 حصارون چقوب فرار ایدوب نایدی اولغله تیمور
 یاز ملک فی ایلدی وغازان خانانده وینجه نامدار
 خاک کولک اهل سیندن اوزون حسن وافرور چقارون
 حتی امیر حسینک اوغلامی ایله اسیر ایلدی واول اسیر
 اولان قولونک دردی کند وایجون بقولوب غیر لیبسی
 بکلرینه نکاح ایله توزیع ایلدی عاقبت امیر حسین
 دخی که توروق تاردن صکره اطراف بکلرینی جمع ایدوب
 عظیم دیوان ایلدی هجرتک ایدینوز تیشرضانان
 تحت سلطنته جلوس ایلدی وکن هضمه نفسه
 ملوک جغتای اولادند سوغتمش اوغلام نام شخص
 خانان صددرینه کچوردی خطبه وکدره کدوبیه

شیران

شیران ایدینوب بر زمان خلق عالم دبط نقیة قلب
 ایدوب تحت حکمته کلنجه انک نامی کند نامندن
 نقیة ایدینوبی و تیمور تحت جلوس ایلدکن اولون
 درت تاشند ایدی القصد کوندن کونه قوت
 حاصل ایدوب تماماً ماورداء النهر هما لکنی ایدی
 وخوازم و لایتملرینه دخی خاک کور کوندردی بعد
 خراسان دهرنی فتخر ایلدی شیراز واهواز ایلدی
 فارسی اقلیمنی لددقل نصاکوه درشت قیماقه واروب
 نقیة شیخ خانله چنگ ایلدی و نتیجه کره ایل نهم ایلدی
 بعد عراق ولایتی و بغداده و دیار بکری تمشیر
 قلدی بعد هندستانه صالوب نجر ایلدی
 غت ذلک کرجستانه و سیواس وروم وادوب
 ملاطیة و شام حاکمه اقی حمالدی حاله حصص
 وعتت بیه وندی نتیجه فتوحا و غراند نصکره نکلا
 شامه واروب صر سلطاننی هیزمته ایدوب
 ولایتی تمامه ضبط ایلدی بعد زمان ادرهجان
 وروم کلوب کندی ملک روم اولان سلطان
 یلدرم یار اید خان مروج ایل چنگ ایلدی بعد
 ایران و توران ممالکنی اولادنه تقسیم ایدوب هم
 برینه بر دیارک سلطانغنی ویردی کند و سوبای
 تحت قیدی اولان سمرقند طوغریلوب کیدراکن

صالحین اولدی بعد برادر لری منه دویمکله و بغداد ده
 الحین کفرته سی ظاهر اولغله دولت و عزت و حکومت
 لری زوال و فنا اولدی **تیمور خانک ابتداء خرم طومور**
و نیجه حکام ملوک مالکوزدن دوردوشد و منی بیان
ایدزکت نورینجه مسطور درک تیمورک بابا سی
 غای بن برکع و جدا عالمی قراچا کورین درک جنکیر
 دامادی اولمش دره اولوس تر لسی نام تانار قیل سنک
 بابا سی ای اندک اولوب کتدی قنده شهر ستر ناکه
 قصه ناک ایچنده ساکن ایدی والده سنه مکنیه
 خاتون دیر لری پس دیر بیوز تیمشال تیغبا نین
 تیمور وجوده کلدی که اولرتانده سمرقند جانینک
 خانلرک پادشاه نامدار لری غازان سلطانی
 و اول ولایتلرک حاکم لری بر بر لینه دوشوب نیجه
 بلالوچنک و حدالری ظاهر ایدی ناکه تیمور خان بر
 کوجلو و قوتلوجان اولدی بابا سی وفات تمکله
 قبیل سنک مرجع و ملازمی اولوب هر کس شکلی
 اکاطاشماغه بشلری اول اثناده قلمور خان
 دا و الملک هنددن لشکر کوی ماوراء النهر کلدی
 سائر قبیلرک لوی کلری استقبال تیمور مباد
 بزه ضرر اوله دیوهری بر طرفه فرایندی اما
 تیمور اصلا احتیاط تیمور بر مقدار پیشکش

نزد

تدارک ایدور قار شواردی کلی رعایت و احسان
 کوردوب ولایتک بکلکچ تیمور لایق وار زانی
 کوردی و کزدوسی و لوب پای تختنه کندی بعد
 کابل سلطانی امیر حسینی بیان سالد و رجنکه
 و بدخشان فتحه غنم ایدوب تیمور بن معاوت
 و جا انمکین کلی عسکر ایله واروب کادخی مقاهر
 ایتدی و بدخشان سلطنتی امیر حسینه میتس و لغر
 سبب ولدی بعد اولداخی بر عظیم جمعیت ایدوب
 امیر تیمور خلقلر کیدزدی و قوقنداشی ترکان
 اخانام خاتونی تحت نکاحنه و پروب تیمور کورکان
 دینلکه سبب ولدی یعنی پادشاهلره داماد
 اولنلره کورکان دینلکین تیموره دخا اول وصف
 مقربا ولدی بعد تیمور خان سیستان حاکم معاوت
 ایچون اوغلان نام دشمنی ملکه کندی صولش اش
 سدن اله براوق طوقوب ضرری جمله بدنه ستر
 ایتدی پس تیمور نیم کجی اولوب نینک اولدی القصة
 کوندا کونز تیمورک قوت و شوکتی زیاده اولوب
 بعضی اوس بر کلری کیدینه حسد اتمک بشلدی بلر
 ضرر قصدا ندکجه تیموره ظفر نویدیلر بوانشاده
 خاتونی تورکان اخانوت اولوب امیر حسینه داماد
 لوقه علاقه سی کتکین اولداخی تیمور ضرر قصد

از سنقر ترکید و سلطان ملک شاه فی دیتوز تمش
 طقوز سنقر حلب کومتنه کوند و مندی تا سکا
 یدنی نایبینه دکن حلب دیار بکر و جزیره و سلطنت
 ایلشدر بعد او علی عماد الدین زنگی اولابصره
 بعد موصل حاکم اولدی سکه و خطبه کندینک
 اولوب هر سنه سلطان محمود چوقیه مجتله یوزنک
 التون و بعضی هدایا کوند زردی و بر اولقدر
 دخی منصور خلیفه یبر و یروپینه کمال التله
 کچوردی بعد زمان حلب محض شهر لوی اولدی
 حتی شام حاکمک خاتونی زمره نام عقیقه ایله ما
 بیلرین عقد ازدواج اولوب بعلبکی و علی سیف
 الدینه نامزد قبولی تحت حکم کتوردی خمالدین
 ایوزی قایم مقام ایدر دیکه ایوبیلرک ابتداء ظهور
 همان بو محال ندره القصه مرابور عماد الدین فوت
 اولد قدر نصیره اولادندن سیف الدین غازی
 موصل و نور الدین محمود شهر بند حلب و روحایه
 حاکم اولدی و مرابور نور الدین کفارا فریخته غزالو
 اید و بنامدا زنگی اولد زب انطاقیه فتح ایدر
 قرنداشی قطب الدین مورودین زنگی و کردی
 حتی زمره خانوکه تمطاش ابن ایاز غازی فریادیک
 بردی سیف الدینه میسر اولدی قطب الدینه

مناسب

مناسب کوردی و اول بر خاتون محترم مدکم او نیش
 نفر حاکم و لاطینه محرم اولدی اول احمد بن محمد لوی
 تمزایدی نور الدینک نعمتی ایلسه بر وجه ده ایدیکه
 عید لوده صفردن و دخی تا و قدان غیری بیک قیون
 بشردی و ملوک اطراف بریره کلدکن او اولد بر نصدا
 ایدردی و بر شاعر بر بیت یجون بیک التون جابره
 و بر مستی قوندن ابن جوزی قولیجه کفاردن ایازان
 شهر ایلشدر بلکه زیاده در و حره برین شهر یغین
 مجاور لوبینه نفقه و کسوه کوند زمان اولادند اولدی
 و کزدون صکره او علی ملک صالح حلبه حکم ایلدی
 و کاه سیف الدین و کاه قطب الدین صدر کتوردی
 اولدی بعد غزالدین مسعود بن قطب الدین و اتا
 بک اریسلان شاه و ملک طاهر غزالدین مسعود بن
 نور الدین اریسلان و بونیلرد نصیره اولادینک
 اتا بک اریسلان اولدی بونیلر کوهان زمانند هجرتک
 التیوزنالی طقوزنجی سنه بدک موصله کتوردی
 تقدیرجه اتا بکان موصل و شام و حلبک مدت
 سلطنت لوی یوز قرق سنه دره اخوز فال و تلاری
 و جمله دن اول سلطنت لوی بنیادینک زلزله سیینه
 کند و خاندان لری دن حاصل اولان ایوبیلرک یعنی
 نور الدین شهید قوی ایل سلطان مصر اولان ملک

خالی

مروا بمكلمه اول نصيحتي وندبلو بربرلينه دوستوب
 ملك وولتورندين محروم ولوب دلته دوستيدلو وصل
 وحل شام طرفين ظهوريلدين انا بلكونك دولتي و
 بعض حكامان زوالك ولتوري بيانندن درال سلجوقدن
 اولان شاهلرك قانونلوي بويله ايديكه ههان ترشانه
 لوي وجوده كلدي دابري وساير لازمه على له سب
 حاكمه تسليم ولتورناتي تابانك قونيلوردي ليلوي نون
 بربلوي موصلا وحل شام حكومتان ايدنلور ورجله
 اول اسزبن مرتوق خزيمه درك ملكشاه ابن الب
 امسالين سلجوقيك بكارندن وشهره سنه لالاف
 اتمش سرز لوزدن ايكن مستصراقة على باديشاه
 مصر ولد وعني يامن مزبور استر لشاوكوندي ريوز
 اتمش اوج يلزن بيت المقدسه واردي قدس شرفي
 ورده ليدن مستصرك وكيلاي المدين الذي بعد شام
 شهرت محاصره ايدوب خلقه كل اضطراب ويردي اخر
 فتحراين موبوكه خوب كندى بعد اتمش سكرتا بخندن
 يته شامه واردي بوكره فرصتن بولوب فتح خازنوب
 الذي خلفاه فاطميه نك خطبه من قلدر وب كندى
 ناسنه خطبه او قوتدي فاما ذاتنك زياده ظلمه مايل
 بربلخلاق ولفين ديار شام خلق مزبور ايللا متراج
 اين مدتي تكالفة طاقت كتور مبوب اكثر دعابسا

عبري

غيري ممالكه طاعدي بوخبرلر كبر ملك سلجوقيه نقل اولدي
 لشاوكوب ولايت شامك النك الذي كندى قوندي
 تاج الدوله تشين اليه سلاخه ويردي صكره رضوان
 نام برادري تحته چيري نجه روزگار هلاكي قصد بيله
 اردنجه اولدي بعد تاج الدوله بن رضوان وساطلا
 شاه ابن رضوان وتاج الملوك بدي بن طغتكين و
 شمس الملوك بن بوزي وقرنداشي حال الدين محمد واخل
 مجد الدين بلوق ابن محمد بن بوزي تحته چيري بونلك نما
 سلطنتلوي چوي هجرنك بشيوز قوقطوز بيلدن
 ملك نورالدين شهيد شام خالقنك دعوقا ليل حليد
 دمشقه واردي مزبور مجد الدوله وجه معاشي
 ايجون نادلوس نجاشي بو جهنم مناسبت كوردن ايكن
 قبولنه عارايدوب بغداد ديارينه كندى وبالجملة
 مدت حكومت بن طغتكين اليه بيلدن زياده ايكن
 مجد الدينك به مزسيره وخلقته دشنام بديوب
 زنجير ايدوكي وايكيد برده فزك لشاوكي شام
 وقدس نرفته كلور منعه قادر اولمار وعني ضعيف
 قوتو خصوصاً عطا نام خادمي امور سلطنه فرستوب
 استد وكجكي الوب ويردي وكي ارتشاسي حالتو وولدر
 زوالنه سبب ولسند ترا لان ناملوي اولود لمشك
 حق اوليه كد نورالدين شهيدك جدا علامي سلم لوز

بيان

صاحبقران شهرت هفت اقلیمه تندی یکوی دین سنه
سلطنت اندکده نصیره. تمشک کی میل عمر سوروی
بعد فوت اولدی اورتا بخی اوغلا اولان اوکهای
خان. واندک اوردنجر کول خان. بعد منکوخان
وهالا کوخان. و قبالان خان. و تیمور خان. و واق
خان. و منکودارین هالا کوخان. و کینجا لو خان
و یارید و خان. و غاران خان. و سلطان محمد
خدا بند. و سلطان ابوسعید. و اریه خان. و طم
تیمور خان. حکومت ایلدیل. بعد نظاملری اختلاله
یوزنلو توب. اطراف جاگملری هریری سلطنت عوا
سن ایلدی. میسه زادار سالنده خالی اولغلد لکو
و تورم لوزده ابرر سال لوزدی مکه بشل ایلدی یعنی
ولایت فارس ال مظفر الدی. اذریایجان مملکتی
ایلخانیا رضی الله عنده و ملک خراسان سیداران
تحت حکمت الدی بوطریقله لجنکیر بکلرین پزیشا
بلوق و شوب. هجرتک دیدیوز قوقا بکلرین ملک
خلل پذیر اولدی. بو تقدیر حال جنکیرک زمان
سلطنت لوی یوز قوقا بکلرین تعیین بولدی. علی
الخصم شولده کلو و اتم مملکت ایدیکه ولایت لویینک
اورتا سنده طور لسه درت طرفنه یوز یللو یوز
مسافر لوی مقرر ایدی بومرتبه ملک عظیم بر اوتوردن

هبا

هبا اولدی انجری دیلارده ناملوی قالوب عزیز ایکن
ذلیل اولوب یلارده محتاج قلدی. اما باعش زوال
ملک و دولت جنکیر اولادی بر برینه دوشوب
بوزیلوب دو تعلقاری عداوتدوشمکل اولدی.
خصوصا جنکیر بو حالنی اکیلیور کندیلر نصیحت
ارتمش ایدی. سنکیر بریکه دوشوب جنک و عداله
بشدیلیمز. قوتک وضعفه مبدل اولوبه از نصیر کرد
لشکری سزیر بر حقلیوب و لنگره زوال و فنا ابرر
حتی ایام سلطنتک بوزیلوب بر کون بر کور لوز
اولوروب واق تا ایدی. شهراده لوی بانده
وسر ایلدی قشوسندن ایباغ اوزره سید ایلدی
اندوغی اولورون بر مقدارین جنغای نام و غلنگ
النه و بردی شکست ایلده دوا امر ایدی جنغای
اون اوقه وارنجیه بر اوعوردن طونوب شکست
اتمکه قادر اولما دی. پسر جنکیر خان اولارده
یا قوب یعنی ک اول اولورک قوقا بکلرین حرا ایلر کوستر
خطاب ایلدی. مادامکه سنرا اتفاق اتمیوب بر
ایکشر شمنک الله کوه سزیر بودغه شکست اولدی
اوقا پاره لوی کچی اولور سزیر. اما شول وقت ک اتفاقاً
ایله بریده بولون سزیر. نه دشمه مغلوب اولار
نه خود صه سزیر دیوسو ایدی. حالاکه زمان

بویقند خروج اید و بتاج و تخت کوه تصددا تمک
مقره در دیدیلر. نیدایلیسه ایلدیلر اعتقاد بنی نند
دیله. خانو صنی عدا و تده مبدل قلدیلر. جنیکر خان
کند و قبیله سی ایله قونوب او تورزگن. برکوبد
عسکر ایله شجورن اتمک قنقر ایلدیلر. همانده بچون
دن کل یاده. نام ایکن جوان ازاده جنیکر خانده
خبر و بریدیلر. پس اول عسکر که بالوج نام محله
واروب جنیکری و توابعی یا صوب قنقر کجور
مقر قلدیلر. لکن جنیکر مقدجه کاه اولفتکرس
تدیسر ایدوب خیمه لرین قری دم ایله ایقویوب
و کندوسی برز براد می ایله آخر برده بوسی قورب
اتا و زین انله منتظر اولوب چوردی بیصف
اللیل وقتی اولدقن که. اونک خان لشکر کلوب
جنیکرک لشکرین بصدیلر. اولد قوری غنیمتی
تاریح و بغایه شغول اولدیلر. جنیکر در حال تتر
طرقه نندن اوز لرینه بوشاندی. حمله اولد
اول کلن عسکرک اولن بکینی طبر اغه دو شردی.
اندن صکره قول و قرار لوی اوزنه کاره جکایوب
دشمن لشکرین قرا کرده قوشاد و درتاشا چو لری
عسکر مغول بر لرینه تیغ اوردوب صباحه دکن
بر برین قردیلر. جنیکر خان ایسه متصل انلر اوق

یاغدردی

یاغدردی کند و لور فراغ باللله محل خوف خطر ان طشون
طور و بوت اول کلن قومان اکثر بنی مخرج قلدی.
کند و لشکرینه ضرر اولمادی بو طریقیله کجه ایله
منهرم اولوب کندی. کلر سوا بلیق ایله اونک خانک
اوردوسنه یتدیله. جنیکر ایسه شاد و خندان
ایرلسی اول شجورن خبرن کتورن. کل یاده نام ایکن
جوانه و افرانعام واحشا ایدوب تو حاملر. یعنی معا
فلق امرین می بردی و کندیزنک درت برادر تواریس
او غلاری واریدی. هر برینه بریک حکومتن تعیین
ایدوب خروج اتمک مهماتنی ترتیب اتمک بشلای
نیجه کوه اونک خانک عسکرین صمدی عاقبت بالدا
کندوسی کلوب و اشادی. آخر جنیکر ایله اشد
هلاک اولدیلر. و بالجمله دشمنی قلدی. هر طرف
دولت کندویه بوز طوندی کابناء مغول سترای
ال او بوب بیعت قلدی. بالا تاخیر عسکر عظیم کلوب
اولاد شت قنجان ولایتلرین تحت حکمه الدی.
بود خوارزم شاه مملکنه اقر صالوب ماورا
النهر مملکتلرین فتح و تسخیر ایددی عاقبت هند
وسنده. و فارس و خراسانه و نیجه ممالک یاده
فتوحاتیلر کمران اولدی. محصل هجرتک بشیون
طقتا بریلندن حرکت ایتدی. التیوز تاوینچن

ایزدین اولاد در بدکوری به علم صحیح دکلده اصح اولاد
اولیادین اوزنه ایدرکی مفره **پسوم** و **مبارک** و **المکد**
سلطنت ابدن ال سلجوق **امیر سلیمان** **بن تومش**
داود بن سلیمان **و فلج ارسلان** **ابن سلیمان** **و**
سلطان مسعود **ابن فلا ارسلان** **و دیگر قلیج**
ارسلان **بن مسعود** **و عنایت الدین کیمسور** **و**
زکین الدین سلیمان **و عمر الدین بن قلیج ارسلان**
و عنایت الدین کیمسور ثانی **و عمر الدین کیکاووس**
و علا الدین کیقباد **و عنایت الدین کیمسور** **و**
دیگر کیمسور **و زکین سلیمان** **و عنایت الدین مسعود**
و کیقباد فرزند زکین **و جمله اون** **التهی پادشاه**
محمود **د** **ایکیوز** **یکرمی مقداری** **عبدالک** **تندکری**
معاوم خلق **تالد** **فلاجم اولاد** **دانشمند** **یکدیوز**
منقصر **و بعله** **مرا** **عسکر** **بر برله** **منراج** **ایدوب**
بر برینه **فرور** **فرالوب** **نر** **تلود** **وست** **و نر بلو**
دشمن **اولا** **الدین اولمشد** **زیرا** **کرا** **خوری اولاد**
ملا **اسم** **علیه** **کمد** **و خواص** **و بکلی** **سلی** **قیلوت**
کوک **کسمه** **کاد** **را** **ولیب** **اخر** **اندر** **مکری** **ایلی** **باشد**
چقوب **دولتی** **نهایت** **ایر** **مشد** **د** **ایله** **ظهور** **دولت**
چنگیزخان **و مغول سلطان** **لردن** **ک** **خانک** **و بعضی**
حاکم **رک** **زوال** **مملکتی** **شیر** **چدن** **د** **چنگیزخانک** **باشی**

او غوزخان اوغلاک خان و ایدوب نهایت بولور **والد**
طوغند **غوز** **نماند** **او** **چو** **چاق** **قانه** **طولاش** **بولون** **حکما**
و **مخیر** **بو** **غایت** **خوز** **بن** **حمید** **پادشاه** **صاحقران**
اولا **حقد** **بو** **خبر** **و** **یر** **دیلر** **القصر** **چنگیز** **پادشاه**
ایدیکه **ابتداء** **ظهور** **نزد** **اخر** **عمر** **بنه** **و** **ار** **نجه** **هر** **نه**
سمته **متوجه** **ولدی** **ایسه** **شخ** **و** **نضرت** **میشتر** **اولوب**
از **دیاد** **دولتی** **محقق** **ولدی** **هیچ** **بر** **مبار** **ده** **شکت**
اولوق **اولمادی** **حالا** **که** **دیانت** **اسلام** **منا** **صحنی** **رخ**
معاوم **اولما** **مشد** **هنوز** **خی** **طفل** **ایک** **و** **نور** **ب**
طوره **و** **ساز** **اطفال** **خدمت** **بور** **سری** **الته** **پادشا**
اولماسنه **دلالت** **یلردی** **بالغ** **اولدوق** **نبول** **ایمه**
طریق **یقینی** **تحصیل** **ایدوب** **اوق** **تمقد** **و** **کوز** **صالح** **مقد**
و **یونان** **مشالی** **صالح** **شور** **لقد** **بکلی** **بچن** **منا** **زاولوب**
اول **تاریخ** **پادشاه** **اولاد** **اول** **ک** **خان** **حضور** **بنه**
وارد **دی** **کار** **عایت** **و** **حرمته** **مظهر** **و** **شندی** **و** **اکا**
اینتسا **بیل** **امراد** **ن** **رینک** **قرین** **الدی** **اول** **قردن**
او **کهای** **و** **جفتا** **پوش** **نور** **نام** **درت** **و** **غل** **وجوده**
کلدی **و** **دائما** **اول** **ک** **خان** **له** **سود** **بجوب** **و** **مجلس** **ن**
کست **اخر** **سوز** **سوی** **یکه** **رخصت** **بولوب** **ممنسنه**
اد **مشاوره** **سلیله** **اولغ** **بشندی** **سنا** **علی** **لک**
خانک **وزراسی** **و** **بکلی** **اتفاق** **چنگیزخان** **ک** **چدن** **یل**

ملك دانشمند و نصیره او غلی محمد غازی طفل
بولوب. کتارک همونه مقاومتی هم کن
اولیامغین مذکور افرومیه ملک غازی محمد و ابوب
بعد از شهرینه وارد شدند. اولیامان خلیفه عصر
اولان. مقتدر باهه محمد جانینه واقع حال بلدند
خلیفه دخیانله کلی رعایت و اکرام بدوب سلیمان
شاه سلجوقینک بلقیس نام فرزنداشنی. ملک محمد
غازی پناح استدی. مابین لوبی یوزجمله کشد
مریطایندک نصیره. سلیمان شاه سلجوقی روم و لاک
پادشاهلغه ناخراد استدی. و ملک محمد غازی سها
عسکراید و حسن مدارا ایل چینه لوبی اصم اولدی
انلر که طوغری ملک رومه واردیلر. نیجه بللر محبت
ومودت ایلر کچندیلر. بعد قونییه پای تخت ایدند
یکوی سنه سلطنت ایدوب حدود روم غزالر
ایندیلر. بعد قوق سارخ برادری. قلی او سالار
حکومت ایلدی اولدغی فوت اولد قد نصیره او غلی
سلطان مسعودینه ملوک دانشمند ایلر اختلا
اوزده اولد طغوز سنه الدی و بردی اخرکار
اولدغی وفات ایدوب باوغلی دیکر قلی او سالار
تخته کچدی. و اولیامغی برادر نامدار. شهرزاده لوی
حاصل اولوب هربری شجاعت و سخاوت ایلر امتیاز

بولدی بونلوز زماندن ملک دانشمند ایلر اولدی
ذغبتدن دوشوب. سیواس و قیصریه لوبلر
اللوب حتی بعضی نواریندن حکومت روم که ملوک
دانشمند تر دن. ملک ذوالنون الزن ابدا
حاکم شام اولان. لوبالین شمشهد جانینه وارد
انلردن یاردم طلب تیمکله. فخرالدین عبدالکلیج
فام و کلبی عسکر ایلر کونید و رب. سیواس و قیصریه
ینه لوب ملک ذوالنونه ضبط ایتدردی. فاقتا
از زمان کچدی بوکوره قلی او سالار اسمعیلک تحت
حکمت کی کچلر ایلر خبر ایتدی. انلره رعایانه تعلق
نیجه عهد و کفایت ایدی. تا کنون درمندا اسمعیل
اولدردیلر. جمله قلی او سالارک تحت بیعتنه کیر
بولد نصیره مملکتیه وسعت کلدی. قلی او سالار
ولایت رومی اون ایکی اوغله توزیع ایلدی که
تفصیل محندن یا زلمشدر. و بوکچرا اولان خصوص
تا انلوز زماندن یا زلمشدر. علاء الدین بک منشق
تا ویندن اخذ اولمشدر. میرخواند مورخ و سائر
اهل تاریخ یا ز قلی کی. سلیمان بن شامغی عم
فتح شام ایدوب. بعد انطاقیه فتح و تسخیر
ایددو که زمانه فتح اولنوب و مه واردمشدر
سلجوقیلردن اولان رومه واردوب قونییه تختگاه

کتور مدتی دیدی قبل مقرر اولدقده بر صفحہ دیرسی
بتون بوزدور و ربانک لجنه قید و ربانک تجرکت دره که
باغشا اولدی سبحان الله العظیم صاحب تخت خلیفه
اوغلی خلیفه بکن عملانان رعایت و عزتی هم نامیه
هلاکو خان اکاکوره دشت قیجان قولندن قلمش بر
تا تار میرزاسی بکن منلا نصیرک تو قیردن و کینک
رعایت و تکریمدن هر کز اهل و تقصیر قلیه حق
بودر که مستقر و غیور اولان قادر غفورک عون
و عنایت ایل نصیر صورت اولوب خلیفه مقهوردن
کوزل انتقام المشددر هلاکو دخا دیار ب عارفک
قدر و قیمت بیلک ایل پادشاه عالمکی اولوبیدی
اقلیمه و تولد صالح المشددر و با کمال خلفاء عباسیه
او تو زیدی خلیفه نامدار دن بوجمله نک مدت
سلطنت لری ششوز بکر پیش سنه در حسب ششوز
حضرت پیغمبر جفره بومقدار زمان دولت لری
وجود قلمشکر و خزینه لری حساب ایلان ارقیاد شاه
لرک فرق الیکون ایچدن نسلی منقرض اولدی و
سلک دولت لری زوالن بولمشدر خصوصاً که هجرت
نبوتیه دن بروکل مالوک سلاطیندن بونلوردن
زیاده سلطنت سور مشرق و قرون شدیمکی حاله
دیلملره بر قوری نام لری قالمشدر **عزت** هلاکو کون

بعزاد

بعزاده کلوب خلفانک دولت لری نلر بقال تمکن بر عیب
دخی زمان سابقن ناصر خلیفه نک که خدی خوار و شهم
ایجنوب اکا انتقام قصد لری خدی خزان خراسان
وماد زاده المهر مملکت لری غلبه تسلیم کنه عاقبت
اولاد نک او جاق لری نه صوفی اولوب سویندی جنک
یلرید جنکی آنتشی باعث اولدی یعنی مغول لشکر
تجیم اولدی لری نه کیدن دولت لری او کز بدیل و خلفانک ایل
ومثال لری بغادر دن لذت ایلر جا قهر کرم خلفانک
خاندانته اولوزاندیلر اول نسل بایک خنی فایز برون
سبحان لری اعلی قدرته لاهو العزیز القادر **روم**
دیار دین بولمیشدر ابتدا ظهور د ولتی **ملک دانشمند**
نک ذوال سلطنی **بیانن** در مالوک دانشمند بیکه
بطال غازی اولاد نلر صاحب کراما و مجاهد سی
غالب نصرت **ملک احمد دانشمند** روزگار ایل روم
ولایت نلر غزالی ایدوب طوع و عنبر ملاحظیه ایکن
انلر لشکر کجوب کلوب سواس و نیکسار و توقات
واما سسته و جورم و عثمانجو و اسکلت نام
شهر لری و دخی نیجه بر لری قلیج ایله فتح ایدوب منتصرف
اولد قدر نصیره و فاتی ایلدی وزیر کار تو خنک
خانوقا فرومیه که بعد قبول اسلام نامی **هریان**
قولنشدی مرقات لجهاد نام کتابن تفصیل بولنشد

تاریخ قسطنطنیه مدرك یونان

تاریخ فصیحین کھام بانوفی

تاریخ التواریخ

۷۷۲

T.C.
Manisa İli
Genel Kütüphane
Müdürlüğü
SAYI
5071

کتاب تاریخ
۵۱

منصور اولدی بعد فریبوزغالاد و لاشکر کوجیله
دیار بکر و لایمتی فتح ایدوب اوج سنه مقداری ضبط
و حکومت ایدی بعد شاه اسماعیل کلونلیدن ایدی
و نجه اولادی هلاک اولوب شه رخ اعمی نام بر ایدی
اوغلانی خلیف اولدی اما طغوزیون کومی بر سنیدن
سلطان سلیم خان قزلباش اوز دینه کیدر کن علا الد
نک اوغلاری عیسی که منصورک بعضی نجه بو کلرین
یغمال ایلدی یعنی که قطع طریق رسیده ناسرا حرکت
ایتدیله پادشاه جهان اولان بر مقدار تغافل
کوستودی بعد اولتوز بیگ ادم بیلده وزیر خادم
سنان باشا کی کو ندر و ب اولدای کومی پیش بیگ اده
ایله قایل اولوب نهم اولدی حتی طغشا یاشیدن
اولوب قرق درت سنه سلطنت اتمش لکن بعضی
اوغلانلاری لنده قتل اولدی بوندی کوه عثموی
اوغلان علی بن شمسوار حاکم اولدی همانکه اول
ولایتلرک حکومتی یونلره دکدی عاق و داسنا
اولمغین خطبه ده سلطان سلیمک نامنی بیلده ذکر
ایتدی بوزماندک اولمش کل ایدی مدکوز
اول تسلیمی ناسکوردی لکن غایتیله رحیم
اولمغین فریداشلوی اولادین جمله قتل ایتدی
وسلاهلین آل عثمان صدق اقل خدمت ایدوب سلطان

جکوزن

سلیمان کوننده که حاکم شام اولان جانبر مغز عیسی
ایلدی اول زمانه خلیل التفقا و رعایت سفر وار
اولدی فاما بعد زمان مجلسی شرتن غالب ایتدی
کاملغه عرق باطل حرکت اتمش و خدمتی ایلدیمش
ایروب پادشاه عصری اید بانه اولده ذکر اتمش
بنه علی ذلک طغوزیون کومی سکر بیلدن وزیر
فرهاد پاشا عجم سفری بهانه سی ایلدانا طولی حرکت
علی بک بعضی مورکشونه سی بچون ارتوق اوغیه
اولد عوف ایتدی واردوغی کیمی کندوسن و
صاری ارسالان شاه وغیری جمله بنش نفر اوغلی ایله
و نجه ذوالقدر لوب کلرایله اولدزدی ولایت
اعیاندن برکنه قورتلیدی اوغلاری شبه بردوز
بر اوغوردن و امیالم دیدک بزال عثمانک طوغر
سیوز خاین دیکلوز کخوف ایلدیم دیمکین جمله اولاد
ولوا بونام سیکلنده و شمشیدی اکوچر خیر خواه
دولت اولدوغی جهندن طوغر لغی مقرر ایدی لکن
درشت و ناسر سوز لوی نقل اولمغین بیلدیمش
اوغلادی ملوک ذوالقدر تیر دن طغوزیون حاکم
اولوب مدینه حکومتلری یوزالی سنه دن زیاده
ایکن ذوالقدری ایل اولدی **ابتداء ظهور دولت**
آل عثمان طول اده اعمار ایا هم مدتی اده حوز زمان

وسکه و خطبه سندن بنه به و بیوی پادشاهانه در برین
 شکر کوسید و کند و قولنج نسلی نویشت و آنجه
 دیاره لکن صحته اختلاف مقررد و روایت بد
 اهل ولایت لوشقران واد مشلر اولاد ندک برین کید
 حاکم برجا اتمشلو لکن کندی و علی بر مامش بنه
 اولادم اینج نو جانلورده کی مالک معوره حاله
 و فایلدیش لکن نامراده عود تلوی مرتف کوز
 بر برادرزاده علی اول ولایت کوندر و رب ارسته
 نازنه فمشون لکن اسم معلوم کلدره حاله
 کوندر مسی مقررد القصه لولورده خیر کمان
 طاقه سندن اولوب ایستان و مرعش لولجسند
 مته کن اولمشلورده کیدرک ملاحیه و عنیای
 و مرعش و ایستان و خیلوط و درین و فر
 شهر و حسن منصور و خلف لزوم و سیس
 و فرس و ضمایع و کوندر و عمق و اسی نام
 مما الکله شهریار اولمشلو یعنی مالکانه و ریالوب
 صاحب که و خطبه اولوب ترکان قبائل اینجند
 حدیب ایل شته یار اولمشلو بوز صرناک اول
 قرجه بند و القدر در حکومت بساطه اولور
 مصالح مسلی نظام اوزره کورمش عالی اولوط
 سلطان ارتنا اولاد ندر و دیدیوز سگسل یک

تاریخ

تاریخ سندن نسلی منقطع اولاد سلطان علاه الدین
 د نضکره و انوک ضعفه ولتی ایامند خوج اتمشلو
 زیو اکرده نغز ثانیه ده حکومت صد زر کجوب فوجند
 اوغلی اولان خلیل ابن قرجه دیدیوز سگسل اوچین
 عمق و اسندن و ارون و ظفر اولوب ایستان حاله
 مبارک شاهل اینجند لوب اولامغالوب اتمشلو
 بعد عالی اولوب مبارک شاه خیر لوب علی بار
 الملک دیدیوز تاریخ هجری ندک لوب تخمین موافقند
 و بالجمله ای سینه ماریتند کد نضکره اوغلی ناسر
 الدین محمد بن خلیل صد زر کجوب خلی عاقل محمد لیر
 قابل و ولتی کامل حاکم عادل دیدی حسن بن بر ایله
 مصر سلطان ابن اماد دیدی و بر کوه اوغلی سلیمان
 سلطان ابن محمد خان کوندر دی بقا فتح ایدوب
 متصرف این سینه حکام اطراف معا و تلوی بله المند
 قیصریه فتحه معا و تلوی اولمشو زجا قلدی اندر
 دخی توقات کجه مکتوب یازوب معا و بر تعیین ایدوب
 اولدای حاصل اولدی بو طریقه الی ای سینه بچک
 ایتدک نضکره برینه اوغلی سلیمان ابن محمد اولوب
 علاه الدوله اولدی بونک زمانند که طوقوز لیبوز
 طوقوز سندن صاحب خوج شاه عمیل ولایتنه کلد
 لکن انوک عسکری مقهور و علاه الدوله لشکری

اهل مملکت حسن تدبیر بود و لایحه پدرم باین خاندان
ویردی **الاسفندیاریک** قول احدی بود و می شنیدند
چندی عدل ری خالید بن ولید حضرت ابوبکر جعفر بود
ابتدای پدرم خان زمانه که تورم باین بدنامی
کبیر کلوبه قسطنطین پای تخت این نوب توره و سینه
ولایت لرینه و او را طرفه اولاد ممالک حکم این
ایرانی خطبه و که سی جاری ایرانی حتی سلطان مراد
قرین الوی کل التفات تمش ایرانی کند بدین ذکر اولاد
اسفندیاریک طوی بود که قومان و غلنه و کاه
ذوالقدر بود و خیر کوندوت ممالک محروسه به
دائم ضرر و فسادین اما کون خالی اولیا مغایر دخی
اسفندیاریک و علی احمد تبریز سلطان و وزون حسنه
و ادویا غوا و اضلال سمت طوما غنیه ابوالکرم سلطان
محمد سکر لوزالمش سندن قسطنطین و سینه و فتح
ایرود که کار اولدی مباد بود و خیر اولدی لوزفر
اسمه یارک قلبه سور بلوب را روز غامتا و ویردی
امار مضان او که اولواری صبر احمد بن رمضان نام
بوی یکی بر تون کان ایرانی دنه و سینه و یا نش
و بیاض ولایت لرینه هجرتک بدین سوسا کس نیت
حکومت ایرانی سکر لوزاون طقوز نه دلت الیک
ویردی فی نفس الامر حاکم سبب ایرانی سکر لوز

اوج

اوج تا و خنده دلت کلی اولکلر ایرود جمله لایت مسلط
اولان عرب لشکر بخین منع دفع ایرانی بویوز دلت ختله
اشتهار و بر ملکین مصر سلطان فی خزار غنیه و غنیه
ایله خربوزک قرین الدیم مادای اولدی اما کوندت
وفات کند که اولادی بر برینه دوشو و خندان اولد
خالی اولدی که عاقبت و غنیه ابراهیم بن سائر لرینه
غالب اولوب ضبط ایرانی بدن واحد بعد واحد
طقوز لوزاون التره محمود بدین برینه کجری باو
اجدادی اکثر با سلطان مصر خاندان استناد تمش
ایکن فر لوز عاقل و دانا اولغین سلطانین ال عثمان
جنابانه ستنا ایرود اول سلطان باین خاندان
ثانی سلطان سلیم خان دی بنانه عرض بودیت کرد
حتی مصر فتحه بولمویا و غنیه یونده شهر سید
اولدی اندن صکره خلیانک و غنیه بری که ویردی
القصد بونلک اجدادی مستقلا صاحب کون غنیه
اولما مشدد اما الختگاه مصر سلطانیه نگاه ال
عثمانه نسبت ایرود بونلک نامه خطبه و قوندت
زینده کند و نام لوزی دخی مذکور اولمشدند دائم الاوق
قریان او غنیه لوزی ایله خصوصاً که ذوالقدر بولکلری
ایله حربه قتالین خالی اولدی **فا ماکامه ذوا**
لقد رتیر ذکر اولنان ملک کل جلدین قدر تلوسی

توتنه واق سري و قيصير تيرنج اولندي القصة اونيكه
سنه حسن نضك يه ترجمه يوب محمد بن علي حسدين
اطلاق و ملك مور و فاذاني كوزلدي لكن ناك طوز
سلطان تخن بن بايزيد خان قوندانلي سلطان حوسايه
روم يلده مقابل ولد قان مفسد نر نور قوصت در
دو قوسنه نك اوزر ينه كلدي مير لولا اولان بك اعيا
ولايت اتقا قيله قارن شو حقوب عسكري حله صيوب
كذوي و مصطفي نام و غلني سيرت يلدن لكن در وقت
كلدكون علمانك رجا لريله من بعد بردن عيسان
اتمك اوزره ازاد ايت يلو بعد اول وفات ايتدي
ملك مور و فاذاني و غلني ابراهيم كه يتي بو زمره نك
اعدل اعقل اولغيان سكر لوزي كورمي شجيري
النش طقوز تاريخه و ارنجه قوقرت بل الذي برك
اول خمي فوت و توبالت اولاد نك سو كوي اسحق بك
حاكم اولدي سايرا اولاد نه دركاه عالي متفرق كوي
ورلدي بعد در و ولدن عسكرك قوشونل مشا سخي
شهرم ولو حكومت يونان برادري مير محمد كوي
اولندي و باجملة اولاد قرمان عهد لرينه طوز صوب
العثمانلي قرا لوب و كذيلر انلوه قوزور و سالف
اوزره ايكن هانكه پادشاه اسلام كفاوه غزايه
كيدردي نلوتنك طوز صوب ضاد و شناع ايدر لوك

پنج

نجه كوه اله كوزر ديلو سنه اولدري مورع همدان ايله
ازاد ايلديلو و قباكر استانبول فاتحي سلطان محمد خان
جلوس ايتدي عوما ولايتلر صطاولندي نر نور لر قرض
عهد ايدوب سلمانله قوجي كوي زوال ملك دولت لوي
اولدي فاما ايرين و صاري خان مملكتي و كرمان
ناحيره لوي و حيدايي و طوغور طرفي و از مير حاجي
وتكه ايل و قوه سي جانلوي و منشته ولايتي ايديو
تاريخه كه سلطان نغياش الدين قتل اولندي ارنجه
اولادي قلما مغن بود كرا و ننان بكاره هر بر لوي
استقلال اوزره خطبه لرين او قيدر و بكار اولديلو
لكن ينه ديلوي اوزره حركت تمسوب بر بر لوي اوزره
كلوب اهل اسلامه فتح كوي سنا قطع طر قارن
حراميل حكنه در ديو علم اقبوي سن و بر مكن اوزر لوي
و اربلوي ملك لوي ايتدي بعضي سخي اخيار ايله
تسليم ايدونلنه مناسب عبات قلندي الى لوت
اول حله كرا اول بكارن ناملوي ايله ذكر اولنور فاما
سيواس حاكمي اولان قاضي برهان الدين بر اهل علم
و صلح تدير اولغيان اول يتره حاكم ايدوب و ايله
دار الملك ايدوب قلدي و ذوالقدر او غل ايله
قوات كس ايدوب و غلنه قوزن و بردي و كندوسي
اولدكن او غل كوچن قالو حطه حاكمه قازي المولى

خارجی نام شخصی و زیاده ندی و اول فتوحی چندی
قونیه بی اولوب کیمس روی و لایتندک سوردی
لکن کیمس روی صاحب شمس الدین جوینی نام وزیری
لشکر کجوب قره مان اوغلی صدی طولوب اولدی
یعنی که التور تمشیدی تا یخند فرزوره بویمس روی
قره مان اوغلی کیمس روی نام بر اوغلی
قلدی بود که اولدی فی ارمنا کیمس روی اولدی
حتی قومانیلر امضالونده بدری یازد قلوی اول
محموده انتسابلرینه بناء ذره اولدی فوت اولوب
اولک برینه یخنی حاکم اولدی بو فی بعضی روزلر
یازمشد ذره اما قاریخ مؤتیده نوره صغری
الاصول شخصی ایکن مسلمان اولوب صوفی اولدی
سلوک ایتدی بعد زهد و صالحه نامد اولدی
اکثر خلق اذن بیعت ایلدی و فریوزک قرمان نام
بر اوغلی قوبدی کیمس روی سلطان علاء الدین
میراجور اولدی بس نوره صوفی بر زمان و اوستی
ولایتند ساکن اولوب لهک قلعه سی هس کفا
الذره ایکن صابطی ایلد و نلسو کاهی قلعه
کیر و چقردی بر کون خرید اولیلد اتفاق ایدوب
کیمدی بر فرصتله حاکمی اولدوب لهک فتح ایدوب
سلطان علاء الدین حرط ایدوب اوغلی قرمان

لهک

سلف که کیمس روی بر دی من بعد نقد بر فتح ایدوب
کند و نیک اولسون دیو تمسک کوندردی اولدی
هماد و لغد تمام شهرت و بر روی نجه بر فتح ایدوب
کیمس روی سلطان علاء الدین لایتند اولوب
سینا غنه نیمه قلدی بعضی قولنج کوبود کیمس روی
صکوه آل سلجوق منقرض اولدوقده امر قهرمان
بکلمه باشوب بوغ اولوب قونیه پای تخت ایدوب
خطبه سکه سنی بویدوب کیمس روی اولدی بعد
زمان کندوسی و فاق ایدوب اوغلی علاء الدین
با یاسی برینه جلوس قلدی اما اوائل حالینده
امردن حمزه کیمس روی فریوزک عرض ایدوب کیمس روی
فتحده تمام بولدر ایشلوقده بولند و عن لیل سکن
سلطان مراد قریم کندوب صوفیه سینا غنی و کیمس روی
حتی همشیره سنی تحت تکاحنه ایشدی الفقه
فریوز علاء الدین بعد صاب سکه و خطبه اولوب
با یاسی برقی طولوب نقض عهد ایشدی
یوز طقسان ایکی تا یخند یلدرم با یزید خان
اوزیمه اوادی اثناء جنگه منزه ایدوب
طوبدی و سیستانی تیمورتاش کیمس روی
و حقدن کلندی اوغلی کیمس روی و مصطفی
حسله پورسه بر کوند و زلدی و مملکتند

اولش در بعضی که استواریت تاریخچه درک سالها بین آل
عثمانان بکلی بجزایر تصرفند در روزی که چاکردن
بکرمی درت کسسه تخت مصره جلوس نمشدند و مدت
حکومتی یوزا و نوز سکرینله تمشدند اما زوال ملک
دولتارنه نرسب و زلفه اولولورینک کفران النعمه
لکه و اهل اسلامدن کچورکن کفره چراکسه ولایتلری
کوردرد کوری و عزبور و انصوری سلطان سلیم
ایله تا او غول معاصله سن ایدرکن خولا یغم کیمی یلر
تکلم جول التندن دیورده اهل رخصه الحاد جانبیه
میل ایدر کیدر نفرض عهد کچی غل شنیم عاقبت آن
باشدن جقدردی و مملکتی واقیا و تعلقاتی قریب
تلف ایدردی حربه بلیسوب اعدی و تجا و زایدردی
ایچون باشروغانی و جمل ممالک و خانمانی سیلاب
تیغ فرهادشاهی ایله عرقا در نایا دقندی بیان
بعضی ول ملوک در ولایت روم خلی اولیه که حاله
انا طولی ولایتند مشهور اولان ولایت قرمان
و کرمان و صاردخان و جمیدایلی و قوه سیلی
و طور خور و لایلی و ذوالقدر و قزل احمد و و انان
رمضان مملکتکوری و ایدین و منتشا و ارمیر و غل
وسپو اس صاحب قاضی برهان الدین ولایتلری که
بالفضل ممالک خسروانیه بجهل سوی اخلردن لکن اول

حاکم

حاکم کورن نطر بقبله ظهور ایدر کلون و کند و لولر انباء
ملوک کیمیدر یوقسه خارجه نمیدر کیم ملک معلومی
دکلدرد ایددی تاریخ همچونک التیوزا التمشل التی
تاریخند که کینخسرو ابن قلیج ارسلان بادشاه
ملک یونان ایددی اول عصره فرمان او غل اید
ساک خروج ایدر و بونیه ایدی ایدی که سلطان
علاء الدین زمانند اترک طائفی نانا قوی
شردن قاچوب رمناک جو ایدر برلشم شلر
یعنی که ولایتیله اول طائفه ناک نوره صوفی نام
بر بلو باشلوسی و ایددی اک بیوک او غل قرمان
دیورددی برکون بنا برد جم اولان کهاری علی
الفضل باصدی و جلی سنی فلجین کجوردی
انلرک لباسلری بجهل قومنه کیدر و ریشنام قراکو
سندن بنا بردن کلور کفارا و سلوسنده قلعه بر
کیردیلر و بو وجهله ارمناک حصار بخلی ایدی
بعد مزبور صوفی او غل قرمان خلعت و قلیج قوشا
ارمنان سنجاغی فرماند بودی کاه اتنه و کاه
طاش ایلندن ساکن اولوب بعد زمان اهل کوب
قرمان فوت اولوب او غل محمد بنک با باسی برنه
کجدی پنجه روز کارد نصرکه سلطان نصرت
کلک فرقی وقوع بولدی مزبور محمد بنک جری